శ్రీరస్తు

మహారాష్ట్రము

శ్రీ

తిరుపతివేంకటీయము

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులొనర్చిన
తెలుగు పుస్తకములు

* ప్రబంధములు *

	రు.	పై.
శ్రవణానందము	2	00
పాణిగృహీత	2	00
లక్షణాపరిణయము	1	00
బుద్ధచరిత్రము	3	00
శ్రీనివాసవిలాసము	2	50
ఏలామాహాత్మ్యము	1	00
బొబ్బిలి పట్టాభిషేకము	1	00
పూర్వహరిశ్చంద్ర చరిత్రము	1	50
శివభక్తి	3	00
సుశీల	3	00
పతివ్రత	2	00
గోదేవి	2	00
దేవీభాగవతము (పురాణము)	16	00
శివలీలలు (డిటో)	12	00
జాతకచర్య(వెం॥శా॥చరిత్ర) ఇటీవలిచర్య (డిటో)	8	00
-: వివాదగ్రంథములు :-		
గీరతము (4-భాగములు)	6	50
గుంటూరుసీమ - వేమవరాగ్రహార శతావధానపీఠికతో	6	50
చెళ్ళపిళ్ళ జయంతి	1	00
మల్లేశ్వర విజ్ఞప్తి	1	25

* నాటకములు *

	రు.
పాండవ జననము	1
పాండవ ప్రవాసము	1
పాండవోద్యోగము	2
పాండవ విజయము	2
పాండవాశ్వమేధము	1
పాండవ రాజసూయము	0
దంభవామనము	1
అనర్ఘ్యనారదము	1
సుకన్య	[illegible]
పండితరాజము	[illegible]
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము	
ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేకము	
మృచ్ఛకటికము	
ముద్రారాక్షసము	
బాలరామాయణము	
వ్యసన విజయము	
-: ప్రహసనములు	
రసాభాసము	
త్రిలోకీవిజయము	
పల్లెటూళ్ళ పట్టుదలలు	
ప్రహసనములు	

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O. తూ॥ గో॥ జిల్లా.

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

ముద్రారాక్షసము

[విశాఖదత్తకృతికిఁ దెలుఁగు]

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవి

ప్రణీతము

ఆఱవకూర్పు - 1000 ప్రతులు

ప్రకాశకులు:

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం పోస్టు,

తూ॥ గో॥ జిల్లా.

1966

[[redacted] 2-00

ఇందు వచ్చు పాత్రములు

- సూత్రధారుఁడు
- నటి
- చాణక్యుఁడు
- శార్ఙ్గరవుఁడు
- చారుఁడు
- ప్రతీహారి
- సిద్ధార్థకుఁడు
- చందనదాసుఁడు
- భాగురాయణుఁడు
- సమిద్ధార్థకుఁడు
- చందనదాసుభార్య
- చందనదాసుపుత్రుఁడు
- పాములవాఁడు
- రాక్షసుఁడు
- ప్రియంవదుఁడు
- కంచుకి
- పురుషుఁడు
- శకటదాసు
- చంద్రగుప్తుఁడు
- దౌవారికుఁడు
- మలయకేతువు
- క్షపణకుఁడు

ముద్రాపరిశీలన

"విద్వాన్"

వెళ్లపిళ్ల దుర్గేశ్వరశాస్త్రి

కడియం పోస్టు, తూ॥ గో॥ జిల్లా.

శ్రీరస్తు.

ముద్రారాక్షసము

ప్రథమాంకము

చ. తలపయి నున్న దేమియది ధన్య? శశాకరరేఖ; పేరొకో?
తెలిసియు విస్మృతింగనితె దేవి! వెలందిని గూర్చిదేవ! నా
పలుకుట; నైనచో విజయపల్కెడి నుత్తరమంచు జాహ్నవిన్
జిలిబిలి పల్కులన్ మఱుఁగుసేయు శఠాత్ముఁడు మిమ్ముఁబ్రోవుతన్.

ఉ. మేదినిక్రుంగకుండ మెలమెల్లఁ బదంబులు మోపి, స్వర్గలో
కాదులు దాఁటునం చభినయంబునఁ జేతులు కుంచుచుం గనం
గా దహియించు నంచు సెగకన్నును మూయుచుఁజోటు చాలమిన్
ఖేదమునం బురారి గమనించినన్నృత్యము మిమ్ముఁ బ్రోవుతన్.

సూత్రధారుఁడు-(నాంద్యంతమందుఁబ్రవేశించి) అతిప్రసంగమేల; సామంత వటేశ్వరదత్తుని పౌత్రుండును, మహారాజపృథుదత్తుని కుమారుండును నగు విశాఖదత్తునిచే రచింపఁబడిన ముద్రారాక్షస నాటక మభినవాంధ్రమహాకవు లెవ్వరిచేనైన నాంధ్రీకృతంబైనచో నది ప్రయోగించి మమ్మానందపఱచు మని పండితసభ నా కాజ్ఞాపించినది. కాని యాంధ్రీకృత ప్రబంధములు రెండుగలవు. ఆ రెంటిలో-

చ. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు తెల్గొనరించిన దానియందనా
దరయఁగ గౌరవంబు కలదయ్యెడియే మృదుపద్యగద్యబం
ధురమగుటన్ గవిత్వరసధూర్వహతం దగుఁ గృష్ణరాయభూ
వరుఁడు సరస్వతీసఖకుపాయనమన్నటు లాదరించుటన్.

ఆ కృతిరత్న మీ కావ్యవిశేషవేదిని యగు పండితసభయందు వినియోగించుటంజేసి యేనును గృతార్థుండ నగుదును.

గీ. తెలివితక్కువవాఁడు విత్తినను మంచి
నేలపైఁ బడ్డ విత్తన మేల చెడును?
పొలము బలమైనదై యుండవలయుఁగాని
వప్తగుణ మేల వరివేళ్ళు పాఱుటకును.

ఏ నిప్పుడు గృహంబునకుం బోయి గృహజనమును బిలిచి సంగీతము పాడెదను. (పరిక్రమించి తిరిగి) ఇదిగో మాయిల్లు; లోనికిం బోయెదను. (నాట్యముతోఁ బ్రవేశించి చూచి) ఏమిది! మాయింట నేదియో యొక గొప్ప యుత్సవమగుచున్నట్లున్నదే: పరిజను లందఱు వేవేగఁ దమతమ కృత్యములు నెఱవేర్చుకొనుచున్నారు.

ఆ. వె. ఒకతె నీరుతెచ్చు నొకతె గంధముతీయు
నొకతె పూలుగ్రుచ్చు నొకతె యింక
నొక్కరితను గలసి హుమ్ముహుమ్మను కల
ధ్వానమలరఁ బిండి దంచుచుండె.

అవుఁగాక! యిల్లాలిం బిలిచి యడిగెదను. (నేపథ్యమువంకఁ జూచి)

క. రావే! యుపాయశాలిని!
రావే! గుణవంతురాల! రా! కార్యగురూ!
రావే! త్రివర్గసాధని!
రావే! గృహనీతివిద్య! రావే గృహిణీ!

నటి—(వచ్చి) ఆర్యపుత్ర! వచ్చితిని. ఆనతి దయచేసి నన్నుఁ గృతార్థురాలిం జేయుఁడు.

సూత్ర—ఆర్యురాలా! ఆజ్ఞానియోగ మటుండనిమ్ము. నేఁడు పూజ్యులగ బ్రాహ్మణోత్తములం బిలిచి మన కుటుంబముఁ బావనము చేయ దలఁచుచున్నావు, ఏమి కార్యము? చెప్పుము. అభిమతులగు నతిథులు దయచేసిరా! నేఁడు పాకవిశేషములు చేయించుచున్నావు.

నటి—ఆర్యపుత్ర! భగవంతులగు భూసురులం బిలిచితిని.

సూత్ర—నిమిత్తమేదియో చెప్పుము.

నటి—ఈనాఁడు చంద్రగ్రహణమఁట కాదా!

సూత్ర—నీకెవరు చెప్పిరి ?

నటి—పురజను లంద అనుకొనుచున్నారు.

సూత్ర—ఆర్యా ! అఱువదినాలుగంగములుగల జ్యోతిశ్శాస్త్ర మంతయుం దుదముట్టం జదివితిని. నాకుం దెలియదా ! చంద్రోపరాగమని నిన్నెవరో మోసపుచ్చిరి. దానికేమి, బ్రాహ్మణ సమారాధన మాంగక కావింపుము.

గీ క్రూరపుంగాము కేతువు దారిచంద్రు
నిపుడసంపూర్ణ మండలు నింతి ! యభిభ
వంబొనర్పంగం జూచెడు బల్మి మెఱయం-

(తెరలో)

ఆం, ఎవండురా ! నేనుండంగనే !

సూత్ర—గాచుచుండెను బుధసమాగమమ యతని.

నటి—ఆర్యా ! ఎవండతండు ? భూమియందుండియే చంద్రుని క్రూరగ్రహాభియోగము:వలన రక్షింపందలంచుచున్నాండు.

సూత్ర—సత్యమె! నేనును గుర్తింపలేను. కాని మరల నతనిచే ననిపించి మాట గుర్తించెద. ("క్రూరపుంగాము" అనుపద్యముంజదువును)

(తెరలో)

ఎవండురా! నేనుండంగనే చంద్రగుప్తు నభిభవింపం దలంచుచున్నాండు!

సూత్ర—ఆర్యా ! తెలిసినది. కౌటిల్యుండతండు.

నటి—(భయము నటించును)

సూత్ర—ఆర్యా ! భయపడకుము.

గీ నందవంశబు క్రోధాగ్ని యందుఁవ్రేల్చు
నతండు కౌటిల్యుండను కుటిలాత్ముండతివ !
మనము చంద్రగ్రహణ మనుంకొనంగ నతండు
మౌర్యచంద్రగ్రహణమని మదిందలంచె.

కావున మన మిటు పోదము రా. (నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రస్తావన)

(పిదప ముడివిడిపోయినజుట్టు సవరించు కొనుచుఁ జాణక్యుఁడు ప్రవేశించును.)

చాణ—ఎవఁడురా! నేనుండఁగాఁ జంద్రగుప్తునభిభవించువాఁడు.

గీ. ఆ పులించిన మృగరాజు నాననంబు
నందుఁ గబళితగజరక్తసుందరమయి
సంజజాబిల్లి రేకతో సామ్యమొందు
కోఱ నెవ్వాఁడు పెకలింపఁ గోరు బలిమి!

మఱియును—

ఆ. వె. అలుకనిప్పునుండి వెలువడు పొగతీఁగ
నందకులమణఁచిన నల్లత్రాఁచు
ఈ మదీయశిఖ మఱెవ్వఁడో వధ్యుఁడై
యిప్పుడైన ముడువ నీని వాఁడు!

ఇంతేకాదు—

ఆ. వె. నందవంశ కాననమునకు దావాగ్ని
యైన నాప్రకోప మార్పఁ దివురు
నోడ లెఱుంగ కెవ్వఁడో మూర్ఖుఁడు తదగ్ని
కీలలందు శలభలీలఁ గాంచు.

శార్ఙ్గరవా! శార్ఙ్గరవా! (అని శిష్యుని బిలుచును.)

శిష్యు—(ప్రవేశించి) ఆచార్యవర్యా! అనతిమ్ము.

చాణ—వత్సా! కూర్చుండఁదలఁచుచున్నాను

శిష్యు—ఉపాధ్యాయా! వేత్రాసనములు పఱచియున్న ద్వారప్రకోష్ఠశాల సమీపమునందే యున్నది. దేవర యందుఁగూర్చుండవచ్చును.

చాణ—కార్యమునందలి యభినివేశమే నన్నిట్లు వ్యాకులపెట్టుచున్నది. కాని శిష్యులయెడల నుపాధ్యాయుల కందఱకును గల సహజమగు దుస్స్వభావము కాదు సుమా! (నాట్యముచేఁ గూర్చుండి తనలో) పౌరులందఱి కీవృత్తాంతమెట్లు తెలిసెనో! నందులనెల్ల నశింపఁ జేయుటచే మిక్కిలి యాగ్రహముఁ జెందిన రాక్షసుఁడు పితృవధ

జనితామర్షవశంవదుఁడై యున్న పర్వతపుత్రుఁడగు మలయకేతువుతో నందరాజ్యమంతయు నిచ్చెద నని చెప్పి సంధిగావించి గొప్ప మ్లేచ్ఛరాజసైన్యముం దోడుచేసికొని చంద్రగుప్తుని మీఁదికి దండెత్తఁ దలఁచు చున్నాఁడఁట. (ఆలోచించి) ఏల యీ యాలోచన! నందవంశ మడఁగింతు నని యెల్లలోకములవారికిఁ దెలియునట్లు ప్రతిజ్ఞఁ గావించి దుస్తరమైన యా ప్రతిజ్ఞానది దాఁటిన యేనిప్పుడు ప్రకాశీకృతమైన యీ యనర్థమును మాత్ర ముపశమింపఁ జేయలేనా! చూడుము—

మ. తతశోకానలధూమనైల్య మరికాంతాదిక్కుల న్నించి, మం
త్రితరుస్తోమముమీఁద మంత్రపవనా నీతాజ్ఞతాభూతి చ
ల్లి, తదీయద్విజకోటులం దటిమి బల్మిన్ నందవశంబు కా
ల్చితి నేఁక్రోధదవాగ్ని నాఁ డది శమించె న్నేఁడు నిర్దాహ్యమై.

అదియునుంగాక—

చ. నృపతిభయంబునన్ మొగము లెత్తక నందొలిపీఁటనుండి లా
గి పరిభవించునాఁడు పరికించుచు హా యని యేడ్చినట్టి వా
రిపుడుముదంబుఁ జెందరె! మృగేంద్రుఁడు దంతిని కొండనుండిలా
గుపగిది గద్దెనుండి పడఁగూల్చిన నందకులంబుఁ గాంచినన్.

ఆ! నే నిపుడు ప్రతిన సమాప్తి నొందించుకొనియు వృషలుని యందలి యపేక్షచే మరల శస్త్రముం జేపట్టుచున్నాను.

చ. పుడమికి బొమ్మజబ్బు లనఁబోలిన నందుల నాలుమూగురన్
గెడపితిఁ, జెర్వునందు నలినిన్ బలె లక్ష్మినిచంద్రగుప్తునం
దిడితిని, నిర్వురందుఁ గల యెక్కువతక్కువ లెన్న నేల? పా
ల్పడిన దయాగ్రహంబుల ఫలంబులు రెండును బంచిపెట్టితిన్.

అదికాదు. రాక్షసుఁడు పట్టువడకుండ నందవంశ మున్మూలింపఁబడిన దననెట్టిది! చంద్రగుప్తునకు రాజ్యమిచ్చుటన నెట్టిది! ఆహా! రాక్షసునకు నందవంశమునందుగల భక్తి గుణము! నందాన్వ

యాంకుర మెవ్వఁ డున్నను రాక్షసునిచే వృషలునియొద్ద మం
త్వముఁ జేయింపలేము. కావున మనము నిరుద్యోగులమై యుండ
గూడదు. నందవంశీయుఁ డెవ్వఁడేని జీవించియున్నంతమట్టు
రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తునకు మంత్రి కాఁడని యేకదా తపోవన
నందున్నను దపస్వియైనను సర్వార్థసిద్ధిం జంపించితిని. ఇపుడ
రాక్షసుఁడు మలయకేతు నొకని సహాయునిగాఁ జేసికొ
యస్మదుచ్ఛేదము కొఱకు గొప్పప్రయత్న మాచరించుచున్న
వాఁడు (ప్రత్యక్షమైనగతి నాకాశమునందు లక్ష్యముంచి) మంచి
మంత్రీ! రాక్షసా; మంచిది సెబాసు శ్రోత్రియుఁడా! సెబాసు
బాగు రే! మంత్రి; బృహస్పతీ! బాగు!

ఉ. కొందఱు ద్రవ్యకాంక్షమెయిఁ గొల్తురు రాజుల ద్రవ్య మున్నచో
గొందఱు రాజులాపదలఁ గూరిననాఁడు భవిష్యదాశచే
నుందురు వీడకుండ; నిటు లుర్వికిఁ బాసిన రాజులందు నీ
చందము భక్తిజూపఁగల సాధులు మాత్రము దుర్లభుల్గదా!

కావుననే నీవు వృషలున కేపగిది మంత్రిత్వముఁ గావింతువ
యని నిన్ను సంగ్రహించుటకై విశ్వప్రయత్నము చేయుచున్నాను

ఉ. ప్రజ్ఞయు విక్రమంబుఁ గలవారల కుండదు స్వామిభక్తి; య
ప్రాజ్ఞులుఁ గాతరాత్ములగు వారల కుండిన లేదు లాభమున్;
బ్రజ్ఞయు విక్రమంబుఁ గలవారయి భక్తియుఁ గల్గియున్న కా
లజ్ఞులె భృత్యు; లన్యులు కళత్రముపోలికఁ బోష్యులెప్పుడున్.

కావున నేనును ప్రస్తుతవ్యాపారమునం దుదాసీనుఁడనై య
డను. యథాశక్తి రాక్షససంగ్రహణముం గురించి ప్రయత్నము స
పఁబడుచున్నది. ఎట్లనఁగా:— వృషలపర్వతకులలో నెవ్వరు మ
సినను జాణక్యున కపకారమగును గదా యని రాక్షసుఁడు వి
కన్యచే మాకుఁ బరమమిత్రుండును దపస్వియు నగు పర్వతకు
జంపించె నని జనాపవాదము ప్రచురింపఁ జేసితిని. లోకము వి

సించుటకును నీ వృత్తాంతమే యభివ్యక్త మగుటకును నీ తండ్రిని రాక్షసుఁడే చంపించెఁ గాని చాణక్యుఁడు చంపింపలేదని భాగురాయణునిచే రహస్యముగ మలయకేతువునకుం జెప్పించి భయపెట్టించి పట్టణమునుండి యావలకుం బంపించితిని. రాక్షసుని వలలోఁ బడియున్నను నెటులేని మలయకేతువును నిగ్రహించెదను. మలయకేతువును నిగ్రహించినచోఁ బర్వతకునిం జంపించెనని రాక్షసునకు వచ్చిన యపకీర్తి మాసిపోవునేమో యనియును సంశయించుచున్నాను. అది మాయుట నాకిష్టముకాదు. స్వపక్షపరపక్షములయం దనురక్తాపరక్తులగు జనులను దెలిసికొనవలయునని బహువిధదేశవేషభాషాచార సంచారములయం దారితేరిన వేగులవాండ్రం బనిచితిని గదా! వారు కుసుమపురమున నందామాత్యులుగాని నందమిత్రులుగాని చేయు గూఢాలోచనము లన్నియు గాలించి తెలిసికొనియెదరు. పెక్కుకారణములు కల్పించి చంద్రగుప్తున కాబాల్యమిత్రులగు భద్రభటప్రముఖులగు ప్రధానపురుషులను గృతకృత్యులం జేసితినిగదా! శత్రువులచేఁ బంపఁబడు విషదాయకులగు చారులం గనిపెట్టి తత్ప్రతివిధానము చేయఁగల యాప్తపురుషులను వారిభక్తి పరీక్షించి క్షితిపతి సమీపమునం గాపుంచితిని. నాసహాధ్యాయియు మిత్రుండునగు నిందుశర్మయను బ్రాహ్మణుఁడు శుక్రదండనీతియందును జతుష్షష్ట్యంగములు గల హోరాశాస్త్రమునందును బ్రవీణుఁడు కదా! అతని నందవధ ప్రతిజ్ఞానంతరము నందే బౌద్ధసన్యాసి వేషముతోఁ గుసుమపురమున కంపితి. అతఁడు నందమంత్రులందఱితోడను విశేషసఖ్యము సంపాదించియే యున్నాఁడు. రాక్షసునకతనియందు మిక్కిలి విశ్వాసము కలదు. వానిచేఁ జేయింపఁదగిన గొప్ప కార్యమొకటి కలదు. అతఁడు నాకంటె నెందును దక్కువకాఁడు. చంద్రగుప్తునివలెఁ బ్రధానప్రకృతులమగు నస్మాదృశులయందు రాజ్యతంత్రభారమంతయు వదలి యుదాసీనుఁడై

యుండువాఁడు కాఁడు. కాదు, అభియోగ దుఃఖములన్నియు నన్యులచే వదలింపించుకొని యనుభవించు రాజ్యమే రాజుల సుఖపెట్టునది.

గీ. ఎంత బలవంతులైన నరేంద్రులును గ
జేంద్రులుం దమకుందామ యొందునేని
యార్జనముఁ జేసికొన్నదే యనుభవించి
రేని దుఃఖముపాలౌదు రిది నిజంబు.

(పిదప యమపటముతో నొకచారుఁడు ప్రవేశించును)

చారు— గీ. యముని చరణంబులకు దండ మాచరింపుఁ
డితరదేవతలను గొల్వ నేమిఫలము?
అన్యభక్తుల జీవంబు లపహరింప
నాతఁడే గద చాలిన యట్టివాఁడు.

గీ. క్రూరుడైనను యము మనసారఁ గొలిచి
భక్తివశుఁ జేసికొన్నచో బ్రతుకవచ్చు
నందఱికి మారకుండైన యమునివలన
బ్రతుకుచున్నాము మేము నిర్భయము గాఁగ.

ఇదిగో నొకయిల్లు; ఇందుఁ బ్రవేశించి యమపటముం జూపిం పాటపాడెదను (పరిక్రమించును)

శిష్యు—(చూచి) భద్రుఁడా! నీవు లోనికి రాఁ గూడదు.

చారు—ఓహో బ్రాహ్మణుఁడా! ఈ యిల్లెవరిది?

శిష్యు—సుప్రసిద్ధనాముఁడైన మా యుపాధ్యాయుఁ డార్యచాణక్యునిది

చారు—(నవ్వి) ఓరీ బ్రాహ్మణుఁడా! మా ధర్మభ్రాత, మా వాఁడ మా చాణక్యునిదే యీ యిల్లు; కావున నన్నుఁ బోనిమ్ము. మీ యుపాధ్యాయునకు యమపటముం జూపించి కొన్ని ధర్మవ లుపదేశించెదను.

శిష్యు—(కోపముతో) ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! నీవు మా యుపాధ్యాయు కంటెు ధర్మములు తెలిసినవాఁడవురా!

చారు— అయ్యా! బ్రాహ్మణోత్తమ! కోపగింపకుము. అందఱు కన్నియుఁ దెలియవు; మీయొజ్జ కొన్ని యెఱుఁగును, మేము కొన్ని యెఱుఁగుదుము.

శిష్యు—మూర్ఖుఁడా! మా యుపాధ్యాయుల సర్వజ్ఞత్వమును దొంగిలించుటకు వచ్చితివఁటరా!

చారు—ఓ బ్రాహ్మణుఁడా! మీ యుపాధ్యాయుఁడు సర్వముం దెలిసినవాఁడేని చంద్రుఁ డెవ్వని కనిష్టుఁడో చెప్పుమనుము?

శిష్యు—మూర్ఖ! ఇది తెలిసిన నేమి తెలియకున్న నేమి?

చారు—ఇది తెలిసిన నేమి ఫలమో మీ యయ్యవారికే తెలియఁగలదు. చంద్రుఁడు కమలముల కనిష్టుఁడని మాత్రము నీకుఁ దెలియును.

గీ. సరసిజాతంబు లవి మనోహరములైన
జంద్రురూపంబుఁ జూడఁగాఁ జాలవెపుడుఁ
బూర్ణమండలశాలియై పొలుచుచంద్రు
నకు విరుద్ధంబు లుంటఁ గానమె జగమున.

చాణ—(విని తనలో) ఓహో! చంద్రగుప్తునియం దిష్టములేని జనుల నే నెఱుంగుదు నని యితఁడు ప్రస్తావించుచున్నాఁడు.

శిష్యు—ఛీ, పొమ్ము. ఎందుల కీ యసంబద్ధ ప్రలాపములు.

చారు—బాపఁడా! ఇవియన్నియు సుసంబద్ధములే యగును.

శిష్యు—అయిన నేమి?

చారు—వినుటకుఁ దెలిసినవారిం గోరుచున్నాఁడను.

చాణ—భద్ర! విశ్వాసముతోఁ బ్రవేశింపుము. వినువానిని దెలియువానిం గూడఁ జూడఁగలవు.

చారు—ఇదిగోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడను. (ప్రవేశించి సమీపించి) ఆర్యా జయము జయము!

చాణ—(చూచి తనలో) ఇతఁడు ప్రకృతి చిత్తపరిజ్ఞానంబునకై పంపిన నిపుణకుఁడా! (ప్రకాశముగా) భద్రుఁడా! స్వాగతము! కూర్చుండుము.

చారు—ఆర్యుని యానతిఁగావించెదను.(అని భూమిమీఁదఁగూర్చుండును

చాణ—భద్ర! నీవుపోయి తెలిసికొనిన వృత్తాంతమును వర్ణింపుము జనులందఱు వృషలునియం దనురక్తులై యున్నారా!

చారు—అగును. ఉన్నారు. ఆర్యుఁడు ప్రజలందఱు విరక్తులగుటకుం దగి కారణములన్నియుఁ బరిహరించి సుగృహీత నామధేయునిం జేసి చంద్రగుప్తునియందుఁ బ్రజలేల యనురక్తులై యుండరు! కాని యీ నగరమునందు ముగ్గురు పురుషులు మొదటినుండియు రాక్షసు తోడ స్నేహము గలిగి యతని సన్మానమును వడయువారుకలర వారు ప్రభువగు చంద్రగుప్తుని యైశ్వర్యమును సహింపకున్నార.

చాణ—(కోపముతో) వారు బ్రతికియుండుటకు సహింప కున్నారనుము భద్ర! వారిపేరులు తెలియునా?

చారు—దేవా! పేరులు తెలియకుండ ముగ్గురున్నారని తమతోనే నివేదింతును.

చాణ—అట్లైనఁ దెలుపుము.

చారు—దేవరా! వినుము మొదటినుండియు మన శత్రుపక్షంబున బక్షపాతముగల క్షపణకుఁడగు జీవసిద్ధి యొకఁడు.

చాణ—(సంతోషముతోఁ దనలో) క్షపణకుఁ డస్మద్రిపుపక్షంబునం బ పాతము కలిగియుండెఁ గాఁబోలు.

చారు—జీవసిద్ధికింకొక యానవాలు చెప్పెదను. రాక్షసప్రయుక్తమగు విషకన్య నితఁడే దేవరయొద్దికిఁ బంపఁగాఁ దమరు దానిం బర్వ కునిపైఁ బ్రయోగించితిరి.

చాణ—(తనలో) ఇతఁడా! జీవసిద్ధి! అతఁడేని మన ప్రణిధియే. (ప్రకా శముగ) రెండవవాఁడెవ్వఁడు?

చారు—అయ్యా! రెండవవాఁ డమాత్యరాక్షసునికి బ్రియహితుఁడగు శకటదాసుఁడను కాయస్థుఁడు.

చాణ—(నవ్వి తనలో) కాయస్థుఁడన నెంతవాఁడు. అయిన నే శత్రువునైన నుపేక్షింపఁదగదు. (ప్రకాశముగ) భద్రా మూఁడవవాని పేరు చెప్పుము.

చారు—మూఁడవవాఁ డమాత్యరాక్షసునకు రెండవ ప్రాణము పుష్పపుర నివాసి. రత్నవ్యాపారి, చందనదాసుఁ డనువాఁడు. అతని యింటనే తన కళత్రముం దాఁచి రాక్షసుఁడు పట్టణము నుండి వెడలిపోయినాఁడు.

చాణ—(తనలో) నిజముగా వీఁడు రాక్షసునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడే. ఎంత మిత్రుఁడును గానిచో రాక్షసుఁడు తన భార్య నతనియింట వదలిపోవునా! (ప్రకాశముగ) బిడ్డా! చందనదాసునింట రాక్షసుని కళత్రము నుంచెనని నీకెట్లు తెలిసినది ?

చారు—అయ్యా! ఇదిగో నుంగరము, ఇదియే దేవరకు వృత్తాంత మంతయుఁ దెల్పఁ గలదు. (అని చేతికిచ్చును.)

చాణ—(ముద్రం జూచి పుచ్చుకుని రాక్షసునిపేరు చదివి సంతోషముతోఁ దనలో) రాక్షసుఁడే మన వ్రేలికి దొరకినట్లు సంతోషింపవచ్చును. (ప్రకాశముగ) బిడ్డా! ఈ యుంగరము దొరికిన వృత్తాంతము సవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

చారు—ఆర్యా! వినుము. దేవరచే నేను పౌరజనచరిత్రాన్వేషణంబునకై నియోగింపఁబడి పరగృహప్రవేశమునకుం దగినదియుఁ బరులచే సందేహింపఁ బడనిదియు నగు నీ యమపటప్రదర్శక వేషము వహించి తిరుగుచుఁ జందనదాసు నింటికిం బోయితిని. అచట యమపటము విప్పి గీతములు పాడుట కారంభించితిని.

చాణ—తరువాత ?

చారు—పిదప నొక గర్భగృహమునుండి యైదేండ్లు ప్రాయముగల దర్శనీయాకృతియగు బాలకుఁడు చిన్నతనంపు వేఁడుకచే నీవలకు వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించె- తర్వాతఁ "బోవలదురా పోవలదురా" యను ధ్వని వినఁబడెను. అది యితఁడొరులకుఁ దెలియఁగూడదను శంకను స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. పిమ్మట నచటనే స్త్రీజనకలకలము బైలుదేఱినది. పదంపడి కొంచెము ద్వారదేశమునకు మొగముఁ జూపించు నొకకాంతచేతఁ గోమలమగు బాహులతచాఁచి యాబా

లకుఁడు లాగఁబడియె. ఆ కుమారుని లాగుటయందలి తొందరచే విసరున ౘ్రేలినుండి పురుషుని ౘ్రేలియాదిగల యీ యుంగరము జాజి గుమ్మముమీఁదఁబడి, యటనుండి దొరలి నాకాళ్ళదరికివచ్చి, నమస్కారముచేసి నిలువఁబడిన కులకాంతవలెఁ గదలకుండెను. నేను నమాత్యరాక్షసుని పేరుగలది యగుటచే దేవర పాదమూలమునకుఁ గొనితెచ్చితిని. ఇదియే యంగుళీయక సమాగమ వృత్తాంతము.

చాణ——బిడ్డా! వింటిని, పొమ్ము. కొలఁది కాలములోనె నీవుచేసిన యీ పరిశ్రమమునకుం దగినఫల మనుభవింతు లే.

చారు——దేవా, చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

చాణ——శార్ఙ్గరవా! శార్ఙ్గరవా!

శిష్యు——(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుము.

చాణ——వత్స! మషీపాత్రయుం బత్రముం దీసికొనిరమ్ము.

శిష్యు——(అట్లు చేయును)

చాణ——(పత్రము గ్రహించి తనలో) దీనిమీఁద నేమి వ్రాయుదును? వ్రాఁతచేతనే రాక్షసుఁడు జయింపఁబడవలయును.

ప్రతీహారి——(ప్రవేశించి) జయము జయము!

చాణ——(సంతోషముతోఁ దనలో) జయశబ్దము కూడఁ దటస్థించినది. (ప్రకాశముగ) శోణోత్తరా! నీ వచ్చిన పనియేమి?

ప్రతీ——దేవా! చంద్రగుప్తుఁడు తల్పైఁ గమలసుకుమార మగు నంజలి ఘటించి దేవరవారితో "దేవర సెలవిచ్చితిర యేని పర్వతేశ్వరునకుఁ బారలౌకిక కృత్యములు చేయించి యతఁడు ధరియించిన నగలు బ్రాహ్మణులకుఁ బంచిపెట్టెద" నని విన్నవించుచున్నాఁడు.

చాణ——(సంతోషముతోఁ దనలో) సాధు! వృషలా! సాధు! నా మనముతో నాలోచించి వార్తయంపించినట్లే పంపించితివి! (ప్రకాశముగ) శోణోత్తరా! "బిడ్డా! తెలివిగలవాఁడవు; లోకవ్యవహారము లెఱింగినవాఁడవు. నీ యభిప్రాయప్రకారము నడుపుము. కాని పర్వతేశ్వరుఁడు ధరించిన నగలు మాత్రము గుణవంతులగు

బ్రాహ్మణులకే యీవలయు. నేను స్వయముగాఁ బరీక్షించి తాదృశులగు బ్రాహ్మణుల నీయొద్దకిఁ బంపించెదను" అని నా మాటలుగా వృషలునితో నుడువుము.

ప్రతీ---ఆర్యు లానతి యిచ్చినట్లు నుడివెదను. (నిష్క్రమించును)

చాణ—శార్ఙ్గరవా!

శిష్యు—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

చాణ—శార్ఙ్గరవా! విశ్వావసు ప్రభృతులగు నన్నదమ్ములు మువ్వురు బ్రాహ్మణులరగ్గఱకుఁబోయి నామాటలుగాఁ జెప్పి వృషలుని వలన నాభరణములు పరిగ్రహించి పిదప నన్నుఁ జూడవలయు నని నుడువుము.

శిష్యు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

చాణ—ఈ జాబున కుత్తరార్థము వ్రాసితిని. పూర్వార్ధ మేమని వ్రాయుదునో! (ఆలోచించి) ఆఁ, తెలసినది. చారులవలన మ్లేచ్ఛరాజలోకము నడుమనుండి యయిదుగురు రాజులు ప్రధానులు రాక్షసు ననుసరించుచున్నారని తెలిసినదిగదా!

సీ. కౌలూతదేశాధికారంబుఁగావించు
వసుమతీశుఁడు చిత్రవర్మ యొకఁడు
మలయదేశీయసామ్రాజ్య మనుభవించు
నరసింహుఁడగు సింహనాదుఁడొకడు
కాశ్మీరదేశభూకాంతుఁడై హతవైరి
యగుచుఁబొల్పగు పుష్కరాక్షుఁడొకఁడు
సింధుదేశంబేలు క్షితిపతి రిపుకుల
ప్రాణమృత్యువు సింధుషేణుఁడొకఁడు

గీ. పారసీకక్షమాపతి బహుళతురగ
సేనకధిపతి మేఘాభిధానుఁ డొక్కఁ
డేనుగురు వీరిపేరులు దీనవ్రాఁతుఁ
దుడిచివేయును జిత్రగుప్తుండువాని.

(ఆలోచించి) వీరిపేరులు వ్రాయు టుచితము కాదు. ముందుఁ దెలియరాదు. (నాట్యమున నేదియో వ్రాసి) శిష్యా!

శిష్యు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వచ్చితి నేమి సెలవు?

చాణ—శుద్ధశ్రోత్రియుండను నే నెంతజాగ్రత్తగా వ్రాసినను నక్షరములు స్ఫుటముగా నుండవు గావున నా మాటలు విని "యొకానొక రెవ్వరికో యీ యుత్తరము పంపించవలయునఁట. బాహ్యానామములు వ్రాయనక్కఱలేదు. ఈ యక్షరములే స్ఫుటముగాఁ జక్కగా వ్రాయవలయు" నని చెప్పి "శకటదాసునిచే నీకమ్మ వ్రాయించి నా యొద్దకు మరలఁ దీసికొని"ర మ్మని సిద్ధార్థకునితో నుడువుము. చాణక్యుఁడు వ్రాయించుమనియె నని చెప్పవలదనుము

శిష్యు—చిత్తము. నిష్క్రమించును)

చాణ—ఓహో! మలయకేతువుం జయించితి.

సిద్ధార్థకుఁడు—(కమ్మ చేతఁబూని ప్రవేశించి) జయము జయము. అయ్యా శకటదానునిచే జాబు వ్రాయించి తీసికొని వచ్చితిని.

చాణ—(ఉత్తరముఁ జూచి) ఆహా! అక్కరము లెంతసొంపుగానున్నవి! (చదివి) బిడ్డా! సిద్ధార్థక! ఈ ముద్రతో దీని ముద్రింపుము. (ముద్ర చేతికిచ్చును.)

సిద్ధా—(అట్లు కావించి) ఆర్యా! యీ లేఖపై ముద్రముద్రించితిని. ఇంకఁ జేయఁదగినపని యేమి?

చాణ—వత్సా! పరమాప్తుఁడు చేయఁదగిన యొకానొక కార్యమున నీవు సహాయుఁడవై వ్యాపారముఁ జేయవలయు

సిద్ధా—(సంతోషముతో) గురూత్తమా! అనుగ్రహింపఁబడితిని. ఆజ్ఞాపింపుము. ఈ దాసుఁడు దేవరకుఁ జేయఁదగిన సాహాయ్యక మేమి కలదు?

చాణ—కలదు, ముందు వధ్యస్థానమునకుం బోయి యచటనున్న ఘాతుకులసరోషదక్షిణాక్షిస్పందనంబున సన్న చేసి వశపఱచుకొనుము. వారు సంకేతము గ్రహించి భయచ్ఛలంబున నెచటికొ హారచటినుండి

పాటిపోయిన వెనుక వధ్యస్థానమునుండి శకటదాసునిం దీసికొని రాక్షసున కప్పగింపుము. దానివలన సంతసించి రాక్షసుఁడొసంగు పారితోషికముఁ బుచ్చుకొనుము, ఆ రాక్షసునియొద్దనే కొంత కాలము సేవఁగావించుచు నుండుము. తరువాత నీరాఁదగిన పరులందఱు వచ్చినతరువాత నీ ప్రయోజనము నెఱవేర్పుము. (చెవిలో నేమేమో చెప్పును)

ా.—దేవరయానతి శిరసా వహించెదను.

ణ—శిష్యా! శార్ఙ్గరవ!

ష్య—(ప్రవేశించి) ఉపాధ్యాయ! ఆజ్ఞాపింపుము!

ణ—నీవు కాలపాశిక దండపాశికులయొద్దికిఁ బోయి నా మాటలుగా నట్లు చెప్పుము. "క్షపణకమతస్థుఁడు జీవసిద్ధి రాక్షసప్రేరేపణమున విషకన్యచేఁ బర్వతకేశ్వరునిం జంపించెఁ గదా! వానియందదే దోసమారోపించి తిరస్కారవాక్యములతో నావలకు లేవఁగొట్టుఁడని చంద్రగుప్తుఁడు మాకాజ్ఞాపించినాఁ"డని.

ష్య—మంచిది. (అని పోఁబోవును)

ణ—వత్సా! ఇంకొకమాట; నిలుము నిలుము. కాయస్థుఁడు శకటదాసుఁడనువాఁడుండెనే. వాఁడును రాక్షసుని ప్రేరణచే నిత్యము మన శరీరములకు ద్రోహము చేయుటకే ప్రయత్నించుచున్నాఁడఁట. వానియందీ రాజద్రోహదోషమునే ప్రకటించి శూలారోపముఁ గావింపుఁడని చెప్పుము. వానిభార్య మొదలగు గృహజనముం గారాగారంబున వేయింపు మనియుఁ జెప్పుము.

ష్య—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

ణ—(చింతించుచుఁ దనలో) ఆ దురాత్ముఁడగు రాక్షసుఁడు గ్రహింపఁబడునా!

ద్ధా—ఆర్యా! గ్రహింపఁబడియె, గ్రహింపఁబడియె.

ణ--(సంతోషముతోఁ దనలో) రాక్షసుఁడు దొరకెనా! (ప్రకాశముగా)

వత్సా! ఎవ్వఁడు గ్రహింపఁబడియె?

సిద్ధా-దేవరయానతి గాని మఱి యెవ్వరును గారు. కార్యసిద్ధికై పోయెదను

చాణ—(ముద్రాముద్రితమగు కమ్మ చేతికిచ్చి) నీకుఁ గార్యసిద్ధియగుఁ గాత; పొమ్ము.

సిద్ధా—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

శిష్యు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! చంద్రగుప్తుని శాసనము శిరసా వహించి చేయుచున్నామని కాలపాశికదండపాశికులు తమతో మనవి చేయుమన్నారు.

చాణ—శోభనము, వత్సా! మణికారశ్రేష్ఠి చందనదాసు నొకసారి చూడవలయుననుకొనుచున్నానోయీ!

శిష్యు—అడ్డమేమి! (పోయి చందనదాసుతోఁ బ్రవేశించి) సెట్టీ! యిటురమ్మిటు రమ్ము.

చంద—చాణక్యుఁ డకారణంబుగాఁ ద్వరగా రమ్మని పిలిపించెనా దోషము లేనివానికిఁ గూడ భయశంక కలుగును. దోషముకల నాబోఁటి వానియవస్థ యడుగవలయునా! కనుకనే యింటనున్న ధనసేనప్రముఖు లందఱతోడను చాణక్యహతకుఁడు మనయి ల్లెప్పుడేని వెదకక మానఁడు. కావున నమాత్య రాక్షసుని గృహజనమును మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడవలయుఁ జుఁడీ యని చెప్పియే యుంటిని. నాకుఁ గాదగ్గ దేదియో కానిమ్ము.

శిష్యు—అయ్యా! సెట్టీ! ఇటు రమ్మిటు రమ్ము.

చంద—ఇదె వచ్చుచున్నాను. (ఇరువురును నడతురు)

శిష్యు—(సమీపించి) ఆర్యా! చందనదాసునిం దీసికొనివచ్చితిని.

చంద—ఆర్యా, జయము! జయము!

చాణ—సెట్టీ! క్షేమమా! ఇదె ఆసనము నధిష్ఠింపుము.

చంద—(నమస్కరించి) ఆర్యా! దేవరకుఁ దెలియదా! అనుచితోపచారము హృదయమునకుఁ బరాభవముకన్న నధికదుఃఖముఁ గలుగఁ జేయును. నాకాసనమేల? నాకుఁ దగినది భూమియే; యిందుగూర్చుండెదను.

చాణ—అట్లనెదవేమి ! నావంటివాండ్రు పెక్కుమంది నీకిటువంటి యుపచారము లింతకుమున్న చేసియే యున్నారు. ఆసనము నందే కూర్చుండుము.

చంద—(తనలో) అప్పుడే యీ దురాత్ముఁడు దేనికో ప్రస్తావన చేయుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) తమచిత్తము వచ్చినట్లే కావించెదను. (కూర్చుండును)

చాణ—ఓ సెట్టీ ! నీచేయు వ్యవహారము లన్నిటియందును వృద్ధియు లాభంబును లెస్సగానున్నవా !

చంద—(తనలో) అత్యాదరము శంకింపవలసినదే ! (ప్రకాశముగ) తమ యనుగ్రహమువలన నా వ్యాపారములన్నియు నఖండనులుగా నున్నవి.

చాణ—చంద్రగుప్తుని యందలి దోషములు వెనుకటి రాజులను ప్రజలచే స్మరింపఁజేయుట లేదుకద !

చంద—(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించునుగాక ! పాపము శాంతించునుగాక ! శరత్కాల చంద్రునిచేతం బోలెఁ జంద్రగుప్తునిచేఁ బ్రజలందఱు మిగుల సంతసించుచున్నారు.

చాణ—సెట్టీ ! తనచే నానందింపఁజేయఁబడిన ప్రజలవలన రాజులు ప్రత్యుపకారముం గోరుచుందురుసుమీ !

చంద—ఆర్యా ! మావంటివాండ్రు చేయఁదగిన దేదియో యానతిండు.

చాణ—సెట్టీ ! ఇది చంద్రగుప్తరాజ్యముగాని నందరాజ్యము కాదుగదా ! ద్రవ్యాసక్తికల నందులకు మీయందఱయందును ద్రవ్యసంబంధముచేఁ బ్రీతిపుట్టుచుండెడిది. చంద్రగుప్తునకో ! మీవలనఁ గ్లేశము కలుగకుండుటయే కోరికి గాని యొండు లేదు.

చంద—అటులేని ననుగ్రహింపఁబడితిని.

చాణ—అట్లు క్లేశము కలుగకుండుట యెట్లు తటస్థించునని యడుగవేమి?

చంద—చిత్తము చిత్తము, దేవరయే సెలవీయవలయును.

చాణ—రాజునకు విరుద్ధములగు కార్యములేవియును బ్రజలు చేయరాదు.

చంద—రాజద్రోహులని తమచిత్తమునకు వచ్చిన యర్థము లెవరయ్యా!

చాణ—అందు మొదటివాఁడవు నీవే.

చంద—పాపము శాంతించుఁగాక. గడ్డిపరకలకు నిప్పుతో విరోధమెట్టిది?

చాణ—విరోధ మిటువంటిదే. నీవిప్పటికిని రాజాపథ్యకారి యగు నమాత్య రాక్షసుని గృహజనము నింటిలో దాఁచి సంరక్షించు చున్నావఁట కాదా?

చంద-ఇది కేవలమసత్యము, ఎవఁడో తెలియనివాఁడు తమకువిన్నవించెను.

చాణ—నీవు శంకింపకుము. భీతులగు విజితరాజపురుషులు పౌరులు వల దను చున్నను దమ గృహజనమును వారి యింట డించి పాటి పోదురు. వారిని దాఁచుట మాత్రము తప్పు.

చంద—ఆయుద్ధపు గడబిడ దినములలో మాత్రము రాక్షసుని గృహ జనము మాయింట నుండెడిది, కాని యిపుడు లేదు.

చాణ—సెట్టీ! యేల యబద్ధము లాడెదవు? చంద్రగుప్తుఁడు రాజ్య మేలుచుండఁ గపటములు పనికిరావు. రాక్షసుని గృహజనమును సమర్పింపుము. నీవు కపటము లేనివాఁడవగుదువు.

చంద—ఏను గపటిని గాను. పూర్వముండెడిది. నేఁడు మాయింట రాక్షస గృహజనము లేదు.

చాణ—మొదట మాయింట లేనే లేదంటివి. ఇప్పుడు పూర్వ ముండెడిది ప్రస్తుతము లేదంటివి. నీమాటలే పరస్పర విరుద్ధములుగానున్నవి.

చంద—మాట పొరపాటు తప్ప నాయందింకేదియుఁ గపటము లేదు. మాయింటఁ బూర్వ మున్నమాట నిజము.

చాణ—ఇప్పుడెక్కడకుఁ బోయినది?

చంద—నే నెఱుఁగను.

చాణ—(చిఱునవ్వు నవ్వి) ఏల తెలియకుండును సెట్టీ! నెత్తిమీఁద భయ ముంచుకొని దూరముగాఁ బ్రతీకారము చేసిన నేమి ఫలము?

చంద—(తనలో) గీ. ఆకసంబునఁ బెద్ద ఘనారవమ్ము,
దూరమున భార్యయును నేమి దారియొక్కొ?

త్రాఁచు దలమీఁద నున్నది, దానిఁబాపు
నోషధులు మంచుఁగొండపై నున్నవకట.

చాణ——ఇంతేకాదు. నందుని విష్ణుఁగుప్తుఁడువలె- (అని సగముమాట యని సిగ్గుపడుచు) చంద్రగుప్త నమాత్యరాక్షసుఁడున్మూలింపఁ జేయఁగలఁడని నీ వెన్నఁడును దలఁపకుము.

మ. నయమునుం బౌరుష మున్న మంత్రు లయియున్నన్ వక్రనాసాదులెం
తయుఁ జాంచల్యము బాపలేని యలనందశ్రీకి నైక్యంబుఁ ద
ద్దయుఁ గల్గించితిఁ జంద్రగుప్తునకు; జ్యోత్స్నాచంద్రులంబోలు వా
రియెడన్ భేదముసేయనోపు నెవఁ డుర్వీష్లోదులై యుండఁగన్.

("ఆవులించిన ద్విజరాజు • నాననంబునందు" అను పద్యము మరలఁ జదువును)

చంద——(తనలో) అదృష్టము ఫలించినది కావున నితని యాత్మస్తుతి పనికివచ్చుచున్నది.

(తెరలోఁ గలకలము)

చాణ——శార్ఙ్గరవా ! ఆ కోలాహలమేదియో తెలిసికొనుము.

శిష్యు——మంచిది. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఉపాధ్యాయ ! రాజద్రోహకారియగు జీవసిద్ధి యను క్షపణకుఁడు చంద్రగుప్త భూపాలుని యనుమతింజేసి తిరస్కారపురస్సరంబుగాఁ బురము నుండి వెడలఁ గొట్టఁబడుచున్నాఁడు.

చాణ——జీవసిద్ధీ ! నీ కెంత యాపదవచ్చె ! రాజద్రోహముఁ గావించిన దానికి ఫలమనుభవింపక తీరునా ! (సెట్టివంకఁజూచి) చందనదాస! మారాజు రాజద్రోహముఁ గావించినవారియెడల నీ పగిది మిక్కుటముగ నాగ్రహించి కఠినశిక్షలు విధించుచున్నాఁడు. కావునఁ బథ్యమగు మిత్రవాక్య మనుష్ఠింపుము. రాక్షసగృహజనమును సమర్పింపుము. చిత్రవిచిత్రమగు రాజానుగ్రహము జిరకాల మనుభవింపుము.

చంద——అయ్యా ! రాక్షసామాత్యుని గృహజనము మాయింట లేదు.

(తెరలో మరలఁ గలకలము)

చాణ—శార్ఙ్గరవా ! ఈ కలకల మేదియో తెలిసికొనుము.

శిష్యు—మంచిది. (అనిపోయి మరలఁ బ్రవేశించి) గురువర్యా ! వీఁడును రాజాపథ్యకారియే. శకటదాసుఁడను కాయస్థుఁడు; శూలారోపముఁ జేయించుటకుం గొనిపోఁబడుచున్నాఁడు.

చాణ—తాఁ జేసిన కర్మమునకు ఫలమనుభవించుంగాక ! (సెట్టితో) సెట్టీ! చందనదాస ! చూచితివా! మా రాజు ద్రోహబుద్ధికలవారి నెంత మాత్రమును సైఁచుటలేదు. రాక్షసుని కళత్రమును నీ యింటఁ గాపాడుచున్నావు. నీకును ముప్పు వచ్చును జుమీ ! ఒకని పెండ్లమును గాపాడి నీ పెండ్లము బిడ్డలను దిక్కుమాలినవారినిఁగాఁ జేసికొనకుము.

చంద—ఆర్యా ! నన్నేల భయపెట్టెదవు. అమాత్యుని గృహజనము నాయింట నున్నను సమర్పింపను. లేనిదే యెచ్చటనుండి తీసికొని వత్తును.

చాణ—ఇది నిశ్చయమే కద ?

చంద—అవును, గట్టిగా ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

చాణ—(తనలో) సెబాసు ! చందనదాసా ! సెబాసు !

గీ. పరుల సంరక్షణము సేయుకొఱకుఁ గాదె
వదలుచున్నావు స్వార్థలాభంబు నీవు !
ఇట్టి దుష్కరకార్య మింకెవఁడు సేయు
వాఁడు భువిలోన శిబిచక్రవర్తితప్ప.

(ప్రకాశముగ) చందనదాసా ! ఇది నీ నిశ్చయమే ?

చంద—నిశ్చయము.

చాణ—(క్రోధముతో) ఓరీ దురాత్మా ! దుష్టవర్తకుఁడ ! ఉండు. రాజక్రోధమునకు ఫలమనుభవింతువులే.

చంద—సిద్ధుఁడనై యున్నాను. సర్వము మీ యధికారము; మీచిత్తమునకు వచ్చినట్లు కావింపుఁడు.

చాణ—ఓరీ శార్ఙ్గరవా! దండపాశికునితోడను గాలపాశికునితోడను "ఈ దుష్టశత్రుని శీఘ్రముగాఁ బట్టుకొనుం"డని నా మాటలుగాఁ జెప్పుము. పోనీ! ఉండుముండుము. దుర్గపాలకుండగు విజయపాలకునితో "ఇంట నున్న ధనమంతయు వశపఱచుకొని వీనిని పుత్ర మిత్ర కళత్ర సహితముగా బంధించి యుంచుమని చెప్పుము. నేను వృషలునితోఁ జెప్పి తరువాత కర్తవ్యముఁ దెలియఁజేసెదనని యును జెప్పుము. వృషలుఁడే యితనికిఁ బ్రాణాపాయకరమగు దండన విధించుంగాక!

శిష్యు—ఆర్యా! చిత్తము. (సెట్టితో) సెట్టీ! యీ వైపునకు రమ్ము.

చంద-అయ్యా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాఁడను. నాచేసిన తప్పునఁగాక మిత్ర కార్యమునకై నా ప్రాణములను గోల్పోవుచున్నాను. నాయదృష్టమే

(పరిక్రమించి శిష్యునితోఁగూడ నిష్క్రమించును)

చాణ-(సంతోషముతో)ఔరా! నేఁటికి రాక్షసుఁడు పట్టువడినవాఁడు. ఏలన

గీ. రాక్షసామాత్యునకుఁ గీడురా నితండు
ప్రాణములు వాయుటకు సిద్ధపడినయట్లు
వీని యాపద నాతండు విన్న విదపఁ
బ్రాణములు వాయకుండఁగ బ్రతుకఁగలఁడె!

(తెరలోఁ గలకలము.)

చాణ—శార్ఙ్గరవ! శార్ఙ్గరవ!

శిష్యు—(ప్రవేశించి) గురూత్తమా! ఏమి సెలవు!

చాణ—ఏమి యీ కలకలము?

శిష్యు-(ఆలోచించి) దేశిక! వధ్యస్థానమునఁ జంపఁబడుచున్న శకటదాసుని వదలించి సిద్ధార్థకుఁడు వానితోఁ గూడఁ బాఱిపోవుచున్నాఁడు.

చాణ—(తనలో) సాధు! సిద్ధార్థ: సాధు! కార్యమునకుఁ బ్రారంభము చేసితివి! (ప్రకాశముగ) బలాత్కారముగాఁ బాఱిపోవుచున్నారా! (కోపముతో) వత్స! భాగురాయణునితో శీఘ్రముగఁ గర్తవ్యము నాలోచించుమని నా మాటలుగఁ జెప్పుము.

శిష్యు—(నిష్క్రమించి, ప్రవేశించి విషాదముతో) ఉపాధ్యాయ! ఎంత కష్టమెంతకష్టము! భాగురాయణుఁడును బాఱిపోవుచున్నాఁడు.

చాణ—(తనలో) పోనీ, కార్యసిద్ధికొఱకే పోవుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగఁ గ్రోధమున్నట్లభినయించుచు) వత్స! భద్రభట పురుషదత్త డింగరాత బలగుప్త రాజసేన రోహితాక్ష విజయవర్మలతో శీఘ్రముగాఁ బోయి దురాత్ముఁడగు భాగురాయణుం బట్టుకొనుండని నామాటలుగాఁ జెప్పుము.

శిష్యు—(పోయి మరలవచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యా! ఎంతకష్టమెంత కష్టము! తంత్రమంతయు వ్యాకులమైనది, భద్రభట ప్రముఖులందఱుఁ దెల్లవారకమునుపే పారిపోయిరి.

చాణ—(స్వగతమున) సర్వవిధముల మనమార్గమునకు శుభములు ఘటించునుగాత! (ప్రకాశముగ) వత్స! పడువకు మేడువకుము!

చ. హృదయమునందు నేదొయొక కొంచుచుఁబోయిరి పోవువారు; పో
వుదు రిఁకనున్నవారలును బోవుటకుం దలఁపూని రేని; ను
న్నదిగద నందవంశమును నాశముచేసి యశంబు గొన్నయ
ట్టిదియగు నాదు ప్రజ్ఞయొకటే యది సేనలకెల్ల నెక్కుడై.

(లేచి యాకసమునం దృష్టి నిగిడ్చి) దురాత్ములగు భద్రభట ప్రభృతుల నిదిగోఁ జంపుచున్నాఁడను. (తనలో) దురాత్మా! రాక్షస! ఇంకెచటికిఁ బోదువురా! కొలదికాలములో—

ఉ. ఊర్జితదానశక్తివయి యొక్కఁడవై చరియించుచు న్మద
స్ఫూర్జితమైన యాత్మబలముంగొని పొంగెడునిన్ను బుద్ధిసం
తర్జితుఁ జేసి, యే విపినదంతి విధంబునఁ గట్టివైచి, మా
కర్జముఁ దీర్చికొందుఁ బెఱకార్యము లేల మురాన్వయార్థమై.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షసమునం బ్రథమాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ముద్రారాక్షసము

ద్వితీయాంకము

[పిదప బాములవాఁడు ప్రవేశించును]

పాము—— గీ. ఎవరుతంత్రంబు లెఱుఁగుదు. రెవరు యంత్ర
చింతనము సర్వకాలముఁ జేయుచుంద్రు.
మంత్రములఁ బ్రోతు రెవ్వరు మనుజనాథ
సర్పములకు నుపచరించు జనులువారు.

(ఆకసమునం జెవియొగ్గి) అయ్యా! 'నీవెవఁడ' వని యడుగుచున్నారా! నే నహితుండికుండను. నా పేరు జీర్ణవిషుఁడందురు. 'ఏముఁ బాములతో నాడుకొనవలయును' ననుచున్నారా! మీరే వృత్తి యవలంబించి జీవించుచున్నారు? రాజగృహంబున సేవకావృత్తిచే జీవించుచున్నారో? మీరు పాముల నాడించఁగలరా? మంత్రౌషధంబు లెఱుంగని వ్యాళగ్రాహియు, నంకుశము లేని మావటీఁడును, లబ్ధాధికారుండును * జితకాశియు నగు రాజసేవకుండును దప్పక చెడిపోదురు. ఆఁ. ఏమీ! వీఁడు కన్పడినంత లోనే మాయమైపోయెనే! (మరల నాకాశము వంకఁజూచి) ఈ పెట్టెలలో నేమియున్నవని యడుగుచున్నారా! అయ్యా! మాకు జీవికాధారములగు పాములున్నవి. చూడవలయుననుచున్నారా! అనుగ్రహమేకదా! చూపించెదను గాని యిది తగినచోటు కాదు. అంతటి కౌతూహల మున్నచో నీ లోనికి రానిండు చూపించెదను. ఇది మంత్రి రాక్షసునియిల్లు. మాకువలె మీబోటుల కిందుఁ బ్రవే

* జితకాశి :—జయగర్వము గలవాఁడు.

శము లేదు పొమ్మనుచున్నారా! కానిండు. ఇది నా వృత్తిగావున ప్రవేశమే యగును. అయ్యో! వీఁడుఁ గూడ దాఁటిపోయెనే!

ఆహా! ఏమాశ్చర్యము! చాణక్యమతిపరిగృహీతుఁడగు చంద్రగుప్తునిం జూచిన రాక్షసుని ప్రయత్నమంతయు విఫలమగు నని తలంచెదను. మఱి, రాక్షసమతి పరిగృహీతుఁడగు మలయకేతునిం గనుఁగొన్నఁ జంద్రగుప్తుని రాజ్యము పోయినట్లే యూహింప వలసియున్నది.

గీ. కదలకుండఁ జాణక్యుండు కట్టెఁ దెల్వి
త్రాళ్ళచేఁ జంద్రగుప్త సామ్రాజ్యలక్ష్మి;
నీవలకు దాని లాగఁగా నెంచుచుండె
రాక్షసుండు నుపాయకరములచేత.

కావున బుద్ధిమంతులగు నీ యిరువురు మంత్రులకుఁ గలిగిన విరోధమువలన నందకుల రాజ్యలక్ష్మి సంశయ గ్రస్తురాలై యున్నది,

గీ. అడవిలో నేనుఁగులరెంటినడుమ నాఁడ
యేనికకుఁ గష్టపా టుదయించినట్లు
బుద్ధిశాలులు మంత్రులిర్వురకు నడుమ
నందకులలక్ష్మి కష్టంబుఁ జెందుచుండె.

ఇపు డమాత్యరాక్షసునిం జూచెదను. (పరిక్రమించి కూర్చుండును) (పిదపఁ జింతాగ్రస్తుఁడై రాక్షసుండును, గూడ నొక పరిచారకుఁడును బ్రవేశింతురు)

రాక్ష—(కన్నీరు తెచ్చుకొని) అక్కటా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

చ. నయమును విక్రమంబు సుగుణంబులు కల్గియు నేఁడు యాదవా
న్వయమునుఁ బోలి దైవగతి నందకులంబు వినాశ మొంద రే
యియుఁ బవలుం బ్రశోకమున నీగతి గ్రుంగు మనంబుతోడ న
య్యయొ! యిటుసేయఁబూనితిఁ బ్రయత్నము భిత్తిక లేని వ్రాఁతకున్.

ఆదియునుంగాక—

సీ. అంతరించినను నందాన్వవాయంబునఁ
బూజ్యభావము లేకపోయి కాదు
అన్యరాజుల మంత్రినై యధికైశ్వర్య
లాభంబుఁగాంచఁ దలంచి కాదు
అరిరాజులు వధింతురని భీతి నీపాడు
జీవంబుపైఁ దీపిఁ జెందికాదు
కడచిపోయినదానికంటె నెక్కువ పేరు
గౌరవంబు లభింపఁగోరి కాదు

గీ. శత్రువులనెల్లఁ జంపిన స్వర్గమేగి
యున్న ప్రభుమూర్తి ముదమొందు నన్నయాశ
చేత నొరులకు దాస్యంబు సేయుచుండె
రాక్షసామాత్యుఁడును నిత్యాపేక్షఁదవిలి.

(ఆకసము వంకఁ జూచుచుఁ గన్నీరొడ్చుచు) భగవతి! పద్మాలయా! నీవు సుంతయు గుణజ్ఞురాలవు కావుసుమా! ఏమను—

గీ. నందుఁడానంద పెట్టుచున్నను త్యజించి
చంద్రగుప్తునిఁ గూడెదే చపలురాల!
గంధగజము నశించునుగాక దాని
దానజలరాశి యింకదా దానియంద?

అదియుంగాక. నీవు సత్కుల ప్రసూతురాలవు కావు.

చ. మడిసిరొకో! ప్రసిద్ధకులమండనులైన నరేంద్రులెల్లఁ బెం
పడర వరించితిట్టు లకటా కులహీనుని జంద్రగుప్తు; నే
ర్పడ నల జెల్లుపూవు చివరల్వలె నల్లలనాడుచుండు సీ?
పడఁతులచిత్తవృత్తి మగవారిగుణంబు గ్రహింప నేర్పునే.

కానిమ్మోయవినీతురాలా! నీయాశ్రయోన్మూలంబుఁ గావించి నీకోర్కు లన్నియు మంటిపాలు గావించెదను. (ఆలోచించి)

ఏను మిత్రతముండగు చందనదాసునింట గృహజనము నుంచి నగరము విడిచి వచ్చుటమాత్ర మొక న్యాయమగు కార్యము జరిగినది. ఏమన :—కుసుమపురమును జయించుటకై మాత్రము రాక్షసుని ప్రయత్నమూరకుండలేదని నా కార్యమునకు సాహాయ్యమాచరింప సన్నద్ధులై కుసుమపురమునందున్న రాజపాదోప జీవులగు భృత్యులెల్లఁ దమగమ ప్రయత్నములయం దుదాసీనులై యుండరు. చంద్రగుప్తునిఁ జంపుటకై విషము మొదలగు మరణసాధనంబులు ప్రయోగింపుఁడని పంపినవారినెల్లఁ బై కాపు కాచుటకును, బరుల కృత్యములు తెలిసికొనుటకును దగినంత ధనమొసఁగి శకటదాసుని కుసుమ పురమునందే యుంచితిం గదా ? మఱియుఁ బ్రతిక్షణము శత్రురాజుల వృత్తాంతము లరయుటకును దత్ప్రయత్న భేదంబుకొఱకును జీవసిద్ధి మున్నగు మిత్రుల నంపించితినిగదా ! వెయ్యేల :—

చ. కొడుకుల నెల్ల వారి నొకకూరిమిఁజూచు నరేంద్రుఁ డీతనిన్
బెడసరి వాని బెద్దపులిపిల్ల విధంబునఁ బెంచి, వీనిచే
మడిసెను సాన్వయం; బితని మర్మములెల్లఁ బరిష్కరింతు దే
వుఁడు దయఁజూచి కత్తళము పోలిక నేఁడును గావకుండినన్.

కంచుకి-—(పిదపఁ బ్రవేశించి)

ఉ. నందులఁగూల్చి విప్రకుల నాయకునీతి మురాన్వయున్ బురం
బందువలె న్ననున్నిలిపెనే జర కామముడంచి ధర్మమం;
దందుపచీయమానుఁడగు నాతని గెల్వఁ దలంచుఁ గాక గె
ల్వందగు నోటు రాక్షసుఁడు లబ్ధసహాయుఁ డటు ల్మదాశయున్.

(పరిక్రమించి సమీపించి) అదిగో ! అమాత్య రాక్షసుని గృహము. ప్రవేశించెదను. (ప్రవేశించిచూచి) దేవా! నీకు శుభము.

రాక్ష—ఆర్య! నమస్కరించెదను. ప్రియంవద ! ఆసనముం దీసికొనిరమ్ము.

ప్రియం—ఇదిగో నాసనము. అయ్యా ! కంచుకి! దయచేసి కూర్చుండుము.

కంచు—(కూర్చుండి) మంత్రివరా ! కుమారుండగు మలయకేతువు "చిర

కాలను నుండి యార్యుఁ డుచితసత్కారములన్నియు వదలి యలంకారములు పరిత్యజించి యున్నాఁడని సాహృదయ మత్యంతము పీడఁ జెందుచున్నది. ఆలోచింపఁగా స్వామిగుణములు మఱచిపోదగినవి కావు. అయినను నా విన్నపమాలింపవలయు. ఈ యాభరణములు ధరింపవలయు" నని మీతో విన్నవించు మనినాఁడు. (ఆభరణములు చూపి) ఇవె యాభరణములు. తన శరీరమునుండి తీసి పంపినాఁడు; దేవర ధరింపవలయును.

రాక్ష—ఆర్య! జాజలి! నా మాటలుగాఁ గుమారునితో "నీ గుణముల యందలి పక్షపాతముచే నందమహారాజు గుణములన్నియు మఱచి పోయితి" ననియే విన్నవింపుము. అదియుంగాక—

చ. హతసకలారిభూవరుఁడవై తగు నీ మృగరాజపీఠి వ
ర్జితమతినై సురాంగమున నిల్పెదఁదాఁక నరాతిరాణ్నిరా
కృతికృపణంబులై బలవిహీనములైన మదంగకంబు లే
గతిధరియించు సిగ్గిలక కాంచనరత్న విభూషణంబులన్.

అనియును జెప్పుము.

కంచు—అమాత్యుఁడు కార్యసాధకుఁడై యుండఁ గుమారున కీ కార్య మొక దుర్లభము కాదు! కాని కుమారుని ప్రథమానునయము మాత్రము దేవర యంగీకరింపవలయును.

రాక్ష—అయ్యా! జాజలి! కుమారుని మాటవలెనే నీ మాటయు జవదాఁట రానిదే. కావునఁ గుమారుని యానతి శిరసావహించెదను.

కంచు—(నాట్యమున నగలన్నియు ధరింపఁజేసి) నీకు శుభమగుఁగాక! పనుఁ బోయివచ్చెదను.

రాక్ష—అయ్యా! నమస్కారము.

కంచు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాక్ష—ప్రియంవద! దర్శనార్థమెవ్వరో ద్వారమున వేచియున్నారు కనుఁగొనుము.

ప్రియం—చిత్తము (పోయి పాములవానిని వాకిటంజూచి) నీవెవ్వఁడవోయి

పాము——భద్ర ! యేను బాములవాఁడను. నా పేరు జీర్ణవిషుఁడందురు. అమాత్యుని ముందఱఁ బాములనాడింపఁ దలంచుచున్నాఁడను.

ప్రియం——ఉండు ముందుము. అమాత్యునకు విన్నవించి వచ్చెదను. (అని రాక్షసుని సమీపించి) మంత్రిసత్తమ ! పాములవాఁడొకఁడు మీ యెదుటఁ బాముల నాడించుటకు వేఁడుచున్నాఁడు.

రాక్ష——(ఎడమకన్నదరుట చూచి తనలో) ముందుగా సర్పదర్శనమా! (ప్రకాశముగ) ప్రియంవద! నాకుఁ బాములాటమీఁదఁ గుతూహలము లేదు. వానికేమైన నిచ్చి పంపివేయుము.

ప్రియం——చిత్తము ! (నిష్క్రమించి పాములవానితో) ఆర్య! నీవు వచ్చితివని యమాత్యుఁ డనుగ్రహించినాఁడు కాని సర్పదర్శనమాయన కిష్టము లేదు.

పాము——భద్రముఖ ! ఏను కేవలము సర్పజీవినే కాను. ప్రాకృత కవిని. నా కమాత్యుఁడు దర్శనమిప్పింపఁదలఁపఁడేని యీ పత్రము చదువుకొను మనుము. (కాగితమిచ్చును)

ప్రియం——(కాగితము పుచ్చుకొని రాక్షసుని సమీపించి) అయ్యా ! "యేను గేవలము సర్పజీవినే కాను, ప్రాకృత కవిని. నా కమాత్యుఁడు దర్శనమిప్పింపఁ దలంపఁడేని యీ పత్రము చదువుకొను మను" మని విన్నవింపుమనినాఁడు.

రాక్ష——(పత్రము పుచ్చుకొని చదువును)

గీ. ఎందుఁ గుసుమస్థమగు మకరందమెల్లఁ
గుశలమతిఁ గ్రోలి తుమ్మెదల్ కొసకు దానిఁ
గ్రక్కి, యొకపట్టుగాఁగ నేర్పఱచుకొనుట
పరులకొఱకేగదా ! తమకొఱకుఁగాదు.

(తనలో) ఈ గాథ కర్థము కుసుమపుర వృత్తాంతజ్ఞుఁడనగు నీ చారుఁడ నని తేలుచున్నది. కార్యవ్యగ్రుఁడ నగుటచేతను జారుల ననేకులఁ బంపినవాఁడ నగుటను మఱచిపోయితిని. ఇపుడు జ్ఞప్తికివచ్చినది. నిజముగాఁ బాములవాని వేసమున విరాధగుప్తుఁడు

వచ్చియుండును. (ప్రకాశముగ) ప్రియంవద ! వానిం దీసికొని రమ్ము. వీఁడెవ్వఁడో సుకవి. వీనివలన మఱియుం గొన్ని సుభాషితంబులు వినఁగోరుచున్నాను.

ప్రియం—చిత్తము. (పోయి) అయ్యా ! దయచేయుఁడు (అని పాములవానితోఁ బ్రవేశించును)

పాము—(నాట్యమున సమీపించి రాక్షసుంజూచి తనలో) ఇదుగో, రాక్షసామాత్యుఁడు ! ఏదియో యాలోచించుచున్నాఁడు.

చ. ఎడమకరమ్ము గండమున నెట్టులొ తార్చును, మాఱు మోమిడున్
గుడికర మంసభాగమునఁ గూర్చును ప్రీతిగ, జార్చునంతలో
నడలుజనించి : యీతని ప్రయత్నము లాసిరి నిప్పు డేనియున్
గుడిచను మోవ మౌర్యవిభుగుప్తపు గౌఁగిటఁ జొక్కనీవుగా !

(ప్రకాశముగ) దేవా ! జయము జయము !

రాక్ష—(చూచి) ఓయి విరాధ- (అని సగముపల్కి) వయసువచ్చినవాఁడె ! ప్రియంవద ! పాముల నాడింపుమనుము. వినోదించెదను. పరిజనమందఱు విశ్రమింతురుగాక. నీవును నీకార్యమును జూచికొనుము.

(ప్రియంవదాది పరిజను లందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రాక్ష—సఖా ! విరాధగుప్త ! ఇదే ! పీఁట, కూర్చుండుము.

విరా—(కూర్చుండును)

రాక్ష—(చూచి) ఓయీ ! స్వామిపాదపద్మోపజీవులగు మనయవస్థ యిట్లున్నది. (అని యేడ్చును)

విరా—ప్రధానశేఖర ! దుఃఖమేటికి. కొలదికాలములోనె దేవర మతిప్రభావము మమ్మందఱను ప్రాచీనావస్థ కెక్కింపఁగలదు.

రాక్ష—సఖా ! కుసుమపురవృత్తాంతముఁ జెప్పుము.

విరా—అమాత్య ! కుసుమపురవృత్తాంతము చాలఁ బెద్దది. అం దేది మొదలుకొని చెప్పవలయునో యానతిమ్ము.

రాక్ష—మిత్రమా ! చంద్రగుప్తుఁడు నగరము ప్రవేశించినది మొదలు

మనము పంపిన తీక్ష్ణరసదాయకులు మొదలగువా రేమిచేసిరో యాసంగతు లన్నియు వినఁదలఁచి యున్నాఁడను.

విరా——ఇదిగో. చెప్పుచున్నాడను. కుసుమపురమంతయుఁ జాణక్యమతి ప్రభావముచేఁ గైవసముచేసికోఁబడిన శకయవన కిరాత కాంభోజ పారసీక బాహ్లీక ప్రభృతులగు చంద్రగుప్తపర్వతేశ్వర సైన్యంబులచేఁ బ్రళయకాలోచ్చలిత సముద్రంబులచేతంబోలె ముంచఁ బడియున్నది.

రాక్ష——(కత్తిలాగి తొందరతో) ఓరీ! నేనుండఁగనే కుసుమపురము నరికట్టు వారెవ్వరులా! ప్రవీరక! ప్రవీరక! నీవు త్వరగఁబోయి యిట్లు చెప్పుము.

గీ. కోటచుట్టు భటుల్తిరుగుదురు గాక
ద్వారముల నిల్చుఁగాక దంతావళములు
చావనిన జంకులేక యశంబుఁగోరు
వారు నాతోడ నేతెండు వైరివధకు.

విరా——అమాత్య! ఏల యీ యావేగము? జరిగిన వృత్తాంతము విన్న వించుచుంటిని.

రాక్ష——(నిట్టూర్చి) ఎంతకష్టమగు వృత్తాంతమోయి! ఏ నెఱుఁగుదును! ఇది దానికిం దగినకాలమే. (శస్త్రమువదలి) హాదేవ! నంద మహారాజ! నీకు రాక్షసునిపైఁ గల ప్రేమాతిశయము మఱచి పోయితివా! నాఁటి సంగ్రామకాలంబున నీవు—

చ. 'జలదవినీలమైన గజసంతతి మాపఁగ నీవ పో వుమా
జలనిధివీచులన్ జెనయఁజాలు తురంగము లీవ మాపుమా
బలమును నీవ కూల్చు' మని పల్కువు రాక్షసు లున్నయట్లు నా
కలఘుదయాస్వభావముననానతియిచ్చినవాఁడ వయ్యయో.

విరా—తరువాతఁ గుసుమపుర మాప్రకారముగ శత్రుసేనచే నాక్రమింపఁ బడుట చూచి చిరకాలమునకుఁ దనపౌరులకుఁ దటస్థించిన యీ

మహోపద్రవము సహింపలేక తాదృశావస్థయందును పౌరజనా
నుమతి వడసి సురంగాద్వారమున సర్వార్థసిద్ధి తపోవనంబునకుం
బాఱిపోవుటయు, మీసైనికులందఱు స్వామి విరహమున శిథిలీ
కృత ప్రయత్నులగుటయుఁ నంతర్నగర వాసు లందఱు జయ
ఘోషణాభ్యాఘాతము మొదలగు సాహసకృత్యములచే సంపేహ
పడుటయు, మీయందఱు నందరాజ్యము మరల సంపాదించుటకును
జంద్రగుప్తుని వధించుటకును దగిన యాలోచనంబులతో బయలు
వెడలుటయు నైనతరువాత మీచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన విషకన్య
కచేఁ జాణక్యహతకుండు దీనుండగు పర్వతేశ్వరునిం జంపించెను

రాక్ష—మిత్రమా! ఎంతయాశ్చర్యమో చూడుము!

శా. క్రీడింజంపఁగ నేకహంత్రియగు శక్తిం గర్ణుఁ డార్జింపఁగా
హైడింబేయుని దానిచేత హరి మాయంజేసిన, ట్లేను నీ
నాఁడామౌర్యుని జంప నొక్క విషకన్యం బంపఁగా దానిచేఁ
బాడుంబాపఁడు పర్వతేశ్వరున కాపాదించెనే మృత్యువున్.

విరా—ప్రధానశేఖర! దైవతంత్రము కామచారము. మన మేమి చేయఁ
గలము.

రాక్ష—తరువాతఁదరువాత?

విరా—తరువాతఁ బితృవధత్రాసంబునఁ గుక్షీరుండగు మలయకేతువు
పాఱిపోఁగాఁ బర్వతకభ్రాత యగు వైరోచకునకు రాజ్యమిప్పిం
చెద నని నమ్మకము పుట్టించి చాణక్యహతకుఁడు చంద్రగుప్తునిచే
నందగృహ ప్రవేశంబు చేయింపందలచి "యీయర్ధరాత్రమునఁ
జంద్రగుప్తుఁడు నందభవన ప్రవేశము చేయును గావున మీరం
దఱుఁ బూర్వద్వారము మొదలు రాజభవనము లన్నియు నలంక
రింపుఁ" డని శిల్పివర్గమున కాజ్ఞాపించెను. వారును "నార్యా!
యింతకుమున్నె దారువర్మయను శిల్పి చంద్రగుప్తుఁడు నంద
గృహప్రవేశము చేయఁగలఁ డని యూహించి బంగారు తోరణ

5

(ప్రకాశముగ) తరువాతఁ దరువాత?

విరా——తరువాత, మొదటఁ జెప్పినప్రకారముచాణక్యుఁ డర్ధరాత్రంబున మురాతనూజునకు నందభవనప్రవేశము చేయించు సమయంబున దట్టముగ నమర్పబడిన మణిమయ కిరీటమును ముత్యాల కూర్పు గలిగిన విచిత్రపటమయమగు వారవాణంబును ముక్తాహారములును బూలదండలను నలంకరించిన వైరోచకుఁ, నెఱిఁగినవారుఁ గూడ గుర్తుపట్టరాని యాకారము గలవానిని జంద్రగుప్తుఁ డెక్కందగిన చంద్రలేఖ యను నాఁడయేనుఁగుపైఁ జాణక్యాహాతకుని యాజ్ఞ చొప్పున నెక్కించిరి. తరువాత వైరోచకుఁడు జంద్రగుప్తానుయాయి యగు రాజలోకముతో నందభవన ప్రవేశము చేయుచుండ మీరు పంపిన దారువర్మయను సూత్రధారుఁ డతఁడే చంద్రగుప్తుఁ డని తలఁచి యంత్రతోరణ మతని మీఁదికి విఱిఁగి పడ దగినంత ప్రయత్నముచేసి యుంచెను. ఈనడుమ రాజులందఱు వాహనములుడిగ్గి చంద్రగుప్తునితోఁగూడ లోపలికిం బోవుచుండఁ జంద్రగుప్తుని జంపించుటకై మీరు పంపిన బర్బరకుఁడు సువర్ణ దండములోఁ గూర్పఁబడిన కత్తిని హఠాత్తుగ లాగుటకుం దగిన ప్రయత్నముతో నా దండమును గేలధరించి నిలువంబడెను.

రాక్ష——ఇరువుర ప్రయత్నములు నయుక్తములే.

విరా——పిమ్మట జఘనాభిఘాతమగునో యని యూహించి యా యేనుఁగంతకు మున్ను నడుచు నడక వదలి యతివేగమగు నడక మొదలుపెట్టినది. మొదట నడచివచ్చు గజగమనము ననుసంచి పడఁద్రోయఁబడిన యాయంత్రతోరణము గురితప్పిపడుటచేఁ జంద్రగుప్తునితోఁగూడ వైరోచకునిం జంపక కత్తిలాగి పొడుచుటకుం దొందరపడుచున్న బర్బరకునిమీఁదఁ బడుటచే వాఁడు చచ్చెను. అనంతరము దారువర్మ యంత్రతోరణ నిపాతంబునఁ దనగుట్టు బయలు పడుటంజేసి తనకుఁ జావు మూఁడునని యూహించి యంతకు మున్నున్నత తోరణముపై నెక్కియున్న వాఁడు గావున

నందున్న యంత్రఘట్టన బీజంబగు నినుప మేకొకటి లాగి హ
నీగతుండగు వైరోచకునిం జంపెను.

రాక్ష—ఎంతకష్ట మెంతకష్టము? చంద్రగుప్తుఁడు చావకుండుటయు వైరో
చక బర్బరకులు చచ్చుటయు నీ రెండనర్థములు సంభవించినవి
తరువాత దారువర్మ యేమయ్యెను?

విరా—వైరోచకుని యేనుఁగుముందఱ నడుచు పదాతులచే బెడ్డల
విసరి చంపఁబడెను.

రాక్ష—(కన్నీరు విడుచుచు) అబ్బబ్బ! ఎంతకష్టము! హా దైవమా
వత్సలుండును మిత్రతముండునగు చారువర్మ నెడచేసితివిగదా
విరాధగుప్త! అచటనున్న వైద్యుఁ డభయదత్తుఁ డేమిచేసెను

విరా—సర్వముం గావించెను.

రాక్ష—(సంతోషముతో) దురాత్ముఁడగు చంద్రగుప్తుం జంపెనాయేమి

విరా—అమాత్య! అదృష్టవశమునఁ జావలేదు.

రాక్ష—(విషాదముతో) ఇదియేనా సర్వముం గావించుట!

విరా—అమాత్య! అతఁడేమిచేయును! చంద్రగుప్తునికై యోగచూ
మిశ్రితమగు నౌషధముం గావించెను గాని చాణక్యహతకుఁ డ
కనిపెట్టి బంగారు గిన్నెలో నుంపించి, వర్ణాంతరము కలుగు
గ్రహించి చంద్రగుప్తునితో 'వృషలా! యిది విషముతోఁ కూడి
మందు. దీనిం దినకుము' అని చెప్పెను.

రాక్ష-ఈ బ్రహ్మచారి పరమధూర్తుఁడుగదా! ఆ వైద్యుని గతియేమైనది

విరా—ఆ యౌషధమే వానిచేఁ దినిపించి చంపిరి.

రాక్ష—(శోకముతో) ఎంతటి బుద్ధిమంతుఁడు చచ్చెనోయి! కాని చంద్ర
గుప్తునికిఁ బ్రక్కలు వేయుటకై నియోగింపఁబడిన ప్రమోదకు
వృత్తాంత మేమైనది?

విరా—అందఱికిం జరిగినపనియే వానికిం జరిగినది.

రాక్ష—(ఉద్వేగముతో) ఏపగిదిని జరిగినది?

విరా—వాఁడు శుద్ధమూర్ఖుఁడు. మీరిచ్చిన ద్రవ్యమంతయు వెచ్చించి సు

మనుభవింప మొదలు పెట్టెను. 'నీకీ ధన మెక్కడిదిరా' యని యడిగినవారికి గుట్టు బయలఁబడునని పరస్పరభేదముగాఁ దెలుపుటచేఁ జాణక్యుఁడది గుర్తించి వానిఁ జిత్రవధగాఁ జంపించెను.

రాక్ష—(దిగులుతో) ఇందుగూఁడ మనము దైవోపహతుల మైతిమా! చంద్రగుప్తుఁడు శయనించిన తరువాత నతనిం జంపుటకై మనచే నంపఁబడి ముందే సొరంగముగుండ రాచయింటి గోడలనడుమ నివసించియున్న భీభత్సకాదుల వృత్తాంత మేమయ్యె?

విరా—అదియే దారుణమైనది.

రాక్ష—ఏమీ! ఆ వృత్తాంతము దారుణమయ్యెనా! చాణక్యుఁడు వారు గోడల నడుమ నుండిరని కనిపెట్టలేదుగద?

విరా—ప్రధానవర! అది యట్లేజరిగినది. చంద్రగుప్తుఁడు ప్రవేశింపక పూర్వమే చాణక్యహతకుఁడా శయన గృహముం బ్రవేశించి, నిపుణముగా నాల్గుప్రక్కలుంజూచి, యొకానొక భిత్తిరంధ్రము గుండ నూకలుగొని యేతెంచిన చీమలబారుంజూచి, యీ గోడల నడుమ మనుష్యులున్నారని నిశ్చయించి, యాయిల్లు తగులబెట్టించెను. అది కాలునపుడు బైలుదేఱిన పొగచే దృష్టులు కానరాక, మొదట తామువచ్చిన ద్వారముం గుర్తింపలేక భీభత్సకాదులా యగ్నిం బడి చచ్చిరి.

రాక్ష—(కన్నీటితో) అయ్యయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! చెలికాఁడా! చూడుము! దురాత్ముఁడగు చంద్రగుప్తహతకునికి దైవ మెట్లు తోడుపడుచున్నాఁడో!

మ. అతనిం జంపుటకోస మొక్క విషకన్యం బంపఁగా దానఁ బ
ర్వతకుం జంపి తదర్ధ మీఁదగిన సామ్రాజ్యంబు మాన్పించె, శ
స్త్రతతిం దీక్ష్ణరసంబులం బ్రబలులం జంపించెఁ దద్యుక్తి; నా
మతియు న్నీతియుఁగూడ మౌర్యునికె సంపాదించె శ్రేయోగతుల్.

విరా—అమాత్య! ఎట్లయినను మనము ప్రారంభించిన కార్యమును వదలరాదు.

గీ. మొదలిడరు విఘ్నభీతిచే మూర్ఖజనులు
విడిచెదరు మధ్య మధ్యముల్ విఘ్నవిహతి
మొదలిడిరయేని యది తుదముట్టువరకు
వదలిపెట్టరు కార్యంబు ప్రాజ్ఞతములు.

మఱియును—

ఉ. ఎన్నఁడు భూమి దింపని యహీంద్రుఁ డెఱుంగునె బర్వు? కల్గునే
యెన్నఁడు నిల్వ నేరని దినేంద్రునకున్ భ్రమణశ్రమం? బిఁకే
మన్న, బుధాళి పూనిన ప్రయత్నము మానుటసిగ్గు; బుద్ధిసం
పన్నులకుం గులవ్రతము ప్రస్తుత కార్యము వీడకుండుటే.

రాక్ష—సఖా! ప్రారబ్ధకార్యము పరిత్యజింపలేదని నీకుఁ బ్రత్యక్షముగనే కనఁబడుచున్నదిగదా! తర్వాతఁ దర్వాత?

విరా—తర్వాత నది మొదలు చంద్రగుప్తుని శరీరమును వేయికన్నులచేఁ గాపాడుచుఁ జాణక్యహతకుఁడు వీరిచే నీ యాపదలు మూఁడుచున్నవని నీ సంబంధులని యనుమానము తగిలినవారినెల్ల నిగ్రహించినాఁడు.

రాక్ష—(ఉద్వేగముతో) ఎవ రెవరు నిగ్రహింపఁబడిరో చెప్పు చెప్పుము.

విరా—మొట్టమొదట క్షపణకుఁడగు జీవసిద్ధిని సతిరస్కారముగ నూరు వెడలం గొట్టించినాఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఇంతవట్టు సహింపఁదగినదియే. పుత్రమిత్రకళత్రాదుల తోడి స్థానభ్రంశము పీడాకరము గాని యొక్కని స్థానభ్రంశము కాదు. (ప్రకాశముగ) వయస్యా! ఏ యపరాధము మోపి యావలికి లేవంగొట్టించినాఁడు.

విరా—రాక్షసప్రయుక్త యగు విషకన్యచేఁ బర్వతేశ్వరుం జంపించిన వాఁడు వీఁడేయని.

రాక్ష—(తనలో) మేలు కౌటిల్యా! మేలు!

గీ. చంద్రగుప్తుని సగము రాజ్యము హరించు
వాని మాచేతఁ జంపించిమానిపించు

కొంటి నీవపకీర్తిని గంటె! నీతి
బహుముఖంబుగ నిటు ఫలింపంగవలయు.

(ప్రకాశముగ) తరువాతఁ దరువాత?

విరా—చంద్రగుప్త శరీరమునకు ద్రోహముచేయుటకై యీశకటదాసుడే దారువర్మాదులను బంపించినాఁడని నగరమునిండఁ బ్రకటించి యతనికి శూలారోపము విధించెను.

రాక్ష—(కన్నీరు విడుచుచు) హా! మిత్రమా! శకటదాస! నీ కిట్టిచావు తగనిదికదా! కానీ! స్వామినిమిత్తము చచ్చిన నీకొఱకు దుఃఖింప రాదు. నందకుల మంతయు నశించినను జావక బ్రతికియున్న మేమే శోచనీయులము.

విరా—అమాత్య! స్వామి కార్యమే సాధింపదగినదని యత్నించు చున్నావు!

రాక్ష—చెలికాఁడా!

గీ. బ్రతికియున్నాము స్వామికార్యంబు నిర్వ
హింపఁ గల మనునాసచే నింతదాఁకఁ
జచ్చి స్వర్గమునందున్న స్వామి దరికిఁ
దరలకుందుముగాక కృతఘ్నులమయి.

చెప్పుము! ఇతరస్నేహితుల వ్యసనముం గూడ వినుటకీ చెవులు సిద్ధముగా నున్నవి.

విరా—ఇదివిని చందనదాసుఁడు దేవరకళత్రము నావలకుం బంపించినాఁడు

రాక్ష—క్రూరుఁడగు నీ చాణక్య వటువునకు విరుద్ధమును అయుక్తము నగు కార్యమును జేసినాఁడు.

విరా—సుహృద్ద్రోహము మిక్కిలి యయుక్తమైనదిగదా!

రాక్ష—తరువాతఁ దరువాత?

విరా—పిమ్మట నెంతబతిమాలిన నెంత బెదరించినను దేవరకళత్రము జాడమాత్రము చందనదాసుఁడా బ్రహ్మచారికిం దెలియనీయలేదు.

రాక్ష—(ఉద్వేగముగ) ఆ కోపమునఁ జందనదాసుం జంపింపలేదుగదా!

విరా—లేదు. ఇంటఁ గల ధన మంతయుఁ బుచ్చుకొని పుత్రమిత్ర కళత్రాదులతో నితనిం బంధనాగారమునం బడవైచినాఁడు.

రాక్ష—రాక్షసకళత్రము రక్షింపఁబడినదని యెట్లు సంతోషించుచున్నావు? చందనదాసుఁడు కాఁడు, రాక్షసుఁడే పుత్రమిత్ర కళత్రాదులతో బంధనాగారమునం బడియె నని తలపోయుము.

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) అమాత్యా! జయము జయము! శకటదాసుఁడు ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

రాక్ష—భద్రముఖ! నిజమేనా!

పురు—దేవర కసత్యమును విన్నవింతునా!

రాక్ష—సఖా! విరాధగుప్త! ఇది యేమిటి!

విరా—మిత్రమా! ఇది యిట్లయి యుండును. అదృష్టము శుభములం జేకూర్చుచుండుం గదా!

రాక్ష—ప్రియంవద! ఇంక నాలస్యము చేసెదవేమి? త్వరగాఁ దీసికొనిరమ్ము.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(పిదప సిద్ధార్థకుఁడును శకటదాసును బ్రవేశించుచున్నారు)

శక—(తనలో)

చ. ధరణిపయిం బ్రతిష్ఠితపదంబున మౌర్యునిబోలు శూలము,
న్శిరమున వానిలక్ష్మివలెఁ జిత్తము వేఁచు వ్రజంబుఁ జూచి, భూ
వరపరిరోధరౌద్రముల వాద్యముల న్విని, ప్రాక్తనవ్యథా
భరకఠినంబు నామనము ప్రయ్యక యుండుట కేమి వింతయో,
(సమీపించి యమాత్యునిం జూచి) ఇతఁడె! యమాత్యరాక్షసుఁ
డిందుఁ గూర్చున్నవాఁడు.

గీ. నందులు నశించినను నాశనంబుఁగనని
భక్తిచే స్వామికార్యంబుఁ బదిలపఱచు

నితఁడెపో స్వామిభక్తులకెల్ల జగతిఁ
బరమదృష్టాంతమై యిట్లు పరఁగుచుండె.

(సమీపించి) అమాత్య! జయము జయము!

రాక్ష—(చూచి సంతసముతో) నెచ్చెలీ శకటదాస! దైవయోగమునఁ జాణక్యహతకుని కంటఁ బడియు మా కగుపడితివి. ఒక్కసారి కౌఁగిలించుకొనుము.

శక—(కౌఁగిలించుకొనును)

రాక్ష—(చిరకాలము కౌఁగిలించుకొని) మిత్రమా! ఇందుఁ గూర్చుండుము. (పీటఁ జూపించును)

శక—(కూర్చుండును)

రాక్ష—సఖా! శకటదాస! ఏ కారణమున మా కీతాదృశానందము తటస్థించినది?

శక—(సిద్ధార్థకుని జూపించి) ఈ ప్రియమిత్రుడు ఘాతుకులనెల్ల భయ పెట్టి పాఱఁదోలి వధ్యస్థానమునుండి నన్నుఁ దీసికొనివచ్చినాఁడు.

రాక్ష—(సంతోషముతో) భద్రుఁడా! సిద్ధార్థుఁడా! నీవు చేసిన ప్రియమున కీ బహుమానము చాలదు. (తన మెడలినుండి యాభరణములు తీసి యిచ్చును)

సిద్ధా—(పుచ్చుకొని నమస్కరించి తనలో) ఇదియేకదా యార్యుని యుపదేశము! కానీ యట్లే చేయుచున్నాఁడను. (ప్రకాశముగ) మంత్రిశ్రేష్ఠ! దేవర యొసంగిన యీ నగలు దాఁచుకొనుటకుం దగిన పరిచితుఁడు నా కెవ్వఁడును లేఁడు. కావున నీ ముద్రికతో ముద్రవైచి యివి తమ భాండాగారముననే దాచుకొనుటకు సెలవీఁ గోరుచున్నాను. నా కెప్పుడు వీనితో పనిపడునో యపుడు మరలఁ బుచ్చుకొందును.

రాక్ష—ఇందేమి దోషమున్నది? శకటదాస! అట్లు చేయించుము.

శక—చిత్తము. (ముద్రికం జూచి జనాంతికముగ) అమాత్య! యీ ముద్రికయందు నీ పేరున్నదేమి?

రాక్ష—(చూచి తనలో) నిజము. నే నగరమునుండి వెడలి వచ్చినపుడు మాబ్రాహ్మణి వినోదార్థముగా నా వ్రేలినుండి లాగి పుచ్చుకొన్నది. అది యితని చేతికెట్లు దొరికినదో! (ప్రకాశముగ) సిద్ధార్థక! యీ ముద్రిక నీకెక్కడ దొరకెను?

సిద్ధా—కుసుమపురమున మణివర్తకుఁడు చందనదాసుఁ డని యొకఁడుండెను. ఈ ముద్రిక వాని యింటి ముంగిటఁ బడియుండి నాకు దొరికినది.

రాక్ష—బాగుగనే యున్నది.

సిద్ధా—మంత్రివర! బాగుగనే యున్న దనుచున్నావేమి?

రాక్ష—మిగుల ద్రవ్యముగలవారి యిండ్లలో నిటువంటివి పడియుండుట సహజమేకదా యని యంటిని.

శక—సఖా! సిద్ధార్థక! యీ ముద్రిక యమాత్య నామాంకితము కావున నీ కింతకంటె నెక్కుడు ద్రవ్యమిచ్చి సంతోష పెట్టును. అమాత్యున కొసఁగుము.

సిద్ధా—అనుగ్రహ మేకదా! ఇది రాక్షసామాత్యుని యంగుళినే యలంకరించునుగాక. (ముద్రికనిచ్చును)

రాక్ష—మిత్రమా! శకటదాస! నీవి ముద్రికతోనే నీ యధికారమంతయు నడుపుము.

శక—దేవర యానతి నడపెదను.

సిద్ధా—ఇఁకొకటి విన్నవించుచున్నాఁడను.

రాక్ష—నమ్మకముగాఁ జెప్పుము.

సిద్ధా—ఆ కౌటిల్య బ్రహ్మచారి కపకారము చేసి మరలఁ బాటలీపుత్రపుమునఁ గాఁపురము సేయుట కష్టమని దేవరకుఁ దెలిసిన సంగతియే. కనుక తమపాదసేవచేయుచు నిచ్చటనే యుండఁ గోరెదన

రాక్ష—భద్ర! మాకు మఱింత ప్రియము గదా! మేమే ముందు కోరవలసినది. నీ యభిప్రాయ మెఱుంగక యట్లుకోరలేదు; నీవు నీ యిచ్చవచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సిద్ధా—(సంతోషముతో) అనుగ్రహింపఁబడితిని.

రాక్ష—శకటదాస! సిద్ధార్థకుని విశ్రమింపఁజేయుము.

శక—మంచిది. (సిద్ధార్థకునితో నిష్క్రమించును)

రాక్ష—చెలికాఁడ! విరాధగుప్త! మిగిలిన వృత్తాంతముం జెప్పుము. చంద్రగుప్తుని మంత్రులు భద్రభటాదులు మనయుపజాపమును నమ్ముచున్నారా!

విరా—మిక్కిలి నమ్ముచున్నారు. నమ్ముటయే కాదు. ప్రకాశమైనదాని ననుసరించి నడచుచున్నారు.

రాక్ష—ఇప్పుడు ప్రకాశమైనదేమి?

విరా—మలయకేతువును గైవసము చేసికొనినప్పటి నుండియుఁ జంద్రగుప్తునకుఁ జాణక్యునిపైఁ గోపము వచ్చిన దనియుఁ, జాణక్యుండు నెక్కుడు జితకాశిత వలని గర్వముచేఁ జంద్రగుప్తుని యాజ్ఞకు భంగములగు పనులు చేయుచు నతని చిత్తమును బీడించుచున్నాఁడనియు, ఇది నా యనుభవము.

రాక్ష—(సంతోషముతో) మిత్రమా! మరల నీవీ వేసముతోనే కుసుమపురమునకుఁ బొమ్ము. ఆచట మన ప్రియస్నేహితుఁడు స్తనకలశుఁడు వైతాళిక వేషముతోఁ నివసించుచున్నాఁడు. వానితోఁ జంద్రగుప్తుని యానతికి వ్యతిరేకముగ నడచుచున్న చాణక్యుని పనులన్నియు నుద్బోధము చేయు శ్లోకములతోఁ జంద్రగుప్తునిస్తోత్రము చేయుచుండు మని నావచనంబులుగాఁ జెప్పుము. అత్యవసరమైన కార్యమున్న యెడలఁ గరభకునిచే నాకుఁ దెలియఁబంపుము.

విరా—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

పురు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! యీ మూఁడలంకారము లమ్ముచున్నారు తాము చూడవలయునని శకటదాసుఁడు విన్నవించుమనినాఁడు.

రాక్ష—(చూచి) ఆహా! గొప్ప విలువగల నగలు! భద్ర! అమ్మువానిని సంతోషపెట్టి పుచ్చుకొమ్మని శకటదాసునితోఁ జెప్పుము.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాక్ష — నేనును గరభకుని గుసుమపురమునకుం బంపించెదను. (అని లేచి యాలోచించుచు) ఎప్పటికేని దురాత్ముఁ డాచాణక్యునకును జంద్రగుప్తునకును వినోధము తటస్థించునా! ఎప్పటికో యననేల? తటస్థించుటకు సిద్ధముగనే యున్నది.

మ. ప్రజలెల్లం జయపెట్ట మౌర్యునకు సమ్రాణ్నామ మేతెంచెఁ, దా
నజగన్నేత నటంచు గర్వపడెఁ జాణక్యుండు గాన న్సదా
నిజకార్యంబు కృతార్థమయ్యె నని దుర్నీతిం బ్రవర్తించుఁ ద
ద్విజయంబె విడఁదీయు వారిరువురన్ వీలైన కాలంబునన్.

(నిష్క్రమించును)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షసమున ద్వితీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ము ద్రా రా క్ష స ము

తృ తీ యాం క ము

[అంతటఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—(నిర్వేదముతో)

మ. తనురూపాది నిరూపణంబునఁ గడున్ దక్షల్లాభముంగూర్చి పె
ల్పనఁ జూపించిన చక్షురాదులకు స్వస్వార్థావబోధంబు తె
ల్ల నశించెన్ గతపాటవం బగుచు నుల్లంఘించె నంగంబు లా
జ్ఞ; నీ కేలా మదిలోనఁ బొంగెదవు తృష్ణా! యిట్టి పెన్ముప్పునన్.

(తిరిగి యాకసమువంకఁ జూచి) ఓరోరి! సుగాంగప్రాసాదాధికారులగు పురుషులార! సుగృహీత నాముండగు చంద్రగుప్త మహారాజు మీ కందఱికిఁ గుసుమపురమంతయుఁ గౌముదీమహోత్సవ రమణీయముగాఁ జేయఁ జూడఁ దలఁచి యున్నాఁడ ననియు సుగాంగప్రాసాదముమీఁది భాగములన్నియు నలంకరింపవలయు ననియు నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. (మింటివంకఁ జూచి) "కౌముదీ మహోత్సవము చేయింపఁగూడదని కౌటిల్యుఁడు నిషేధించినాఁడను వార్త రాజుగారికిఁ దెలియలేదా" యని యడుగుచున్నారా? ఓరోరి దురదృష్టవంతులార! విన్నంతనే ప్రాణములు పాపగల యీ వృత్తాంతము మీకేల! మీరు మీపనిం జేసికొనుఁడు. శీఘ్రముగా నిప్పుడు—

చ. అనుపమ ధూపధూపితములై తనరారెడి స్తంభపాళిఁ దె
ల్లని మృదుచామరంబుల నలంకృతి సేయుఁడు పూలమాలలున్

గనకమ్మృగేంద్ర పీఠవహనంబున మూర్ఛితెనేమొ యంచునుం
డిన భువిఁ బుష్పవాసిత పటీరజలప్రసరంబుఁ జిల్కఁడీ!

"ఆర్యా! మహారాజు శాసనము నీవు నుడివిన ప్రకారము నెఱ
వేర్చుచున్నా మనుచున్నారా! భద్రులారా! త్వరపడుఁడు!
ఇతఁడే చంద్రగుప్తమహారాజు దయచేయుచున్నాఁడు. ఇతఁడు—

శా. గాఢాంగంబుల బల్మిచే విషమమార్గంబందుఁ దొట్రిల్లకే
ప్రౌఢుండై తనవారుమోసిన ధరాభారంబుఁ దామోయఁగా
బాధవ్యాపృతి సేయుచు న్నవవయః ప్రారంభుఁడై యుంట న
ప్రౌఢుండౌట మనస్వి యౌట సుఖదుఃఖాక్రాంతుఁడౌచుండెడున్.

(తెరలో) దేవా! యిట్టిటు.

(అంతటఁ రాజును బ్రతిహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రాజు——(తనలో) రాజ్యమనఁగా రాజధర్మముల ననుసరించి నడుచు
రాజున కెన్నఁడును బ్రీతిస్థానము కానేరదు. ఏలన--

మ. తనకున్సౌఖ్యము లేదు భూపతి ప్రజార్థంబె ప్రయత్నించినం
దనకు న్సౌఖ్యము లేకయున్నయెడ వ్యర్థంబౌనృపాలత్వ మ
న్యనిమిత్తంబు ప్రయత్నముం జలుప నన్యాయత్తుఁడౌ మానవుం
డనరా దెప్పటి కస్వతంత్రునకు సౌఖ్యస్ఫారసౌభాగ్యముల్.

మఱియు నెంతటి యాత్మవంతులకైనను రాజులకు రాజ్య
లక్ష్మి దురారాధ్య మైనదేకదా! ఏలన--

మ. భయమందుం గఠినాత్ముఁ జూచినఁ, బరీభావంబుఁ జూపించు నెం
తయు శాంతాత్ముల, మూర్ఖులం గినియు, విద్వన్మౌళిరత్నంబుపై
దయఁ జూపింపదు, జంకు శూరులకు, భీతస్వాంతుల న్నవ్వు లం
జియఁబోలెన్ నృపలక్ష్మి నేరికయినం జేఁజేర్పఁగా శక్యమే.

మఱియును "నాతోఁ గృతకకలహము పెంచి స్వతంత్రుండవై
కొంతకాలము వ్యవహరించు"మని యార్యచాణక్యుని యుపదేశము

గదా! నే నీ మహాపాతకము చేయవలసివచ్చినది. ఆర్యునిచే సంస్కరింపఁబడిన చిత్తముగల మేము సర్వదా అస్వతంత్రులమే.

శా. అంతేవాసి తనంత సాధుకృతి సేయంగా స్వతంత్రుండె? కా
సంతేనిం గృతి చెడ్డదైనయెడ నాచార్యుండు శిక్షించు సు
స్వాంతుల్ సత్కృతికర్త లెప్పుడు నిజేచ్ఛావర్తులేగాని య
త్యంతం బే మిపుడున్న వారలము స్వాతంత్ర్యానకుం దూరమై.

(ప్రకాశముగా) ఆర్య! వైహీనరి! సుగాంగమునకు మార్గమును జూపింపుము.

కంచు——అయ్యా! యిటుర మ్మిటురమ్ము. (పరిక్రమించి) ఇదియే సుగాంగ ప్రాసాదము. మెల్లగ నారోహింపుము.

రాజు——(నాట్యముతో నెక్కి దిక్కులు కలయంచూచి) ఆహా! శరత్కాలముచే దిక్కులెంత సుందరముగా నున్నవో!

సీ. నీరువాసిన తెల్లనీరదంబుల గుంపు
లిసుకతిన్నెలవంటి పసఘటింపఁ
గలకలారావసౌకర్యంబుఁ జూపించు
సారసద్విజకోటి సౌరు వెంపఁ
బెక్కురంగులమించు చక్కందనము పెంచు
చుక్కలు కలువల ధిక్కరింప
సంపూర్ణచంద్రికా సారంబు వేవేగఁ
బ్రవహించు నిర్ఝరప్రభవహింప
గీ. వెడఁదలై మెల్ల మెల్లగా విస్తరించి
వేలుపుం దారియను కొండవీధినుండి
యేఱు లట్లుగ దశదిక్కు లేఱుపడుచు
నుండెఁ గనువారి కన్నులపండువుగను.

మఱియును——

సీ. ఉద్వృత్తులగు వారికుండ దెంతైశ్వర్య
మేనంచుఁ దటినులఁ గృశత దెలుప
ఫలము సిద్ధించినకొలఁది సత్పురుషులు
వంగియుందు రటంచు వరులు నొడువ
నొడలెఱుంగక దాన మొనరింప వెల్లఁబా
టబ్బునంచును దెల్లమబ్బు నుడువఁ
గలుషితంబైనను ఘనులచిత్తము క్రమం
బుగఁ దేఱునని జలంబులు వచింప

గీ. ఘనులఁ గన్గొని మిగులఁ గేకలిడు వారి
పొగరు నిల్వంబడ దటన్న పోల్కి మత్త
కేకిమదహాని తెల్పు నీ లోకమునకుఁ
గలుపుచున్నది వినయ మీ కాల మిపుడు.

గీ. కాంత బహువల్లభత్వంబుఁ గాంచి కలఁగి
సన్నగిలుచున్న దానిఁ బ్రసన్నఁ జేసి
రతికథాభిజ్ఞ యగుదూతి గతిగ శరదృ
తువు గలిపె జహ్నుసుతను సింధుపతితోడ.

(నాల్గుప్రక్కల నాట్యముతోఁ జూచి) ఏమిది! కుసుమపుర మెచ్చటఁ జూచినను గౌముదీమహోత్సవము లేకయేయున్నదే! వైహీనరీ! నామాటచొప్పున మనవీటఁ గౌముదీ మహోత్సవము జాటింపఁబడినదా లేదా!

కంచు.—దేవా! చాటింపఁబడెను.

రాజు—అటులేనేల నా శాసనముం బౌరులు వినలేదు?

కంచు—(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించునుగాక! పృథివియం దెవ్వరును దాఁటరాని మీ శాసనమును మీ పౌరులతిక్రమింతురా!

రాజు—అట్లేని నిప్పటికిని మన పట్టణమునఁ గౌముదీమహోత్సవ మారంభింపకున్నా రేమి?

చ. పిఱుఁదుల బర్వు మందగతి వెంప భుజంగులతోడ రొక్కపుం
దెఱవలు వీథివెంటఁ జనుదేఱిది యేలొకొ మేలమాడుచున్
గరితలతోడ గేస్తులు నొకళ్ళను మించు విభూషణాదు లం
బరములుఁ దాల్చి యుత్సవముపట్టువ కేలొకొ? రారు తెంపునన్.

కంచు—చిత్తమట్లే.

రాజు—ఏమిది ?

కంచు—దేవా ! ఇదియే.

రాజు—స్పష్టముగా జెప్పుమోయి.

కంచు—కౌముదీమహోత్సవము నిషేధింపఁబడినది.

రాజు—(క్రోధముతో) ఏమీ ! ఎవ్వనిచేత ?

కంచు—దేవా! తరువాతివృత్తాంతము మాకుమనవిచేయ శక్యమైనదికాదు.

రాజు—చూచువారికందఱకు మిగుల నేత్రానందకర మగు నీ విషయ
మును నిషేధించినవాఁ డార్యచాణక్యుఁడు కాఁడు కద !

కంచు—దేవా ! చాణక్యుఁడే కాక బ్రతికియుండఁ దలచినవాఁ డింకెవ్వఁడు
నీశాసనమును నిషేధింపఁగలఁడు ?

రాజు—శోణోత్తర ! కూర్చుండెదను.

ప్రతీ—దేవా ! యిదె సింహాసనము.

రాజు—(నాట్యముతోఁ గూర్చుండి) ఆర్య ! వైహీనరి ! చాణక్యునిఁ
జూడ దలఁచుచున్నాఁనోయి !

కంచు—దేవా ! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ దనయింట నాసనముమీఁదఁ గూర్చుండి కోపముతో
నేదియో యొక మహావిషయ మాలోచించుచున్న చాణక్యుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చాణ—ఏమీ దురాత్ముఁడగు రాక్షసుఁడు నాతో విరోధపడుచున్నాఁడా?

శా. కౌటిల్యుండు కృతాగసుం డయి భుజంగంబట్లు బైల్వెడలి యీ
పీఁట న్నందులఁ జంపి చేసె నెటు పృథ్వీనాథుఁగా మౌర్యు, నీ

నాఁటి న్వాని సిరుల్హారింతు నని ప్రజ్ఞల్వెల్గ నారాక్షసున్
గోటన్మీటి మఱింతగా మతికి వెల్గుందేల యున్నాఁడటుల్.

(ఆకాశమున లక్ష్యముంచి) రాక్షసా! రాక్షస! నీ వీ దుర్వ్యస
నము మానుమురా!

గీ. క్రూరమంత్రిని హితకార్యభారుఁడైన
నందుఁ డనుకొంటివాకొ్ని మా చందురుండు
ఈవుచాణక్యుఁడవొ నన్ను నెనయఁగాఁ బ్ర
ధానవైరంబొకో తుల్యధర్మమరయ.

(ఆలోచించి) ఈ పాటివిషయమునకై నా మది నింతగా ఖేద
పెట్టుకొనుటతగదు ఏమన :-

మ. తెలుపం బోయిరి పర్వతాత్మజుని మద్భృత్యుల్ప్రవిష్టాన్యులై,
యలరెన్ స్వప్నని యోగదక్షమయి సిద్ధార్థాదిదూతౌఘ, మే
నల మౌర్యేంద్రునితో నసత్యకలహవ్యాపారినై నేఁడు శ
త్రులతోడ న్విడఁదీతు రాక్షసుని నా దుస్తంత్రముం జూడుఁడీ!

కంచు——(ప్రవేశించి) సేవ కష్టమైనది కదా!

సీ. భూపతివలననే మొదట భయంపడ
వలయుఁ బిమ్మట మంత్రివలన భయము
తరువాత రాజమిత్రములన్న భీతి ప
దంపడి రాజబాంధవుల జంకు
ఆవల నింట రాజానుగ్రముఁ జెంది
విఱ్ఱవీగెడు దుష్టవిటుల బెదరు
దైన్యంబు, చూచిన తప్పైనఁ జూడలే
దని బొంకుటయు, నసత్యము పలుకుట
గీ. మున్ను గాఁగల కార్యంబు లన్న వెనుక
దీయఁగూడదు పిండంబు దినుటకొరకు

యత్న మొనరించి సేవచేయంగఁ, గాన
ననిరి పరసేవను శ్వవృత్తియనుచు బుధులు.

(పరికించి చూచి) ఇదె యార్య చాణక్యుని గృహము. ఇందుఁ
బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి చూచి) ఆహా! యేమిది! రాజాధి
రాజ మంత్రిగృహమున కున్న యైశ్వర్యము!

క. ముటములు చూర్ణముగాఁజే
యుటకై యొకఱాయి, మే లెఱున్నవి దర్భల్,
పటలము వంగిన కుడ్యము
లిటనున్నవి శుష్కములగు నింధనములతోన్.

మహారాజగు చంద్రగుప్తునిఁగూడ వృషలుఁడు వృషలుఁడనుట
యింతటి నిస్పృహుఁడగుటనే యితనికిఁ దగినది!

మ. గుణశూన్యుండగు రాజునైనఁ గృపణుల్గొండాడుచున్నారు సీ
యణులాభంబునకే మహాత్ములు ససత్యాలాపు లోచుందు రీ
గుణి తృష్ణ్యాపకృతి ప్రభావమున కీకోలాహలం బంతయుం
దృణముంగాఁగఁదలంతు రాశవదలన్ దేవేంద్రునైనన్ బుధుల్.

(చూచి భయముతో) ఆర్యచాణక్యుఁడిందే కూర్చున్నాఁడే!

గీ. నందమౌర్య ప్రభాకరచంద్రిరులకు
నొక్కపరి యస్తమానంబు నుదయమును ఘ
టింపఁ జేసినవాఁడు కడింది మహిమ
వెల్గుచున్నాఁడు మిగుల వేవెల్గుభాతి.

(మోకరించి నమస్కరించి) ఆర్య! జయము! జయము!

చాణ—వైహీనరీ! నీవు వచ్చిన పనియేమి?

కంచు—ఆర్య! ససంభ్రమ ప్రణతభూమిపాల మౌళిమాలామాణిక్యశకల
పిశంగీకృత పాదపద్మయుగళుండును సుగృహీత నామధేయుం
డునగు చంద్రగుప్త మహారాజు దేవరకు శిరసా నమస్కరించి
కార్యాంతరమున కంతరాయంబు గాదేని నొకసారి చూడఁదలఁచి
నాఁడ నని విన్నవింపుమనియె.

చాణ——వృషలుఁడు నన్నుఁ జూడఁదలఁచు చున్నాఁడా! వైహీనరీ! నే నియోగించిన కౌముదీ మహోత్సవ ప్రతిషేధము వృషలుని కర్ణపథమునం బడలేదుగద!

కంచు——పడినది.

చాణ——(క్రోధముతో) ఆఁ! ఎవ్వఁడు చెప్పెను?

కంచు——(భయముతో) దేవా! అనుగ్రహింపుము. సుగాంగప్రాసాద మారోహించి ప్రతిషిద్ధకౌముదీ మహోత్సవముగు పురమంతయు మహారాజే చూచెను.

చాణ——ఆఁ! తెలిసినది. మీరంద ఱాసమయమున దుస్తంత్రములుపన్ని వృషలునకుఁ గోపమువచ్చునట్లు చేసితిరా?

కంచు——(భయమున వడఁకుచుఁ దలవంచుకొని యూరకుండును.)

చాణ——ఏమి! రాజపరిజనములకుఁ జాణక్యునిమీఁద ద్వేషము! ఆ వృషలుఁడెచ్చట నున్నాఁడు?

కంచు——(భయము నటించుచు) సుగాంగప్రాసాదంబుమీఁద; అచ్చట నుండియే నన్ను దేవరసమీపమునకుం బంపించెను.

చాణ.——(లేచి) నన్ను సుగాంగమునకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

కంచు——ఇట్టిటు. (ఇరువురుం బరిక్రమించుచున్నారు.)

కంచు——ఇదె సుగాంగప్రాసాదము. మెలమెల్ల నారోహింపుఁడు.

చాణ——(నాట్యముతో మేడ యెక్కి చూచి) ఆహా! వృషలుఁడు సింహాసనముమీఁద నున్నాఁడు. మంచిది! మంచిది!

గీ. రాజరాజుల నెల్ల నిరాకరింపఁ
దగిన నందుల కెడమయి ధరణిపాల
వృషభమైనట్టి వృషలుని వెదకికొనిన
యీమృగేంద్రాసనము ఘటియించె ముదము.

(దగ్గఱకుఁజని) వృషలా! విజయము!

రాజు——(ఆసనమునుండి లేచి) ఆర్య! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు. (పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

చాణ—(రెండుచేతులు పట్టుకొని) వత్సా! లెమ్ము లెమ్ము!

సీ. ఉపలసంఘట్టనగ్లపిత గంగానదీ
శీకరాసారంబుశీతనగము
నైకరాగస్ఫురన్నవ మణిస్థగితతీ
రాంతరాళము దక్షిణార్ణవంబు
వానరాసీకసంవలితోరుకుంభీను
రావాసితములు తాళీవనములు
నందసందనకథానందైకమగ్న నా
గరిక వారము ద్వారకాపురంబు

గీ. హద్దుగాఁగల భూవలయంబునుండి
వచ్చి రాజులు భవదీయ పాదయుగళి
కాంగుళీగర్భముల నుత్తమాంగగతమ
ణిప్రభాతతిచేత నిండింత్రుగాత!

రాజు—ఆర్యప్రసాదమువలన సర్వము జరుగుచునే యున్నది. అయ్యా! ఇందుఁగూర్చుండుము.

(అని యిరువురు యథోచితముగఁ గూర్చుందురు.)

చాణ—వృషలా! మముఁ బిలిపించిన ప్రయోజనమేమి?

రాజు—దేవరదర్శనంబున నన్ననుగ్రహింపఁ జేసికొనుటకు.

చాణ—(నవ్వుచు) చాలుఁ జాలులే యీ విషయము: నిష్ప్రయోజనముగ నధికారులను ప్రభువులు పిలిపింపరు కదా!

రాజు—ఆర్యా! కౌముదీమహోత్సవ ప్రతిషేధంబునఁ దమకుఁ గలిగిన ఫలమేమి?

చాణ—(నవ్వి) అటులేని మమ్ము నిందించుటకై పిలిపించితివా?

రాజు—పాపము శాంతించునుగాక! కాదు కాదు; విన్నవించుకొనుటకు.

చాణ—నీవు విన్నవించుకొనువాఁడవేయైనయెడల స్వతంత్రులగు గురువులు శిష్యులు నిరోధింపదగినవారు కారు.

రాజు—ఔను. ఇందు సందేహమేమున్నది ? ఇంకేమన-ఆర్యుని ప్రవృత్తి యెన్నఁడు నిష్ప్రయోజనము కాదుగదా యని మేము ప్రశ్నించుట కవకాశము గలిగినది.

చాణ—వృషలా ! ప్రయోజనములేకుండఁ జాణక్యుఁ డేకార్యముం జేయఁడని నీవు బాగుగాఁ దెలిసికొంటివి.

రాజు—కావున శిష్యవాత్సల్యము నన్నుఁ బ్రేరేచుచున్నది.

చాణ—వృషలా! వినుము. అర్థశాస్త్రాధికారులు కార్యసిద్ధిని మూఁడువిధములుగా వర్ణించియున్నారు. అందొకటి రాజాయత్తము; ఒకటి సచివాయత్తము; ఒకటి యుభయాయత్తము. అందీకార్యసిద్ధి సచివాయత్తమైనది. దానికిందగిన ప్రయోజనము నీవడుగంబనిలేదు. అందులకు నియుక్తులమైన మేమే తెలిసికొనఁగలము.

రాజు—(కోపముతో మొగము త్రిప్పుకొనుచున్నాఁడు)

(తెరలో వైతాళికులు)

ఒకఁడు—

సీ. కాశపుష్పమురంగుగల్గు భస్మంబుచే
దేవతామార్గంబు తెల్లఁబడఁగ
జలధరచ్ఛవిగల్గి పొలుపారు గజచర్మ
ముడురాజు కిరణము ల్తుడుపుచుండ
శాలవిప్పినపిండి యనఁజాలు వెన్నెల
ల్గాపాలమాలికా క్రమముఁ దెలుపఁ
దలమీఁది మినువాఁక తరగలవలెఁ జల
చ్ఛద తరుచ్ఛాయలు సంచలింప

గీ. రాజహంసలు హాసంబు నోజఁ దెలుపఁ
గ్రొత్తముక్కంటి మైచాయ కొమరుఁ దెగడు
నీశరత్కాలమో యవనీంద్రతిలక !
నీతనుక్లేశ మడఁగించుఁగాత మెపుడు.

మఱియును—

సీ. బలవంతముగ మూర్తవడు తెప్పదోయి వి
ప్పుటచే జడీభావమును వహించి
విస్ఫురత్కాంతితో వెలుఁగొందు రత్న దీ
ప శ్రేణిఁ గాంచఁగా భయముపడుచు
మనమింద్రియముఁగూడఁ జనఁబోయినను బహి
ర్వస్తుగ్రహణ మందు భారపడుచు
నిద్రావినిచ్ఛేద నియతారుణిమమయి
కడకన్నులకు వింతకాంతి దనర

గీ. సొగియు నాకేకరంబగు చూపుతోడఁ
బడగలు తలాఁడగాఁ గల పాఁపరాచ
పాన్పుపై నుండి లేచు శ్రీపద్మనాభుఁ
డరసి నిన్నెల్లవేళఁ గాపాడుఁగాత.

వైతాళికుఁడు—

సీ. అమితసత్త్వమ్మున కాలవాలములుగా
బ్రహ్మచే సృజియింపఁబడిన వారు
స్వప్రభావముచే మదప్రసారముగల్గు
నిభయూధపతుల జయించువారు
నాఱునూఱైన నన్యాయవర్తన మైనఁ
దమమాటఁ జెల్లింపఁ దలఁచువారు
నాపదమూఁడు కార్యాంబైన సువ్యక్త
మానావలేపము లూనువారు

గీ. మిమ్ముఁబోలిన సర్వభూమీకళత్రు
లెన్నఁడేనియుఁ దమయాన కెదురుచున్న
వారిని సహింపఁబూనరు శోణలూడ్వఁ
గాఁదలఁప సైఁపలేని సింగముల పగిది.

మఱియును —

గీ. నగలు ప్రక్చందనాదు లనంతములుగఁ
దాల్చువారిని ప్రభులనఁ దగదు చూవె;
యాజ్ఞ యెల్లెడ నప్రతిహతము గాఁగ
నడపు వాఁడవు నీవపో పుడమిపతివి.

చాణ—(తనలో) మొదట విశిష్ట దేవతాస్తుతిరూపముగ శరద్గుణ ప్రఖ్యాపనము గావించి యాశీర్వదించినాఁడు, సరియే తరువాత స్తుతించుట యెందుకొఱకో నాకుఁ దెలియకున్నది. (ఆలోచించి) ఆఁ! తెలిసినది. ఇది రాక్షసునిప్రయోగమై యుండును. ఓరీ! దురాత్మ రాక్షస! చూచుచుంటినిలే! కౌటిల్యుఁడు మేల్కనువాఁడు గాని నిద్రపోవు వాఁడు గాఁడు.

రాజు——ఆర్య! వైహీనరీ! ఈ వైతాళికు లిరువురలో నొకనికి సువర్ణ శతమును, నొకనికి సువర్ణసహస్రము నిప్పింపుము.

కంచు——చిత్తము. (లేచి పరిక్రమించును.)

చాణ—(క్రోధముతో) ఓరీ! వైహీనరీ! నిలువుము, నిలువుము. పోకుము. వృషలా! నీకీసమయమునం దింతసొమ్ము వినియోగించుట యెందుకు?

రాజు—(కోపముతో) ఏకార్యము చేయఁబోయిన నార్యుఁడేయిట్లు నిషేధించుచున్న నాకీరాజ్యము బంధనాగారముగానిరాజ్యము గాదు.

చాణ-వృషల! తఱుచుగఁ బండితులుగాని రాజుల కున్న దోషములేయివి. నేనిట్లుచేయుటయే నీవు సహింపవేని నీయిచ్చవచ్చినట్లే చేయుము.

రాజు——అట్లే, మాపని మేమే చేసికొందుము.

చాణ——నా కిష్టమే, మాపని మేమును జేసికొందుము.

రాజు——కానిండు, మొదటఁ గౌముదీమహోత్సవ ప్రతిషేధమునకుం బ్రయోజనమును వినఁదలఁచి యున్నాఁడను.

చాణ——వృషల! కౌముదీమహోత్సవము చేయించుటకుఁదగిన ప్రయోజనము నేనును నీవలన వినఁదలఁచి యున్నాఁడను.

రాజు- మొదట నాయానతికి వ్యతిరేకంగా నడువకుండుటయే ప్రయోజనము

చాణ——నా యానతికి వ్యతిరేకముగా నడువకుండుటయే కౌముదీమహోత్సవ ప్రతిషేధమునకుఁ బ్రయోజనము. వలన :—

ఉ. చీఁకటిచెట్ల పల్లవరుచి న్నలుపెక్కిన తీరకాననా
నీకములోఁ దిమితుభితనీరములై తగు నాల్గుసంద్రముల్
దాఁక నృపుల్ తలం బ్రసవదామ మటు ల్మోఁను తావకాజ్ఞయున్
నాకుఁ బగౌట నీ దొరతనంబునకున్న వినీతి దెల్పెడిన్.

ఇంకొక ప్రయోజనము కూడఁ గలదు. వినఁ దలఁచితివేనిఁ జెప్పెదను.

రాజు——చెప్పుఁడు.

చాణ——శోణోత్తర ! నీవు పోయి యచలకాయస్థునితో " నిక్కడినుండి పోయి మలయకేతువు నాశ్రయించిన భద్రభటప్రముఖులు వ్రాసిన లేఖ్యపత్ర మిమ్మంటి " నని తీసికొనిరమ్మ.

పతీ—చిత్తము.(నిష్క్రమించి మరలఁబ్రవేశించి)అయ్యా!ఇదిగోఁ బత్రము.

చాణ—(పుచ్చుకొని) వృషల ! ఇది చూడుము.

రాజు—(తనలోఁ జదువుకొనుచున్నాఁడు) సుగృహీత నామధేయుండవగు చంద్రగుప్త మహారాజ ! నీకు స్వస్తి నిన్నువదలి వద్యుండగు మలయకేతువు నాశ్రయించిన ప్రధానపురుషులగు భద్రభటాదులు వ్రాసికొనిన ప్రమాణపత్రిక యేమనఁగా:- ఇచ్చటగజాధ్యక్షుండగు భద్రభటుండునునశ్వాధ్యక్షుఁడగు పురుషదత్తుండును, ద్వారపాలాధికారియగుచంద్రభాను నిమేనల్లుఁడగు డింగరాతుఁడునుమీయాత్మబంధువులలోఁ జేరిన మహారాజు బలదేవగుప్తుఁడును, మీ కుమారసేవకుండగు రాజసేనుండును, సేనాపతి యగు సింహబలునకుఁ జిన్నతమ్ముఁడగు భాగురాయణుండును, మాలవరాజపుత్రుండగు లోహితాక్షుండును, క్షత్రగణప్రధానుండగు విజయవర్మయునను మేమందరముదేవర కార్యమునందవహితులమైయున్నారము(ప్రకా

శముగ) ఆర్య! యీ యుత్తరమునం దింతే యున్నది. వీరందఱు మనలను వదలి యతని నాశ్రయించుటకుం గారణమేమి తెలుపుఁడు.

చాణ—వృషలా! వినుము. గజాధ్యక్షాశ్వాధ్యక్షులగు భద్రభటపురుషదత్తు లిరువురును స్త్రీమద్యమృగయావ్యసనములం దగుల్కొని తమ యధికారమును చక్కఁగా నిర్వర్తింపఁ జేయకుండుటఁ గని నే నా యధికారము వారికిం దగ్గించి తిండియు వస్త్రము మాత్రమిచ్చుచు నుంచుటం జేసి వారిద్దఱును మలయకేతువు నాశ్రయించి తమ యధికారము లతని యొద్ద సంపాదించిరి. డింగరాతబలగుప్తు లిరువురును దమకిచ్చు జీతము చాలదని లోభాక్రాంతులై యంతకన్న నెక్కుడు బహుమాన మతని యొద్దఁ బొందఁదలఁచి మలయకేతువు నాశ్రయించిరి. నీకుం జిన్నతనంబున సేవకుండగు రాజసేనుఁడు నీయనుగ్రహంబున హస్త్యశ్వరథపదాతి బహుళంబగు మహైశ్వర్యము సంపాదించిన వాఁడగుటం జేసి యది మరల లాగికొందు రేమోయను భయంబునం బోయి వాని నాశ్రయించెను. సేనాపతి యగు సింహబలుని చిన్నతమ్ముండగు భాగురాయణుండును పర్వతకుని కాలమం దతనితో మిగుల మైత్రికలవాఁడగుటం దత్ప్రణయంబున "నీ తండ్రిని చాణక్యుఁడు చంపించె నిన్నుఁగూడఁ జంపింపఁగలఁ" డని రహస్యమున భయము పుట్టించి మలయకేతువును మనలనుండి విడఁదీసి యావలకుం బంపి, చందనదాసాదులు మనచే నిగ్రహింపఁబడిన పిదప స్వదోషముగూడ బయలుపడు నేమోయని భీతిల్లి మలయకేతువు నే యాశ్రయించె. అతండును దనకుం బ్రాణరక్షకుండని చేసిన మేలు మఱువక వానికి మంత్రిపదమిచ్చి గారవించెను. లోహితాక్ష విజయవర్మ లిరువురును నత్యంతమానవంతులగుట నీవు తమకు దాయాద మిచ్చుచుంట సహింపలేక పర్వతాత్మజు నాశ్రయించిరి. వీరందఱు లేచిపోవుట కివే కారణములు.

రాజు—ఈగతి నపరాగకారణంబులు తెలిసియుండియు నార్యుఁ డేల ప్రతివిధాన మాచరింపలేదు?

చాణ—వృషలా! ప్రతివిధానము చేయ వీలులేదు.

రాజు—చేతఁగాకా! లేక ప్రయోజనముండియా?

చాణ—చేతఁగాకేమి? ప్రయోజనముండియే.

రాజు—ఆ ప్రయోజన మేదియో వినఁదలంచితిని.

చాణ—అవహితుండవై వినుము. విరక్తులగు ప్రకృతులకుం బ్రతిక్రియ సలుపుట రెండువిధములు. ఒకటి యనుగ్రహించుట, రెండవది నిగ్రహించుట. అధికారమునుండి తొలఁగించిన భద్రభటపురుష దత్తులకు మరల నధికారప మొసంగుటయే యనుగ్రహము. అటువంటివ్యసనపరాయణులకుఁ దాదృశాధికారములిచ్చుట రాజ్యమునకు మూలములగు గజతురంగబలముల నశింపఁ జేసికొనుటయే. డింగరాతబలగుప్తు లతిలుబ్ధులు. రాజ్యమెల్ల నొసఁగినను వారికి సంతుష్టిలేదు. వారి ననుగ్రహించుట మనతరముకాదు. రాజసేన భాగురాయణులు సంపాదించిన ధనమునుమరల నపహరింతురేమో యని భీతికలవారు; వారి ననుగ్రహించుటకేయవకాశము లేదు. అభిమానవంతులగు లోహితాక్ష విజయవర్మలు దాయాద మే సహింపనివారు; వారిననుగ్రహించుటయెట్లు? కావునఁ బూర్వపక్షము నిరాకృతమయ్యెఁ గదా! యిక నిగ్రహము విషయమై విచారింతము. మనకుఁ గొలఁదికాలముననేకదా నందరాజ్యము సంప్రాప్తమైనది. చిరకాలము నందులయొద్దఁ గొలువుచేసి వారల యైశ్వర్యమనుభవించిన ప్రధాన పురుషులయెడ మన ముగ్రదండ ముపయోగించితిమేని నందకులాభిమానులగు ప్రకృతి వర్గమునకు మన మవిశ్వాస్యులమేయగుదుము. కావున నిగ్రహంబును బనికిరాదు. రాక్షసునియుపదేశమునకు లోఁబడి మనపక్షమువారినెల్ల దయఁజూచి గొప్పమ్లేచ్ఛబలముతోఁగూడి పర్వతక పుత్రుండగు మలయకేతువు మనపై దాడివెడలుట కుద్యుక్తుఁడై యున్నవాఁడు కావున మనకిది యలజడిసమయముగాని మహోత్సవసమయము కాదు. కోటకాపాడుకోవలయుఁ గాని యీ కౌముదీమహోత్సవ

మేల యని నిరాకరించితి.

రాజు—ఆర్యా! నే నడుగవలసినది విస్తారమున్నది.

చాణ—వృషలా! నేఁ జెప్పవలసినదియుఁ జాలనున్నది. కావునఁ జన వుగా మాటలాడుము.

రాజు—ఇన్నియనర్థములకుఁ గారణమగు మలయకేతువు లేచిపోవునపు డార్యుఁ డేల యుపేక్షించినాఁడు.

చాణ—ఉపేక్షింపకపోవుటకు రెండు హేతువులుండవలయును. అం దెందులకు నిగ్రహింపలేదనియా? ప్రతిశ్రుతంబగు నర్ధరాజ్య మేల యీ లేదనియా నీ యభిప్రాయము? నిగ్రహించినచోఁ బర్వతకుని మనమె చంపితిమని వేఱె నోటితోఁ జెప్పనక్కఱలేదు. మన కృతఘ్నత్వము బయటపడుటకు సందేహము లేదు. అర్ధ రాజ్యమే యొసఁగెదమన్నచోఁ బర్వతకవినాశమునకుఁ గృతఘ్న త్వమే ప్రయోజనము కాని రెండవ ప్రయోజనమే లేకపోవును. ఇవి యన్నియు నాలోచించి మలయకేతువు లేచిపోవుచుండఁగా నూరకుంటిని.

రాజు—కానిండు. రాక్షసుఁ డీ నగరమునుండి లేచిపోవుచుండ నుపేక్షించుట కేమి సమాధానము చెప్పెదరు?

చాణ—రాక్షసుండును స్వామియెడల స్థిరానురాగము కలవాఁడగుటను చిరకాల మీ నగరమందు వసించినవాఁ డగుటను సౌశీల్యముగల సంప్రకృతివర్గమునకెల్ల విశ్వాసపాత్రమగుటను బుద్ధిబల పౌరుషంబులలో స్వతంత్రుఁ డగుటను ద్రవ్యబలము నంగబలమును గలవాఁడగుటను మన నగరమునందే యుండెనేని గొప్పకుటుంబ కలహమును బుట్టింపఁగలఁడు. దూరీకృతుఁడైనచో నితరులవలని యపకారముఁ గలిగించుఁగాక; కలిగించినను దగిన సామాద్యుపాయములచేఁ గైవసముఁ గావించుకొనుటకుఁ దగును. ఇచ్చట నుండెనేని హృదయములో నాఁటిన మేకగునని దూరముగా వెడలఁగొట్టింపఁబడియె.

రాజు—ఆర్యా! పరాక్రమించి యేల రాక్షసుని నిగ్రహింపలేదు?

చాణ—వాఁడు రాక్షసుఁడే. పరాక్రమించితిమేని మన బలంబులఁగొన్నింటిని జంపును. లేదా తానే చచ్చును. మన కీ యుభయపక్షములును మంచివి కావు. ఏమన:-

గీ. వేరము వహించి యతనిఁ జంపితిమయేని
పిదప దొరకునె యంత దెల్విగల మంత్రి?
వదల దా వ్యథయును భవద్వర్గములకు
వనకరింబోలెఁ బట్టఁగవలయుఁగాన.

రాజు—అయ్యా! మేము నీ మాటల కడ్డుచెప్పుటకుఁ దగిన మతిమంతులము కాముకదా! ఏ విధమునఁ జూచినను రాక్షసామాత్యుఁడే కడుంగడు ప్రశంసింపఁ దగినవాఁడు.

చాణ—(క్రోధముతో) నీవు కావనియేకదా తరువాతఁ బూర్తిచేయఁ దగిన వాక్యము. కానీ! వృషలా! ఏదీ, యాతని యోగ్యత యెట్టిదో తెల్పుము.

రాజు—అయ్యా! వినుము. మహానుభావుఁడగు రాక్షసమంత్రి:-

సీ. అస్మద్వశీకృతంబైన యీ వీట వ
సించెఁ గాల్మెడమీఁద నుంచినట్లు
జయఘోషణాదినిస్వనము లస్మద్బలం
బులు సేయకుండఁగ నిలిపివైచె
అస్మదేతత్స్వేథ మరుదెంచువేళఁ గృ
త్రిమతోరణము సమర్థించి యుంచె
శయ్యాగృహంబుపజ్జకు సొరంగంబుఁ గ
ల్పించి చారులను బ్రవేశపెట్టె

తే. గీ. మారణోపాయములు పన్నె మఱియు నెన్ని
యేనిఁ; దన్నీతి వంచితులైన మనము
నమ్మఁదగు భృత్యులెవ్వరో నమ్మఁదగని
వారలెవ్వరో యెఱుఁగ కున్నారమిపుడు.

చాణ—రాక్షసుఁడిట్లు చేసెనా ? (నవ్వి) నృపల ! ఏను నందుల నడంచి రాజ్యభారము నీకుఁ గలుగఁజేసినట్లే నిన్నడంచి రాజ్యము మలయకేతువున కిడెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసినాఁడనియు నాకుఁ దెలిసినది.

రాజు—నందరాజ్యము నశింపఁజేసినది దైవము, అందులకు మీరెవ్వరు ?

చాణ—ఓరీ మత్సరీ ! ఏమంటివి !

ఉ. కొంచెముగానియల్క తొణఁకుల్ వడు క్రేళుల జుట్టువిప్పి కా
వించిన నాప్రతిజ్ఞ వెఱవేర్పగ నెన్నదియొక్క వేయిగాఁ
బెంచిన ద్రవ్యకోటిగల వీరుల నందుల నెల్ల నేను బం
పించఁగలేదె యంతకునివీఁటికి ? రాక్షసమంత్రి చూడఁగన్.

మఱియును.

సీ. ఆబద్ధచక్రంబులై మింట గద్దలు
రెక్కలల్లార్చి పరిభ్రమింప
నినకాంతు లడఁగింపఁ జనఁజాలు ధూమ మ
భ్రమున నీరదమండలములు వెనుప
నందులేతెంచి రానందమే యని పితృ
వనభూతములు తాండవంబుసలుప
వెఱపులేక తెగించి విప్రాపకృతి సేయఁ
దగదంచు సర్వభూధవులు తలఁప

తే. గీ. బ్రాహ్మణులకున్న నీతిశాస్త్రప్రభావ
మెల్లలోకంబులకుఁ దేట తెల్లముగను
నందరాజ శవంబులక్రిందఁగాల్చి
తాగ్ని యిప్పటికైనఁ జల్లారలేదు.

రాజు—ఇదియంతయుఁ గావించినవాఁడును మఱియొక్కఁడే.

చాణ—ఎవఁడురా వాఁడు ?

రాజు—నందకులద్వేషియగు దైవము.

చాణ—దైవముకావించె ననుకొనువారు విద్వాంసులేకారు.

రాజు—ఆత్మస్తవముఁ గావించుకొనువారును విద్వాంసులు కారు.

రాక్ష—ఓరీ వృషల ! నన్నుఁగూడనొక భృత్యమాత్రునిగాఁ దలపోయు చుంటివిగా ! కానిమ్ము.

చ. పరుగిడుచున్నవోరి ! ముడివైచిన జుట్టు సడల్పఁ గేలు క్ర
మ్మఱఁ (భూమి కాలితోఁ దన్ని)
జలియించుచున్న దిసుమీ వలకాలు ప్రతిజ్ఞ సేయఁగా
నరుదుగ నందులం గెడపియాఱిన మామకకోపవహ్నికిన్
మరల ఘటింపఁజేయుదువె మంటలు ! కాలము దాపరించుటన్.

రాజు—(ఆవేగముతోఁ దనలో) ఆర్యునకు నిజముగానే కోపము వచ్చి నట్లున్న దే !

మ. నియతక్రోధచలద్ద్విపక్ష్మ విగళన్నేత్రోదకక్షాళితం
బయియున్ బింగళలోచనద్యుతిభ్రుకుట్యాక్షేపధూమోద్గమ
క్రియమైయుందఱ మందునట్లు దృఢశక్తిం దన్నఁ గోపాకులం
బయి భూదేవి స్మరించె నృత్యకృతరుద్రాంఘ్రిప్రహారంబులన్.

రాక్ష—(కోపముఁ జాలించి) వృషలా వృషల ! ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లెందుకు. నాకంటె రాక్షసమంత్రినే మతిమంతుండని తలఁచితి వేని యిదిగోఁ గత్తి ! యతనికేయిమ్ము. (అని శస్త్రము విడచి లేచి యాకాశమందు లక్ష్యమిడి తనలో) రాక్షసా ! రాక్షస ! ఇది యంతయుఁ జాణక్యుని బుద్ధి నతిశయింపఁదలఁచు నీ బుద్ధి ప్రకర్షము.

తే. గీ. ఏఁజయించెదఁ జాణక్యునెడల భక్తి
శూన్యుఁడౌ చంద్రగుప్తుని సుఖముగ నని
తలఁచి నీసేయు దుష్టకృత్యంబులెల్ల
భవదనర్థంబునకెయిట్లు పరిణమించె.

(నిష్క్రమించును)

రాజు—ఆర్యవైహీనరీ ! నేఁడు మొదలు చాణక్యుని లెక్కింపకయే చంద్రగుప్తుఁడు తనరాజ్యమును దానేలుకోఁదలఁచి యున్నాఁ డని యితర మంత్రులందఱికిం దెలుపుము.

కంచు—(తనలో) ఏమిది! ఆర్యచాణక్యుఁడనక నిరుపపదముగాఁ జాణక్యుఁ డనియే ప్రయోగించుచున్నాఁడే! అవురా! అధికార పిశాచ మావేశించినది. పాపమిది యితని దోషముకాదు. ఏమన:-

తే. గీ. నృపతిచేసిన దుష్కృత్య మేదియేని
బ్రగడచేసిన యదిగానె పరిణమించు;
నంత పొరపాటుచేతనే హద్దుమీఱి
యడరు గల్పించునట్టిది యగును దంతి.

రాజు—వైహీనరీ! ఏమాలోచించుచున్నావు.

కంచు—దేవా! ఏమియును లేదు. దైవవశమునఁ దమరిప్పుడు ప్రభువులైరి.

రాజు—(తనలో) మేమందరము నిట్లు తలఁచుచుండ నార్యకౌటిల్యుఁడు కృతార్థుఁడగుఁగాత. (ప్రకాశముగ) శోణోత్తరా! ఈ శుష్క కలహంబున నాకుం దలనొప్పి వచ్చినది. శయనగృహమునకు దారి చూపుము.

శోణో—అయ్యా! చనుదెండు చనుదెండు.

రాజు—(తనలో)

ఉ. గౌరవముంద్యజించుచు ముఖాముఖి నార్యు ననుజ్ఞచేతనే
దూరితి నార్యు, నెట్లయిన దోసమె; భూవివరంబు దూరఁగాఁ
గోరెడుబుద్ధి దానికయి; కూళతనంబున నిక్కపుందిర
స్కారము సేయువారి కెటుగాఁ ద్రపడెందము వ్రీల్వకుండునో.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షసమునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ముద్రారాక్షసము

చతుర్థాంకము

[తరువాతఁ బధికవేషముతో నొకపురుషుఁడు ప్రవేశించును]

పురు—ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము,

తే. గీ. నరపతి యనుజ్ఞ తా నకాండప్రయాణ
దుర్భరము కాకయున్నచో దుఃఖమనక
సుఖమన కెవఁడు భయపడుచున్ భ్రమించు
ప్రభువుశాసనము నిగమప్రాయ మౌర.

అమాత్యరాక్షసుని యింటికిం బోయెద. (అలయికతోఁ బరిభ్రమించి) ద్వారపాలకులలో నెవఁడురా యున్నది? రాక్షస మంత్రిణోఁ గరభకుఁడు పాటలీపుత్ర పురమునుండి కార్యత్వరితుండై వచ్చినాఁడని విన్నవింపుమురా!

దౌవా—(ప్రవేశించి) అయ్యా! నెమ్మదిగా మాట్లాడుము. మంత్రిగారు తెల్లవాఱుగనకఁ గార్యాలోచనముఁ జేయుచు, మేల్కొనియుంటచేఁ బొడమిన తలనొప్పిచే శయనాగారమునందే యున్నారు. కావున ముహూర్తకాల మాగుము. అవసరముఁజూచి నీ రాక తెలిపెదను.

రు—భద్రముఖా! అట్లెచేయుము.

(తరువాతఁ జింతాక్రాంతుఁడై రాక్షసమంత్రియు, నాసనస్థుఁడగు శకటదాసును ప్రవేశింతురు)

క్ష—(తనలో)

తే. గీ. పని మొదలు వెట్టుచో విధి ప్రాతికూల్య
మటుపిదపఁ జణకాత్మజు కుటిలబుద్ధి;
నాకృతులు వ్యర్థమౌట యనారతంబు
తలఁపనే నాకు నిశలనిద్రయు గతించె.

మఱియును.

మ. తొలుతం గార్య మొకింతయుం బిదపనెంతో పెద్దయుం జేసి, యా
వల బీజంబునకున్ నిగూఢదశ పోవంజేసి, యాపై విమ
ర్శలు గావించియు విస్తృతంబయిన కార్యంబున్ ముగింపించు వా
రలు క్లేశంబు వహింప దృశ్యకృతికర్తల్ తోడు మాబోంట్లకున్.

దురాత్మకుండగు బ్రహ్మచారి చాణక్యుఁడు—

దౌవా—(సమీపించి) జయముఁబొందుఁగాక—

రాక్ష—మోసపుచ్చుటకు శక్యుఁడగునా!

దౌవా—రాక్షసామాత్యుఁడు.

రాక్ష—(వామాక్షిస్పందనము సూచించి తనలో) యీదౌవారికుని
పలుకులును నాపలుకులును కలిపినచో 'దురాత్మకుండగు బ్రహ్మ
చారి చాణక్యుఁడు జయముఁ బొందుఁగాక, మోసపుచ్చుటకు
శక్యుఁడగును రాక్షసామాత్యుఁడు' అను నర్థము తేలినది. ఎడమ
కన్నదరుటకూడ దానినే దృఢీకరించుచున్నది. అయినను
నాయుద్యమము నేను మానను. [ప్రకాశముగా] దౌవారికా!
ఏమో చెప్పఁదలఁచివచ్చితివి?

దౌవా—దేవా! కరభకుఁడు ద్వారమందున్నాఁడు.

రాక్ష—త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

దౌవా—మంచిది. (నిష్క్రమించి పురుషుని సమీపించి) అయ్యా!
లోనికింబొమ్ము సెలవైనది. (నిష్క్రమించును)

పురు—(సమీపించి) అమాత్యశేఖరా! జయము జయము!

రాక్ష—కరభకా! కూర్చుండుము.

పురు—చిత్తము. (నేలపైఁ గూర్చుండును)

రాక్ష—(తనలో) ఇతని నే నే ప్రయోజనమునకుం బంపితినో ప్రయోజన బాహుళ్యముచే స్ఫురింపకున్నది. (ఆలోచించును. పిమ్మట బెత్తము చేతఁబూని రెండవపురుషుఁడు ప్రవేశించును.)

రెండవపురు—ఒత్తిగిలుండొత్తిగిలుండు. లేచిపొండు లేచిపొండు. మీకుఁ గనపడుట లేదా !

తే. గీ. చూడఁ గళ్యాణకులధరుల్ సురలతో స
మానులగుదురు నరదేవులైనవారు,
దర్శనమె దుర్లభము; వారినయకుఁ బాత్రు
లగుదు రేరీతిగ నధన్యులైన జనులు ?

(ఆకసమువంకఁ జూచి) 'ఆర్యా ! మే మెందునిమిత్త మొత్తిగిల వలయు' నని యడుగుచున్నారా? ఆర్యులారా! కుమార మలయ కేతు మహారాజు రాక్షసామాత్యునకుం దలనొప్పి వచ్చినదని విని చూచుటకై యీవైపునకే వచ్చుచున్నాఁడు. కావున నొత్తి గిలుండంటిని. (నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ గంచుకియును భాగురాయణుండును మలయకేతువును బ్రవేశింతురు)

మల—(నిశ్వసించి తనలో) నేఁటికి దండ్రిగారు పరలోకమునకు గతించి పదిమాసములైనది. వృథా పురుషాభిమానముఁగల నే నిప్పటికినిఁ దర్పణము లిడకయే యున్నాను. అందులకుముందఱ నేనిట్లు ప్రతిజ్ఞఁ గావించితినిగదా !

సీ. ఎదుఱొమ్ము కేల నెంతే బాదుకోఁగ భి
న్నములౌచు హారరత్నములు చెదర
నొడలెఱుంగని వంత నడలగా దిగజాఱి
యుత్తరీయాంశుకం బొదిగిపోవఁ
బతిచర్య లెగ్గెత్తి పలుమాఱుఁ దలఁపఁగా
హాహారవము దిక్కులందు నిండఁ

బుడమిపైఁబడి యేడ్చునెడఁజూర్ణకుంతలం
బులు బూదిలోఁ బ్రుంగి పొలుపువాయఁ
తే. గీ. బొగులుచున్నట్టి తల్లులవగిదిఁబగఱ
వెలఁదులనుగూడ నేనేడిపింపకుండ
నూర కేమని యిడుదుఁ దిలోదకములు
చచ్చి స్వర్గస్థుఁడైన మజ్జనకునకును.
వేయుమాటలేల—
గీ. తల్లి కన్నీరు తుడిచి శాత్రవకళత్ర
నేత్రములయందుఁ జేర్చుట నేరనేని
కాపురుషుఁడన్న ప్రఖ్యాతి కలుగకుండఁ
దండ్రిఁ కడకేనిఁబోదు యుద్ధమునఁజచ్చి.
(ప్రకాశముగ) జాజలీ! అనుయాయులగు రాజులందఱితోడను నతర్కితోపపన్నుండ నగు నన్నుంగని యమాత్యరాక్షసుఁ డానందపడవలయునని యిపు డేనతని దర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని; గాన మీరెవ్వరు రావల" దని నామాటలుగాఁ జెప్పుము.
కంచుకి—మంచిది, (పరిక్రమించి) ఓరాజులార! నాతోఁగూడ మీ రెవ్వరును రా వలదని కుమార మలయకేతువు మీకందఱ కాన తిచ్చుచున్నాఁడు. (చూచి సంతోషముతో) దేవా! నీవానతిచ్చితి వన్నంత మాత్రముననే రాజులందఱును మరలిపోయినారు. కుమారా! చూడుము....
మ. కవికాకర్షణవిస్తృతాంసముగ డెక్కల్ మిన్ను ఖండించు కా
లివడిం బోవు గుఱ్ఱాలసాదితతి మళ్ళించెం, గజారోహకుల్
జవనీరోధ మొనర్ప సాఁగెఁ గరులెల్లన్ మూకఘంటంబుగాఁ
నవురా దాఁటరు వారిధుల్ పగిది మర్యాదన్ ధరాపాలకుల్.
మల—ఆర్యా! నీకు కూడఁ బరిజనముతో మరలిపొమ్ము భాగురాయణుఁ డొక్కరుఁడును నాతోడవచ్చును.
కంచుకి—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

మల—సఖా! భాగురాయణ! భద్రభట ప్రభృతులంద ఱిటకు వచ్చి నాతోనొక విన్నపముఁ జేసికొనిరి, ఏమన, కుమారా! మేమమాత్యరాక్షసుని ద్వారమున నాశ్రయణీయుఁడవగు నిన్నాశ్రయించుట లేదు. దుష్టామాత్యపరిగృహీతుఁడగు చంద్రగుప్తునెడల విరక్తులమగుట చేతను భవదీయ సుగుణసంపద చేతను నీ సేనాపతియగు శిఖరకునిద్వారమున నిన్నాశ్రయించుచున్నా మనిరి. కాని యెంత విచారించినను వారి వాక్యములకు నాకర్థము తెలిసినది కాదు

భాగు—కుమారా! ఈ వాక్యముల యర్థ మంత దుర్బోధముగా లేదే! అభిరామగుణ సంపన్నుండై యాశ్రయింపఁదగినవాఁ డగు విజిగీషువును ప్రియహితునిద్వారమున యాశ్రయింపవలయుఁ గావున వారి వాక్యములు న్యాయములైనవే.

మల—అమాత్య రాక్షసుఁడే మనకుఁ బ్రియతముఁడును హితతముండును గదా?

భాగు—రాక్షసమంత్రికిఁ జాణక్యుఁడు వైరికాని చంద్రగుప్తుఁడు వైరి కాఁడు. ఒకప్పుడు చాణక్యుఁ డతి జయగర్వితుండగుట సహింపక చంద్రగుప్తుఁ డతని మంత్రిపదమునుండి తొలఁగింపఁగలఁడు. అట్లు తొలఁగించెనేని రాక్షసుండు నందవంశమునందలి భక్తిచేతఁ జంద్రగుప్తుఁడు కూడ నందవంశజాతుఁడే కదా యని యతనితో సంధిచేసి తన్మంత్రిపదము వహింపఁగలఁడు. చంద్రగుప్తుఁడును బితృపక్షపాతి కదా యని రాక్షసునితో సంధిచేయుటకు సంశయింపఁడు. అమాత్యరాక్షసుని ద్వారమున నిన్నాశ్రయించినచో భద్రభటప్రభృతు లందు నీకంత విశ్వాసముండ దని వీరిట్లు విన్నవించిరి. వీరి వాక్యమున కిదియే యర్థము.

మల—మంచిది. అమాత్యునింటికి దారి చూపుము.

భాగు—అయ్యా! ఇటు చనుదెమ్ము. (ఇరువురును బరిక్రమింతురు)

భాగు—కుమారా! ఇదే యమాత్యరాక్షసుని గృహము. ప్రవేశింపుము.

రాక్ష—(తనలో) స్మృతికి వచ్చినది. (ప్రకాశముగా) భద్రా! కుసుమపురంబున స్తనకలశునిఁ జూచితివా?

పురు——అమాత్యశేఖర ! చూచితిని.

మల——(విని) భాగురాయణ ! కుసుమపురవృత్తాంతమును బ్రస్తావించు కొనుచున్నారు. మనము లోనికిం బోఁగూఁడ దిచటనే యుండి విందము.

ఏనమ—గీ. మంత్రిపుంగవు లెందు భూమండలాధి
పతుల ముందఱ నొకరీతిఁ బల్కుచుంద్రు;
అర్థమది తెల్లముగ మాటలాడునపుడు
మఱొకవిధముగ జరుగు సంభాషణంబు.

భాగు——చిత్తమట్లే చేయుదము.

రాక్షు——భద్ర ! ఆకార్యము సిద్ధమయినదా !

పురు——దేవర యనుగ్రహంబున సిద్ధమయినది.

మల——సఖా ! ఆకార్యమేదయియుండునో ?

భాగు——రాక్షసమంత్రి చరిత్ర మతిగహన మయినది. ఇంతమాత్రమున దెలిసికొనుటకు శక్యముగాదు. ఇంకను సావధానుండవై వినుము.

రాక్షు——భద్రా ! సవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

పురు——దేవా ! వినుము. తమరు నాతోఁ గుసుమపురమునకుఁ బోయి వైతాళికుఁడగు స్తనకలశుఁడు చాణక్యహతకుఁ డొనర్చిన నిజ శాసనాతిక్రమణము తెలియఁదగిన భావగర్భితము లగు శ్లోకము లచేఁ జంద్రగుప్తుని గొనియాడునట్లు చేయించుమని చెప్పితిరిగదా!

రాక్షు——అవును చెప్పితిని.

పురు——తరువాత నేనును బాటలిపుత్రపురంబున కేగి దేవర సందేశమా స్తనకలశునితోఁ జెప్పితిని. అప్పుడే నందకులము నశించుచున్న దని పరితపించుచున్న పౌరుల సంతోష పెట్టుటకై చంద్ర గుప్తుఁడు కౌముదీ మహోత్సవము చేయఁదలఁచి పురమంతటఁ జాటింపఁజేసెను. ఆ చాటింపును బౌరులందఱు విని చిరకాలపరి చితమగు వధూజనము దూరదేశమునుండి వచ్చినట్లు సంతో షించిరి.

రాక్ష—(కన్నీరు నించుచు) హా! దేవా! నందమహారాజ!

గీ. జగములన్నియు రంజింపఁజాలురాజ
చంద్రుఁడవు నీవు లేకున్న సమయమందు
జంద్రుఁడున్నను గౌముదీజనితమయిన
ముదము చేకూరునే కల్వపూవులకును,

పురు—తరువాత లోకలోచనానందకర మగు తత్కౌముదీ మహోత్సవము చాణక్యహతకుఁడు రాజున కిష్టము లేకపోయినను జేయఁగూడదని నిషేధించెను. ఆ సమయమందు మన స్తనకలశుఁడు భావగర్భితంబు లగు శ్లోకములతోఁ జంద్రగుప్తుఁ నుద్వేగింపఁ జేసెను.

రాక్ష—ఆ పద్యములేవి ? నీకు వచ్చునా ?

పురు—("అమితసత్వమ్మున కాలవాలము" సను పద్యము, 'నగలుప్రకృందనాదు' లను పద్యమును జదువుచున్నాఁడు)

రాక్ష—(సంతోషముతో) సెబాసు! స్తనకలశా! సెబాసు! మంచిసమయమున భేదబీజమును నాటితివి. తప్పక ఫలింపగలదు.

తే. గీ. తాను జేయదలంచు నుత్సవము చేయ
వలదనిన సహియింపఁడు ప్రాకృతుండు;
సకలలోకాధిక మగు తేజంబు గలుగు
నృపతి యేరీతిగా సహియింపనేర్చు ?

మల—ఆమాట నిజమే.

రాక్ష—తరువాతఁ దరువాత ?

పురు—తరువాతఁ దనమనోరథభంగము గావించెనని కోపించి చంద్రగుప్తుఁడు తమ సద్గుణములుకొన్ని ప్రశంసించుచుఁ జాణక్యహతకుని మంత్రిపదమునుండి తగ్గించినాఁడు.

మల—సఖా! భాగురాయణా! వింటివా ? రాక్షసునియెడలఁ జంద్రగుప్తునికి భక్తి లేదేని రాక్షసునిగుణము లతఁ డేల ప్రశంసించును?

భాగు-రాక్షసగుణప్రశంసయుఁ జాణక్యునిరాకరణమువంటిది కాదుసుమా.

రాక్ష—కరభకా! చంద్రగుప్తునకుఁ జాణక్యునిపైఁ గోపమువచ్చుటకుఁ గారణము కౌముదీ మహోత్సవ ప్రతిషేధ మొక్కటియేనా! యింకొక టేదేనియుం గలదా?

మల—సఖ! చంద్రగుప్తుని కోపమున కితర కారణ మన్వేషించుటవలన నితనికిఁ గలుగు ఫలమేమి?

భాగు—మతిమంతుఁడగు చాణక్యుఁడు నిష్ప్రయోజనముగఁ జంద్రగుప్తుని గుపితుని జేయఁడు. కృతజ్ఞుఁడగు చంద్రగుప్తుఁడు నీమాత్రముచే గౌరవము నుల్లంఘింపఁడు. సర్వవిధములఁ జాణక్యచంద్రగుప్తులకు భేదము గల్పించిన యీ మహాకారణ మెడతెగనిదిగా నుండఁగలదని.

పురు—కలదు. దేవరయు మలయకేతువును బురము విడిచి వచ్చుచుండఁగాఁ జాణక్యుఁ డుపేక్షించె నఁట. అదియు నొక కొంత కోపమునకుఁ గారణమయ్యె.

రాక్ష—(హర్షముతో) సఖా! శకటదాస! అటులేని చంద్రగుప్తుఁడు నాకుఁ గైవసమగుటకు సందియము లేదు. చందనదాసునకు బంధనమోక్ష మింకఁ గాఁగలదు. నీవును నీయాలుబిడ్డలతోఁ గలసికొందువు.

మల—సఖా! భాగురాయణ! చంద్రగుప్తుఁడు కైవసమగున నెఁగదా! ఇతని యభిప్రాయ మేమయియుండును?

భాగు—అభిప్రాయమున కేమున్నది. చాణక్యునిచే విసర్జింపఁబడిన చంద్రగుప్తు నుద్ధరించుటకంటె నొండు కార్యమేమియు నుండదు.

రాక్ష—అధికారమునుండి తొలఁగింపఁబడిన చాణక్యుఁడిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు.

పురు—ఆ పాటలీపుత్రమునందే యున్నాఁడు.

రాక్ష—(సావేగముగా) భద్ర! అక్కడనే యున్నాఁడా? తపోవనమునకుఁ బోలేదా? మరలఁ బ్రతిజ్ఞనైనఁ జేయలేదా?

పురు—తపోవనమునకుం బోవునని వినికి.

రాక్ష—శకటదాసా! చంద్రగుప్తుడు చాణక్యుని ధిక్కరించుట యుక్త

మయినదికాదు. ఏమంటివా, వినుము—

మ. అపరేంద్రుం డగు నందభూవరుఁడు మున్నగ్రాసనభ్రష్టుఁ జే
సి పరాభూతు నొనర్ప సైఁపకెకదా ఛేదించెఁ దద్వంశ ము;
ట్లిపుడేరీతి సహింపనేర్చుఁ దనచేఁ బృధ్వీధవుండై పరం
తపుఁడై మించిన చంద్రగుప్తుఁడిటు లన్యాయంబుఁ గావించినన్.

మల—సఖా! చాణక్యుఁడడవికి లేచిపోయినను లేక ప్రతిజ్ఞారోపణంబు గావించినను నితనికిఁ గార్యసిద్ధి యెట్లగు?

భాగు—ఇది యంత తెలియఁదగని యంశముకాదు. చాణక్యహతకుఁడు చంద్రగుప్తునకు దూరమయిన కొలఁది రాక్షసునకుఁ గార్యసిద్ధికి దారి గన్పడుచుండును.

శక—అమాత్య! తమరు మఱొకవిధముగ నాలోచించుచున్నారు. చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్యునిఁ దిరస్కరించుట న్యాయమే,

శా. చూడారత్నరుచిస్ఫురచ్ఛిరులు రాజుల్ మ్రొక్కఁగా నిక్కు రా
ఱేఁడై మౌర్యుఁడు సైచునెట్లు తమవారే తన్నుఁ గ్రేడించుచో?
నేఁ డల్కం జనకాన్వయుండు మరలన్ జేయండు గాఢప్రతి
జ్ఞాడీనం బొనరించినట్టిదియె కష్టంబై సమాప్తించుటన్.

రాక్ష—శకటదాస! నీవనినది నిజమే. పోయి యీ కరభకుని విశ్రమింపఁ జేయుము.

శక—మంచిది. (పురుషునితో నిష్క్రమించును)

రాక్ష—నేనును కుమార మలయకేతువుం జూడఁదలఁచియున్నాఁడ.

మల—అయ్యా! నేనే మిమ్ముఁ జూచుటకై చనుదెంచితిని.

రాక్ష—(నాట్యముతోఁ జూచి) తండ్రీ! నీవా! (పీఁటనుండి దిగి) కుమారా! ఇదె! యాసనము కూర్చుండుము.

మల—కూర్చుందును. ఆర్యుఁడును గూర్చుండవలయు.

(ఇరువురును గూర్చుందురు.)

మల——ఆర్యా ! తలనొప్పి పోయినదా ?

రాక్ష——కుమార! నీకుఁ గుమారశబ్దముపోయి మహారాజశబ్దము రాకుండ నాకుఁ దలనొప్పి యెట్లుపోవును ?

మల——ఆర్యా ! తమరు తలంచిన నది యెంతటికార్యముకాని, బలము లన్నిఁటిని సమకూర్చుకొనియు నెంతకాలమిట్లు శత్రువ్యసన మనుభవించుచు నూరకుండవలయును.

రాక్ష——ఇప్పటికినిఁ గాలహరణమున కవకాశమేది ! విజయమునకై ప్రయత్నింతము.

మల——ఆర్యా! శత్రువునకు వ్యసనకాలము తటస్థించినదా !

రాక్ష——అవును వచ్చినది.

మల——ఎటువంటిది ?

రాక్ష——మంత్రితోడి విరోధమే. ఇంకేమి కావలయును ? చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్యు నావలకు లేవఁగొట్టినాఁడఁట.

మల——ఆర్యా! సచివవ్యసనము వ్యసనము వంటిది కాదు.

రాక్ష——ఇతర రాజులకు మంత్రితోడివిరోధ మంతగా లెక్కింపరాదు కాని చంద్రగుప్తునికిమాత్ర మట్లు కాదు.

మల——ఆర్యా ! అది తగిన యూహ కాదు. కౌటిల్యునియందలి దోషముచే యితరమంత్రులందఱు నుదాసీనులగుటకుఁ గారణములైనవిగదా, ఆ చాణక్యుఁడే నిరాకృతుఁడై నప్పుడు తక్కిన మంత్రులెల్ల మిగుల నభినివేశము పూనకపోరు. చంద్రగుప్తుని కేమి లోపము ?

రాక్ష—అట్లు కాదు. ఆ ప్రకృతులందు రెండు తెగలవారు కలరు. కొందఱు చంద్రగుప్త సహోద్ధాయులుఁ గొందఱు నందకులానురక్తులు. చాణక్యునియందలి దోసములు చంద్రగుప్తసహోద్ధాయులు విరక్తులగుటకే కారణములు కాని నందకులానురక్తులు విరక్తులగుటకుఁ గారణములు కావు. నందకులాభిమానులకసూయాపరాగము లున్నప్పటికిని జంద్రగుప్తుని వదలినచోఁ బ్రస్తుతమాశ్రయింప

దగినవా రెవ్వరులు లేనందున నితనినే యాశ్రయింపకతీరదు. శక్తిమంతుఁడగు నీవంటివాఁడెవ్వఁడేనిఁ జంద్రగుప్తద్వేషి యొక్కఁ డెదుర్కొన్నచో వానిని వదలి నిన్నాశ్రయింపగలరు. ఈ విషయమున మేమే దృష్టాంతము.

మల——ప్రస్తుతము మనము దాడివెడలుటకుఁ జంద్రగుప్త కౌటిల్యులకుఁ దటస్థించిన విరోధ మొక్కటె కారణమా, లేక యింకొక హేతు వున్నదా ?

రాక్ష——వేయి యితరకారణములున్నను ఫలమేమి ? ఇది యొక్కటియే ప్రధానతమంబగు కారణము.

మల——అయ్యా ! ఏల ప్రధానతమ మైనదో నుడువుము. ఇప్పుడు చంద్రగుప్తుఁడు మంత్రిపదమింకొకరిమీఁద నుంచి కాని లేక తానె నిర్వహించుకొనుచుఁ గాని మనకుఁ బ్రతివిధాన మాచరించుట కసమర్థుఁడా ?

రాక్ష——తప్పక యసమర్థుఁడు. ఏలన :—మొదటినుండియు స్వతంత్రుఁడైన రాజునకు లోకవ్యవహారములు తెలియునుగాని మంత్రి మీఁదనే సర్వభారము లుంచినవానికి లోకవ్యవహారము లెట్లు తెలియును ? ఎట్లు సమర్థుఁడగును ?

గీ. ప్రగడయును రాజు సర్వతంత్రస్వతంత్ర
వర్తనుఁడయేని సిరి వారి పదము విడదు
భారమంతయు నొక్కని పైనయున్న
వదలు బరువంచు స్త్రీ స్వభావంబు కతన.

గీ. భారమంతయు మంత్రిపై జాఱవిడిచి
లౌకికజ్ఞాన మిసుమంత లేక తిరుగు
ధరణిపాలుండు తత్పరిత్యక్తుఁడేని
జెడును మాతృస్తనత్యాగి శిశువుపగిది.

మల——(తనలో)దైవవశముననే నేను సచివాయత్తతంత్రుఁడనై యుండక పోవుట. (ప్రకాశముగ) యోజింపఁగా నట్లెయగునుగాని యభి

యోగకారణంబులు పెక్కులుండఁగా వ్యసనమునే ముఖ్యముగా గమనించు శత్రువునకుఁ గార్యసిద్ధి తప్పకగునా ?

రాక్ష——తప్పకగును. నీకార్యసిద్ధి తప్పకగునది యనియే తలంపుము. ఏమన :—

సీ. అభియోక్తయఁట చతురంగసైన్యంబుల
యభివృద్ధిగల పర్వతాత్మజుండు
భక్తిమంతంబఁట పౌరమండలమెల్ల
నందభూపాలకాన్వయమునందుఁ
దొలఁగింపఁబడెనఁట ధూర్వహాగ్రణియైన
చాణక్యుఁ డధికారసరణినుండి
నడపించువాఁడఁట నవవౌవనస్మేషధీ
రప్రజ్ఞగల మంత్రిరాక్షసుఁడు

(సిగ్గునటించి)

గీ. క్రొత్తభూపాలుఁడఁట మౌర్యుం డయారె !
కొఱ్ఱెకుపొడమునట యేమియొక్క కొదవగాని
సాధ్యసాధనమున కిఁక జంకనేల ?
మలయకేతునృపాల ! సంపద్విశాల !

మల——ఆర్యుఁడే దాడివెడలుట కిది తగు సమయమనెనేని నేనేల యూరకొందును.

సీ. తమయున్నతినిలోనఁ దలపింపఁజేయుచు
నుత్తుంగకూలంబు లొలయుదాని
తను గళస్రుతమదధారలఁ బోలిన
సలిలప్రసారంబు వెలయుదాని
తమమేనియొక్క వర్ణమురీతి శ్యామోప
కంఠద్రుమంబులు గలుగుదాని
తమ మనోహరగర్జితమ్ములవడువునఁ
గల్లోలముఖరయై కదలుదాని

ఆ. వె. నంబుఖాతతీరమౌ శోణనదమును
దంతపటిమ గట్లు త్రవ్వికొనుచుఁ
జేరి నీరుద్రావు సిందూరశోణముల్
వేలకొలఁది నాకు వెలయుఁ గరులు.

గీ. కరములందుండి జాఱుతుంపురులతోడఁ
గలసి మదజల మాసారగతిగఁగుఱియు
నాగజేంద్రము లరికట్టు నగర మెల్ల
వారిదంబులు వింధ్యపర్వతము వోలె.

(భాగురాయణునితో నిష్క్రమించును)

రాక్ష—ఎవఁడురా యక్కడ?

పురు—(ప్రవేశించి) దేవా! సెలవిండు.

రాక్ష—సాంవత్సరికులలో నేఁడు ద్వారమం దెవ్వఁ డున్నాఁడురా!

పురు—క్షపణకుఁడు.

రాక్ష—(తనలో నశిమిత్తమును సూచించి) ముందుగనే క్షపణకుఁడా!

పురు—జీవసిద్ధి.

రాక్ష—భయంకరాకారము లేకుండఁ బ్రవేశపెట్టుము.

పురు—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

క్షప—(ప్రవేశించి)

గీ. మోహరోగంబునకు మందు ముందొసంగి
మొదటఁ గటుతర మైనను బిదప సుఖక
రంబయినపథ్య మొసఁగు నర్హద్భిషగ్వ
రేణ్యుల యనుజ్ఞ తలను ధరింపవలయు.

(సమీపించి) శ్రావకులకు ధర్మసిద్ధి యగుఁగాక!

రాక్ష—భదంత! మా ప్రయాణమునకు మంచి దివస మాలోచించుము.

క్షప—(ఆలోచన నటించి) శ్రావక! ఆలోచించితిని! నేఁడు సంపూర్ణ చంద్రుఁడు గల పౌర్ణమాసితిథి మధ్యాహ్నము వఱకు నున్నది. ఇందుఁ బ్రయాణము చేసినవారి కేశుభమును జేకూరదు. ఉత్తర

దిక్కునుండి దక్షిణదిక్కునకుఁ బోవువారికి నక్షత్రముకూడఁ బ్రతికూలమైనది.

గీ. సూర్యుఁ డస్తంగతుండు కాఁజొచ్చువేళఁ
బూర్ణమండలుఁ డయి చంద్రముఁడు వెలుంగఁ
గేతు వుదయాస్తమయము లేకీభవింప
బుధునిలగ్నంబు మీయానమునకు శుభము.

రాక్ష—భదంత ! తిథియే మంచిదికాదు.

క్షప—శ్రావక !

క. ఒకగుణము కలది తిథి, దా
నికి నాల్గింత లగుఁజుక్క, నిశ్చయముగ లి
గ్నక మఱువది నాల్గింతలు
ప్రకటించిరి గణకులిట్లు గ్రంథములందున్.

గీ. లగ్న మెన్నఁగ మిగుల దుర్లగ్నమైన
సౌమ్యవీక్షిత మగుటచే సౌమ్యమయ్యె;
నదియునుంగాక చంద్రబలాదికంబు
గల్గుటం జేసి నీకగుఁ గార్యసిద్ధి.

రాక్ష—భదంత ! ఇతర జ్యోతిష్కులతోఁగూడ నాలోచించుము.

క్షప—అయ్యా ! నీవే పిలిపించి కనుఁగొనుము. నేఁ బోవలయును.

రాక్ష—భదంత ! నే నట్లంటి నని కోపంబు రాలేదుగద ?

క్షప—మీభదంతుఁడు కోపగింపఁడు.

రాక్ష—మఱి యెవ్వరు కోపగించును ?

క్షప—స్వపక్షము వదలి పరపక్ష మంగీకరించుటచేఁ గృతాంతుఁడు కోపగించును.

(క్షపణకుఁడు నిష్క్రమించును.)

రాక్ష—ప్రియంవదక ! వేళ యెంతయినదో చూచిరమ్ము.

ప్రియం—(ప్రవేశించి) సూర్యుఁడస్తమింపఁబోవుచున్నాఁడు.

రాక్ష — (లేచి చూచి) ఆ! భగవంతుఁడగు భాస్కరుఁ డిప్పుడే యస్త
మించుచున్నాఁడే!

గీ. పగ మునుముంద రవి యుదయించువేళఁ
దరులనీడలు భక్తిమంతములువోలె
నస్తమయ మొందుచో వెన్క కరిగెనకట
భృత్యులు త్యజింత్రుగాదె నిశ్శ్రీకు నృపతి.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షస నాటకంబునఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ము ద్రా రా క్ష స ము

ప ం చ మా ం క ము

[పిదప ముద్రాముద్రితమగు నగలపెట్టెయు నొక కమ్మయుఁ జేతధరించి సిద్ధార్థకుఁడు ప్రవేశించును]

సిదా—ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము !

గీ. దేశకాలంబు లనెడుబిందెలఁ జెలంగు
మతి యనెడునీటిచే సిచ్యమానమగుచుఁ
బెరిఁగి మౌర్యద్రుమాశ్రయస్ఫీతమై ఫ
లించుఁ జాణక్యనీతివల్లీమతల్లి.

ఆర్యచాణక్యునిచే మొదట వ్రాయఁబడి పిదప నమాత్యరాక్ష ముద్రచే ముద్రితంబగు లేఖను నగలపెట్టెయుఁ బట్టుకొని పా లీపుత్రనగరమునకుం బ్రయాణమైతింగదా ! పోయెదను. (ఎదు జూచి) వీఁడె క్షపణకుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. వీఁడెదురౌట నము కాకపోయినను నాకు మంచిదే. కావున మొగముతప్పించ

క్షప—(ప్రవేశించి)

గీ. లోకసంపూజ్యమగు శ్రోవలో మెలఁగుచు,
బుద్ధిగాంభీర్యమునఁ గార్యసిద్ధివడయు
సజ్జనులు శిష్యులందు వత్సలులునైన
బుద్ధులపదంబులకుఁ గరంబులు మొగుడ్తు.

సిదా—భదంతా ! నమస్కారము.

క్షప—శ్రావక ! ధర్మసిద్ధియగుంగాత ! ఎచటికో ప్రయాణమై పో చుంటివని తోఁచుచున్నదేమి ?

సిద్ధా—నీ వెట్లెటింగితివి ?

క్షప—తెలియఁదగినదేమున్నది ? శకునముఁ బరీక్షించుటయుఁ జేతిలోని కమ్మయుఁ బేటికయు నాకుఁ దెలిపినవి.

సిద్ధా—సత్యమే తెలిసికొంటివి. పరదేశమున కేగుచుంటిని కాని భదంతా! ఈ దివస మెటువంటిది ? నక్షత్ర మేమి ?

క్షప—(నవ్వి) తల గొఱిగించుకొన్న తరువాత నా నక్షత్ర మడుగుట ?

సిద్ధా—ఇప్పు డేమి మించిపోయినది. ఎన్నఁ డనుకూలమైనదో యానాఁడే ప్రయాణ మొనరించెద.

క్షప—ఇప్పుడీ మలయకేతు కటకంబున కనుకూలమైనది కాదు.

సిద్ధా—ఏల కాదో చెప్పుము ?

క్షప—వినుము. మున్ను కటకంబున కెవ్వరి రాకపోకలకును నడ్డములేకుండ నుండునది. ఇప్పుడు ముద్రాలాంఛితుండు కానివాఁ డెవ్వఁడును బోఁగూడదు. రాఁగూడదు నీకు భాగురాయణుని ముద్రిక యేదే నున్నచోఁ బోవచ్చును. లేదా మానుము. మానవేని యాగుల్మాధికారులు నిష్కారణముగఁ గాళ్ళుచేతులు కట్టి రాజకులమునకుం గొంపోవుదురు.

సిద్ధా—భదంత ! అమాత్యరాక్షసుని యొద్ద నుండువాఁడ ననుమాట యెవ రెఱుఁగరు; కావున ముద్రిక లేకపోయినను నన్నెవరాఁపగలరు ?

క్షప—రాక్షసుని పేరు చెప్పిన నొకటే పిశాచము పేరుచెప్పిన నొకటే. ముద్రిక లేనివారికి రాకపోకల కుపాయము లేదు.

సిద్ధా—భదంత ! సంశయింపకుము. కార్యసిద్ధి యగును లే.

క్షప—శ్రావక ! పొమ్ము నీకుఁ గార్యసిద్ధి యగుఁగాత! నేనును భాగురాయణు నడిగి యొకయానవాలు తెచ్చికొనియెద. (నిష్క్రమింతురు)

(పిదప నొక పురుషుఁడు వెంటరా భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భాగు—(తనలో) ఆహా ! చాణక్యనీతి వైచిత్ర్యము.

సీ. అరయ లక్ష్యోద్భేదమై మాటిమాటికి
నధిగమాభావగహనము నగుచు
మాటికి సంపూర్యమాణాంగి యగుచుఁగా
ర్యవశంబుచే మాటి కతికృశయయి
యనవరతంబు నశ్యద్బీజమై మాటి
మాటికి సుఫలసంప్రాప్తిఁ గనుచుఁ
జిత్రచిత్రాకృతిఁ జెలఁగును, నీతివి
న్నీతి యెప్పుడు దైవ నియతివోలె

తే. గీ. సరిగ చాణక్యుఁడన బృహస్పతి సమానుఁ
డతని యాలోచన మగాధమైన; దందు
మునిఁగిపోవనివారలు ముజ్జగముల
లేరు నిక్కము నిక్కము లేరు లేరు.

(ప్రకాశముగ) భాసురకా! కుమారుఁడు నేను దూరముగా నుం
డుట కంగీకరింపఁడు. కావున నీ యాస్థాన మండపమున నాకుఁ
గూడ నాసన మాయత్తపరచుము.

పురు—ఇదె యాసనము. ఇందుఁ గూర్చుండుము.

భాగు—ముద్రార్థియై నా కొఱ కెవ్వఁడేని వచ్చిన లోనికి రానిమ్ము.

పురు—ఆర్యుఁ డానతి యిచ్చినట్లు చేసెదను. (నిష్క్రమించును)

భాగు—(తనలో) ఇప్పగిది మనయందు దయజూపించు కుమార మలయ
కేతువును మోసపుచ్చుట తగనిపనికదా! పక్షాంతర మాలోచించిన

మ. కులముంగీర్తియు సిగ్గు మానమును సంకోచంబు వోనాడి యి
ఖ్యులకుం బ్రాణములమ్మివైచి పరతంత్రోద్యోగముం జేయుచుం
గలకాలంబుఁ దదాజ్ఞ సేయుటయె ముఖ్యం; బంతియే కాక యెం
దులకో మంచిది చెడ్డదంచు మదిలో దుఃఖంబు భృత్యాళికిన్ !

(పిదపఁ బ్రతీహారిచే ననుగమ్యమానుఁడగు మలయకేతువు
ప్రవేశించును)

మల——(తనలో) రాక్షసుని ప్రవర్తనముల గుఱించి పెక్కు వికల్పములు పుట్టుచుండుటచే నా మది కేదియు నిశ్చయంబు తోఁచకున్నది.

ఉ. నందులమీఁది గౌరవము నందకులానుగతంబుగా మురా
నందకులార్భకున్ సచివనాయకవర్జితు నాశ్రయించునో,
నందులమీఁది భక్తిఁ జలనం బొలయింపక సత్యసంధతం
జెందునొ రాక్షసుండనుచుఁ జేతము కుమ్మరిసారె యయ్యెడున్.

(ప్రకాశముగ) విజయా! భాగురాయణుఁ డెక్కడ?

ప్రతీ——కుమారా! నగరమునుండి వెలుపలికిం బోవువారికి ముద్రాముద్రితమగు నానవా లిచ్చుచున్నాఁడు.

మల——విజయా! ముహూర్తకాల మట్టిటుఁ దిరుగకుము. ఆతఁ డొండు దెసకుఁ జూచుచుండఁ బోయి కన్నులు మూసెదను.

ప్రతీ——చిత్తము.

పురు——(ప్రవేశించి) ఆర్య! భాగురాయణ! ఈ క్షపణకుఁడు ముద్రనిమిత్తమై ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

భాగు——ప్రవేశపెట్టుము.

పురు——చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

క్షప——(ప్రవేశించి) శ్రావకులకు ధర్మసిద్ధి యగుఁగాత!

భాగు——(చూచి తనలో) రాక్షసుని స్నేహితుఁడగు జీవసిద్ధియా! (ప్రకాశముగ) ఏదేని రాక్షసునికార్యము నుద్దేశించి వెళ్ళుటలేదుకద?

క్షప——పాపము శాంతించునుగాక! పాపము శాంతించునుగాక! శ్రావకా! రాక్షసుని పేరును బిశాచము పేరును వినఁబడని చోటికే పోవుచున్నాను.

భాగు—స్నేహితునిపైఁ బ్రణయకోపము విస్తారముగానున్నదే! భదంతా! రాక్షసుఁడు నీ కేమపచారముఁ గావించె?

క్షప——రాక్షసుఁడు నన్నేమియుఁ జేయలేదు. దిక్కుమాలిన నిర్భాగ్యపుఁ జచ్చినవాఁడను నేనే నేఁ జేసినపనికి సిగ్గుపడుచున్నాను.

భాగు—నాకుం గుతూహల మెచ్చించుచున్నా, వాపనియేదోవినఁదలచితిని

మల—నేమును వినఁదలఁచియుంటి.

క్షప—శ్రావక ! ఆ పని వినిననేమి, వినకున్న నేమి ?

భాగు—అది రహస్యమేని మానుము.

క్షప—రహస్యము కాదుకాని క్రూరమైనది.

భాగు—రహస్యము కాదేని నుడువుము.

క్షప—రహస్యము కాకపోయినను జెప్పను.

భాగు—నీవు చెప్పవేని నేను ముద్రిక నొసఁగను.

క్షప—(తనలో) అడుగుచున్నాఁడు కావునఁ జెప్పుటయే మంచిది.(ప్రకాశముగ) ఇంక నాకు గతియేది ? చెప్పకతీఱదు. వినుము. నిర్భాగ్యుఁడనగు నేను పాటలీపుత్ర నగరంబునం దుండఁగా రాక్షసునకును నాకును స్నేహమైనది. ఆ సమయమందే రాక్షసుఁడు గూఢముగా విషకన్యకం బ్రయోగించి పర్వతేశ్వరునిం జంపించె.

మల—(కన్నీరు నించుచుఁ దనలో) ఏమీ ! మా తండ్రిని చంపినవాఁడు రాక్షసుఁడా ! ఇంతదనుకఁ జాణక్యుఁ డనుకొంటిని.

భాగు—భదంతా ! తరువాతఁ దరువాత ?

క్షప—తరువాత నేను రాక్షసుని మిత్రుఁడనని యెంచి చాణక్యహతకుఁడు నగరమునుండి నన్నుఁ దిట్టి లేవఁగొట్టినాఁడు. అనేక కార్యకుశలుండగు రాక్షసుఁ డటువంటిదే యింకొక చండాలకార్యముఁ జేయఁ దలఁచియున్నాఁడు. దీనిచే నే నీ మనుష్యలోకమునుండియే లేవఁగొట్టఁబడియెద.

భాగు—ప్రతిజ్ఞ చేసినప్రకార మర్ధరాజ్య మీవలసివచ్చునని చాణక్యహతకుఁడే పర్వతేశ్వరునిఁ జంపించెఁగాని రాక్షసమంత్రి చంపించలేదని మేము విన్నారము.

క్షప—రామరామ ! చాణక్యుండు విషకన్యక పేరైన వినలేదు.

భాగు—రమ్ము, ముద్రిక నొసఁగెద. పోయి కుమారునితో నీ వృత్తాంతము విన్నవింపుము.

మల—(సమీపించి)

గీ. వింటిఁ జెలికాఁడ! వీనులు వ్రీల్చుమాట
నెచ్చెలి మొగంబుగా శత్రు నిగదితంబు;
ఎన్నఁడో మండి చల్లారియున్న జనక
మరణశోకాగ్ని యుబ్బడి మండె మరల.

క్షప—(తనలో) ఈ మలయకేతు హతకుఁ డీమాట విని యెఁగదా! ఇంక గృతకృత్యుండ నైతి. (నిష్క్రమించును.)

మల—(ఎదుటనున్నట్లు రాక్షసునిపై లక్ష్యముంచి) రాక్షసా! రాక్షస! మంచిది మంచిది.

తే. గీ. అఖిలరాజ్యభరంబు నీ యందయుంచి
నమ్మి చెలికాఁడ వని యెంచు నా యనుంగు
జనకునిం జంపితివె బంధుజనము లేద్వ?
రాక్షసా! నీవు నిక్కము రాక్షసుఁడవె.

భాగు—(తనలో) రాక్షసుని ప్రాణములు తీయగూడదని చాణక్యుని యాదేశముకదా! కాని. ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశముగ) మలయకేతు కుమారా! విచారింపకుము. ఈ యాసనముమీఁదఁ గూర్చుండుము. నీ కొక సంగతి విన్నవింపవలయు.

మల—(కూర్చుండి) సఖా! యేమో చెప్పెదనంటివే; చెప్పుము.

భాగు—కుమార! నీతిశాస్త్రముచే వ్యవహరించువారల కరిమిత్రోదాసీన వ్యవస్థ కార్యవశంబున మాఱుచుండుఁ గాని లౌకికులకువలె నిచ్చ వచ్చినట్లుండదు. ఆ కాలమందు సర్వార్థసిద్ధిని రాజునుగాఁ జేయఁ దలంచిన రాక్షసునకుఁ జంద్రగుప్తునకంటె బలవంతుండును సుప్రసిద్ధుండు నగు పర్వతేశ్వరుఁడె కార్యప్రతిబంధి యగుటంజేసి విరోధియయ్యెను గావున రాక్షసుం డీపని యొనర్చుట యొకదోషము కాదని నేను దలంచుచున్నాను.

మ. పగఱ న్మిత్రులఁ జేయు మిత్రతతితో వైరంబుగావించుఁ గా
ర్యగతి న్నీతివిదుండు; మానవుల నాహా! లాఁతి జన్మంబు రీ

తిగఁ వర్తింపఁగఁ జేయుఁ దత్తదుపయుక్తిం బూర్వవృత్తంబు బో
త్తిగఁ జూపింపదు నీతి; భూపతుల కేదీ దోష మెంచంగన్ ?

కావున నీ తండ్రిని జంపించినాఁడని రాక్షసుఁడు నిందింపదగిన వాఁడుకాఁడు. నందరాజ్యము నీకు సంప్రాప్తించుదాఁక నీకుఁ జేరదీయఁదగినవాఁడు. తరువాతఁ బరిగ్రహింతువో పరిత్యజింతువో నీ యిష్టము.

మల—సఖా! భాగురాయణ! ఈ నీ యాలోచన బాగుగానున్నది. అమాత్యుని జంపితిమేని ప్రకృతిక్షోభము కల్గును. దానివలన విజయము సందేహాస్పదమే.

పురు—(ప్రవేశించి) కుమారా! జయము! జయము! గుల్మస్థానమ్మునఁ గావలియుంచిన దీర్ఘరక్షుని విన్నపమాలింపుము. వీఁ డెవ్వండో యొకఁడు మన కటకమునుండి ముద్రికలేకుండఁ బోవుచుండగాఁ బట్టుకొని దేవర పాదమూలంబునకుఁ దీసికొనివచ్చితి; సెలవయిన దేవరసన్నిధికిఁ దీసికొనివచ్చెద.

భాగు—తీసికొనిరమ్ము.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ బురుషునితోఁ బాశములచేఁ గట్టబడిన సిద్ధార్థకుఁడు ప్రవేశించును)

సిదా—(తనలో)

గీ. దుష్టకృతిచేయఁ జేసియు దోషమంట
నీక సుగుణంబ యందుఁ గన్పింపఁ జేయు
స్వామిభక్తియె మా వంటి వారికెల్ల
మాతవంటిదిగాన నమస్కరింతు.

పురు—అయ్యా! ఇతఁడే వాఁడు.

భాగు—(చూచి) ఓరీ! యితఁ డాగంతుకుఁడా, లేక యిచ్చట నున్న వారి కెవ్వరికేని సేవకుఁడా?

సిద్ధా—అయ్యా! నే నమాత్యరాక్షసుని సేవకుఁడను.

భాగు-అటులేని ముద్రిక లేకుండఁ బట్టణమునుండి యేల లేచిపోవుచున్నావు?

సిద్ధా—కార్యగౌరవముచేత త్వరగా వెళ్ళవలసివచ్చి పోవుచుంటిని.

భాగు—ఆ కార్యమేది ? రాజశాసనముఁ గూడ నతిక్రమించుచున్నావు.

మల—సఖా ! వాని చేతిలోని కమ్మ లాగికొనుము.

భాగు—(సిద్ధార్థకుని చేతిలోనున్న లేఖపుచ్చుకొని యందలి ముద్రఁ జూచి) కుమారా! యిదేయుత్తరము. ఇందు రాక్షసుని పేరి ముద్రగలదు.

మల—ముద్రిక చెడకుండ నుత్తరము చింపి చూడుము.

(భాగురాణుఁ డట్లు చింపి చూపించుచున్నాఁడు)

మల—(చదువుచున్నాఁడు) " శుభము. ఇందు వ్రాసిన మాటలచేతనే యెక్కడనుండి యెవ్వరికెవ్వరు వ్రాసినారో తెలియనగు. మన పగవాని నిరాకరించి లేవఁగొట్టి సత్యవాదివగు నీవు సత్యమును జూపించితివి. మొదట సంధి చేయుమని ప్రోత్సాహపఱచిన మన స్నేహితుల కెల్లరకు నొసఁగెదనని ప్రతిజ్ఞచేసిన ద్రవ్యమంతయు నొసఁగి యిప్పుడు మమ్ము సంతోషపెట్టుము. వారును నీచే నిట్లను గ్రహింపఁబడినవారై స్వాశ్రయ వినాశంబునం జేసి యుపకారి వగు నిన్నె యాశ్రయింపఁగలరు. ఈ వృత్తాంతము నీవే మఱవ వయినను మరల వ్రాయుచున్నాను. వీరిలోఁ గొందఱు శత్రు దంతికోశములను మఱికొందఱు రాజ్యమును గోరుచున్నారు. నీవు పంపిన నగలు మూఁడును నాకుఁ జేరినవి. లేఖ యూరక పంపఁ గూడదని యీపారితోషికము గూడఁ బంపితిని. మన కాప్తతముం డగు నితనిచే వాచికముగూడ వినవలయు. సఖా ! భాగు రాయణ ! ఈ యుత్తరము సంగతి యేమి ?

భాగు—సిద్ధార్థకా ! ఎవరియుత్తరమిది ?

సిదా—అయ్యా ! నే నెఱుఁగను.

భాగు—ఛీ ! ధూర్త ! ఉత్తరము తీసికొని వెళ్ళుచున్నావు. ఎవ్వరికో యెఱుఁగవా ? కానీ, యిది యిటుండనిమ్ము. నీవలనఁ గొన్ని పైమాటలు వినవలసినదఁట; యా వినఁదగినవారెవరు ?

సిద్ధా—(గజగజ వణఁకుచు) మీరే.

భాగు— మే మేనా ?

సిద్ధా—మీచేఁ బట్టుపడుటచే నే నేమనుచున్నానో నాకుఁ దెలియకున్నది.

భాగు—(కోపముతో) ఇదిగో నెఱుఁగుదువుతే; భాసురకా ! వీనిం బైటకుం దీసికొనిపోయి చెప్పునందాఁకఁ దన్నుఁడు.

పురు—చిత్తము. (అతనితో నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యా ! ఈ ముద్రాలాంఛితమైన పెట్టెయొకటి వీనిచంకలోనుండి క్రిందఁ బడినది.

భాగు—(చూచి) కుమారా ! ఇదియు రాక్షసముద్రాంకితమే !

మల—సఖా ! ఈ పెట్టెలోనిది పంపిన పారితోషిక మయి యుండును. ఈ ముద్ర చెడకుండ నీ పెట్టెగూడఁ దెఱవుము.

భాగు—(అట్లుచేసి పెట్టె చూపించును)

మల—(చూచి) సఖా ! ఇందలి నగలు నా శరీరమునుండి యూడఁదీసి నేను రాక్షసునికిఁ బంపించినవేసుమా ! ఈ యుత్తరము నిశ్చయముగా రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తునకు వ్రాసినది.

భాగు—నీ సంశయ మిదిగో విడిపోవుచున్నది. భాసురకా ! మరల వీనిం దన్నుఁడు.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరల సిద్ధార్థకునితోఁ బ్రవేశించి) అయ్యా ! వీఁడు మా తాఁపులకు సహింపలేక సత్యము కుమారునకే విన్నవించెద నన్నాఁడు.

మల—మంచి దాలాగే చేయుమనుము.

సిద్ధా—(పాదములపైఁబడి) దేవా ! నా కభయ మొసఁగి యనుగ్రహింపుము.

మల—దూత కభయముకాక భయమేమి యున్నది ? విన్నవింపుము.

సిద్ధా—దేవా ! వినుము. అమాత్యరాక్షసుఁ డీ యుత్తర మొసఁగి నన్నుఁ జంద్రగుప్తునికడ కంపెను.

మల—వాచిక మేదియో వినిపింపుము.

సిద్ధా—కుమారా! అమాత్యరాక్షసునిచే నిట్లు నియోగింపఁబడితిని. ఏమనఁగా "నీవు పోయి చంద్రగుప్తునితో నా సందేశ మిట్లు విన్నవింపుము. నాకు స్నేహితులగు కులూతాధిపతి యగు చిత్రవర్మయు మలయనగరాధిపతియగు సింహనాదుండును, కాశ్మీరదేశనాథుండగు పుష్కరాక్షుండును, సింధురాజగు సింధుసేనుండును, పారశీకుండగు మేఘనాధుండును నీ యందును బరమమైత్రి కలవారు. వీరిలో మొదటి మువ్వురును మలయకేతువు రాజ్యమును గోరుచున్నారు. తక్కినవా రిరువురును మలయకేతువు హస్తిబలమును గోశమును గోరుచున్నారు. మహాభాగుండవగు నీవు చాణక్యునిలేవఁగొట్టి నాకు సంతోష మెట్లు చేసితివో యట్లే యీ రాజులకు గూడఁ బ్రతిజ్ఞఁజేసిన యర్థ మొసఁగుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును." నా చేతఁ బంపించిన వాచిక మిదియే.

మల—(తనలో) ఏమీ! చిత్రవర్మాదులుగూడ నాకు ద్రోహము చేయఁదలఁచుచున్నారా! ఔరే నిజముగా ద్రోహము చేయుచున్నారు! వారికీ రాక్షసునియం దధికప్రీతి కలదు. (ప్రకాశముగా) విజయా రాక్షసునిఁ జూడవలయును. తీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(తరువాత నాసనస్థుఁడై తన యింటనున్న రాక్షసుఁడు పురుషునితో విచారించుచుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాక్ష—(తనలో) నా సైన్యమంతయుఁ జంద్రగుప్తుని సైన్యముతో నిండియున్నది. కావున నా మనస్సు సంశయించుచునే యున్నది. ఎందుచేతననఁగా—

సీ. సాధ్యంబునందు నిస్సందిగ్ధమై యన్వ
 యవ్యాప్తిచే యుక్తమంబు సపక్ష
మందుండియు విపక్షమందు నివృత్తమౌ
 సాధనం బది సిద్ధి సాధనంబు

ఏది తానేసాధ్య, మేది సపక్షవి
పక్షంబులను సమభావ, మేది
పక్షంబున విరుద్ధభావంబు తాదృశ
సాధనం బొప్పిన బోధకులకు

తే. గీ. నపయశము దెచ్చు; నదే నయంబుగూడ
స్వోక్తలక్షణలక్షిత మున్న యెడల
స్వామికి జయంబునట్లుగా సంభవింప
కున్న ప్రభువున కగు నిగ్రహోదయంబు.

చంద్రగుప్తుని పక్షము విడచి మనపక్ష మాశ్రయించినవారి కంద ఱికిఁ దత్పక్షము వ్విడుచుటకుం దగిన కారణ ముండుటచేతను మొదటినుండియు నతనియందు ద్వేషబుద్ధియు నుపజాపంబును గలవారగుటచేతను వారి విషయమై నే నంత సందేహింప నవసర ముండదు. (ప్రకాశముగా) ప్రియంవదకా! కుమారానుచరులగు రాజులతో "దినములు గడచినకొలఁదిఁ గుసుమపుర ప్రయాణము సమీపించుచున్నది. కావున మీ రందఱు విభాగము లేర్పఱచుకొని సిద్ధపడవలయు. ఆ విభాగ మెట్లనఁగా; మగధసైన్యంబును ఖశ సైన్యంబును నన్ననుసరించి ముందుఁ బ్రయాణము చేయవలయు. శకసైన్యంబును హూణసైన్యంబును చీనాసేనయు వెనుక నుండవలయు. గాంధారులును యవనులును మధ్యప్రదేశంబున నుండవలయుఁ; గులూతాధిపతి మొదలగు రాజలోకమంతయు దాఁటిలో మలయకేతుకుమారుం జుట్టు వారియే యుండవలయునని నా మాటలుగా విన్నవింపుము.

ప్రియం——చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

ప్రతీ——(ప్రవేశించి) అమాత్యశేఖరా! జయము జయము! మిమ్ముఁ గుమారరాజుగా రొకసారి చూడఁదలఁచియున్నారు. దయ చేయుఁడు.

రాక్ష——భద్ర! ముహూర్తకాల ముండుము. ఎవఁడురా! అక్కడ?

పురు—(ప్రవేశించి) చిత్తము. ఏమి సెలవు.

రాక్ష—కుమారుఁడు నన్నుఁ గొన్నినగలు ధరించుమని పంపించెఁగదా! ఇపుడే నతని దర్శనమునకుం బోవుచుంటిం గాన నవి దాల్పకుండఁ బోవుటనుచితము. మనము కొన్ననగలు మూఁడింటిలోని యొకనగ నిమ్మంటినని శకటదాసు నడిగి తీసికొనిరమ్ము.

పురు—చిత్తము. (పోయి మరల వచ్చి) అయ్యా! ఇదిగో నగ.

రాక్ష—(ఆ నగ నలంకరించుకొని) భద్ర! కుమారుఁ డెచ్చోటనున్నాఁడో యచటికి దారిఁ జూపుము.

ప్రతీ—దయ చేయుఁడు;

రాక్ష—(తనలో) ఉద్యోగమనఁగాఁ బురుషుఁడు దోషి కాకపోయినను దోషియను సందేహము కలుగఁజేయునదికదా! ఏమన—

చ. నృపతులభీతి సేవకులకెప్పుడు తప్పదుగాని సేవకుల్
నృపతుల యొద్దనున్న భయ మెప్పటికప్పుడె కల్గుచుండు, నెం
తపదవియందు నుండిన ఘనంబగు నంతటిభీతి; యెత్తు నుం
డిపోలుచువారికేకద కడింది ప్రపాతభయంబు కల్గెడిన్.

ప్రతీ—అమాత్యవర! కుమరుఁ డిందున్నాఁడు సమీపింపుము.

రాక్ష—(చూచి) ఇతఁడే కుమారుఁ డిందు గూర్చున్నాఁడు.

తే. గీ. చరణములమీఁదఁ జూపు నిశ్చలముచేసి
చిత్తమున నేదొ యేదొ యోజించుకొనుచు
దుర్వహములగు కృతులచేఁ దూలిపోయి
యున్న మొగమునఁ దలవంచి యున్నవాఁడు.

(సమీపించి) కుమారా! జయము జయము.

మల—ఆర్యా! నమస్కారము! ఇదే పీఠమిందుఁ గూర్చుండుము.

రాక్ష—(అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

మల—అయ్యా! తమ దర్శనముఁజేసి చిరకాలమగుటచే హృదయము వేగిరపడుచున్నది.

రాక్ష—వత్సా! ప్రయాణవిషయమగు నేర్పాటు చేయుచుండుటచే నీ నింద కిట్లు పాత్రుఁడనైతిని.

మల—ఆర్యా! యాత్రావిషయములగు నేర్పాటు లెట్లు గావించితిరో వినదలఁచి యున్నాఁడను.

రాక్ష—కుమారా! మన యనుచరులగు రాజలోకమునకెల్ల నిట్లాజ్ఞాపించితిని. "మగధసైన్యమును ఖశసైన్యమును నన్ననుసరించి ముందుఁ బ్రయాణము చేయవలయును. శకసైన్యమును చీనాసైన్యమును హూణసేనయు వెనుకనుండవలయును. గాంధారులును యవనులును మధ్యప్రదేశమున నుండవలయు. కులూతాధిపతి మొదలగు రాజలోకమంతయుఁ గుమారుం జుట్టువారియే యుండవలయును" అని.

మల—(తనలో) ఔరా! ఏరాజులు నన్నుఁ జంపి చంద్రగుప్తునకుపకారము చేయుతలంపుతో గూఢముగా నన్నాశ్రయించి యున్నారో వారినే నా సంరక్షణకొఱకై నాయొద్ద నుంచినాఁడట! (ప్రకాశముగ) ఆర్యా! ఎవ్వఁడేని కుసుమపురంబునకుఁ బోవుటగాని కుసుమపురంబునుండి వచ్చుటగాని కలదా?

రాక్ష—ఆ రాకపోకలు ముగిసినవి. కొలఁదిదినములలో మనమే కుసుమపురమునకుఁ బోవుదుము.

మల—(తనలో) క్రమముగాఁ దెలియుచున్నది (ప్రకాశముగ) అయ్యా! అటులేని నుత్తరమిచ్చి యీ పురుషునిఁ జంద్రగుప్తునొద్దకుఁ దమ రెందుల కంపించితిరి?

రాక్ష—(చూచి) వీఁడా! సిద్ధార్థకుఁడా! భద్రా! ఇది యేమి?

సిద్ధా—(కన్నీరు నించుచు సిగ్గభినయించుచు) మంత్రివరా! అనుగ్రహింపుము. నన్నుఁ జావమొత్తుటచే రహస్యము కాపాడలేకపోయితిని.

రాక్ష—ఓరీ! ఆ రహస్య మెటువంటిదిరా, నాకుఁ దెలియకున్నది?

సిద్ధా—మనవిచేయుచున్నాను. నన్నుఁ జావమొత్తుటచే (అని సగముచెప్పి గజగజ వణఁకుచుఁ దలవంచును)

మల—భాగురాయణ! ప్రభువునొద్ద భయముచేఁ జెప్పలేకున్నాఁడో, లేక సిగ్గుపడుచున్నాఁడో నీవే మంత్రికి విన్నవింపుము.

భాగు—చిత్తము విన్నవించెద. అమాత్యసత్తమా! ఒక యుత్తరమిచ్చి మఱికొంత సందేశముగూడఁ జెప్పి చంద్రగుప్తునొద్దకుఁ దమరు పంపించినారని వీఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

రాక్ష—ఓరీ సిద్ధార్థకా! నిజమేనా యది!

సిద్ధా—(సిగ్గుపటించుచు) నన్నుఁ జావదన్నుటచే నాలాగునవిన్నవించితిని.

రాక్ష—కుమారా! ఇది యసత్యము. పురుషుఁడు కొట్టినప్పు డేమాట ననుమన్న నా మాటే యనును.

మల—సఖా! భాగురాయణ! ఆ యుత్తరము చూపింపుము. సందేశ మీ భృత్యుఁడే చెప్పును.

భాగు—మంత్రివరా! ఇదిగోఁ గన్మ.

రాక్ష—(చదివి) కుమార! ఇది శత్రువుల ప్రయోగము,

మల—పట్టియుత్తర మంపఁగూడదని యార్యుఁడీ నగగూడఁ బంపించి నాఁడఁట కాదా! ఇది శత్రుప్రయోగ మెట్లగును?

రాక్ష—(నగఁజూచి) ఈ నగ కుమారుఁడే నాకుఁ బంపించినది. దీని నొకానొక సంతోష కాలమున సిద్ధార్థునకుఁ గానుకగా నిచ్చితిని.

భాగు—ఇంతవిలువగల నగ! అదియునుంగాకఁ కుమారుఁడు తనయొడలి నుండి తీసి మీ కనుగ్రహముగా నిచ్చినది. అటువంటి దింకొకనికి బహుమానముగా నిచ్చితిరన్న నమ్మఁదగినదియా!

మల—ఈ భృత్యునివల్లఁ గొంత వాచకముగూడ వినవలయునని యిందే వ్రాసితిరిగదా!

రాక్ష—వాచకము పంపినవాఁ డెవ్వఁడు? ఎవరికిఁ బంపించితిని? మొదట లుత్తరమే వ్రాయలే దంటినిగదా!

మల—అటులేని యీ ముద్రిక యెవ్వరిది?

రాక్ష—కుమారా! ధూర్తు లసత్యముద్రికలు కల్పింపఁగలరు.

భాగు—కుమారా! మంత్రి విన్నవించుమాట నిజమైయె యుండవచ్చు. సిద్ధార్థకా! ఈ యుత్తరము వ్రాసినవా రెవ్వరు?

సిద్ధా——(రాక్షసుని మొగమువంకఁ జూచి తలవంచుకొనును)

భాగు——ఇంకను దన్నులు దినకుము, చెప్పుము.

సిద్ధా——అయ్యా! శకటదాసుఁడు.

రాక్ష——కుమారా! శకటదాసుఁడే వ్రాసినయెడల నేను వ్రాసినట్లే.

మల——విజయా! శకటదాసునిఁ దీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ——చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

భాగు——(తనలో) కొనసాగని కార్యమెన్నఁడును జాణక్యుని చారులు చేయఁ దలపెట్టరు. (ప్రకాశముగా) కుమారా! శకటదాసుఁ డెప్పుడును రాక్షసుని ముందఱ నీయుత్తరము నేను వ్రాసినదని యొప్పుకొనఁడు. వరవడివ్రాసి తెప్పింపుము. వర్ణముల పోలికయే నిర్ణయింపఁగలదు.

మల——విజయా! యీ పగిదిఁ గావింపుము.

ప్రతీ——కుమార! ముద్రికఁగూడఁ దెప్పింపుము.

మల——ముద్రికయు వ్రాలును నీ రెండునుగూడఁ దెప్పింపుము.

ప్రతీ——కుమారుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (పోయి మరలఁ బ్రవేశించి) కుమార! ఇదిగో శకటదాసుని స్వహస్త లిఖితమగు పత్రము. ఇదియే ముద్రిక.

మల——(రెండును జూచి) అక్షరము లొకపోలికగానే యున్నవి.

రాక్ష——(తనలో) అక్షరములు సమముగానే యున్నవి. శకటదాసుఁడు మిత్రుఁడని నమ్మితినిగాని మిత్రశబ్దార్థముమాత్రము విపర్యస్తమైనది.

తే. గీ. శకటదాసుండు విస్మృత స్వామిభక్తి
దలఁచుకొనఁబోలుఁ బుత్రదారలను మదిని,
నతిచలార్థంబులందు లౌల్యమునఁ జేసి
కీర్తి నాశింపలేదొకో కృపణుఁ డకట!

ఐనను నిందు సందేహ మేమున్నది?

మ. తనకుం గైవసమయ్యె ముద్రికయు, సిద్ధార్థుండు మిత్రుండు, వ్రా
లును వ్రాసెం బెఱవాని వ్రాలవలె నెటో శత్రువర్గంబుతో
ననుసంధించి ఘటించె నిట్టి కపటోపాయంబుఁ గష్టుండు రా
జునెడన్ భక్తిఁదొఱంగి యీ శకటదాసుం డిట్లు ప్రాణార్థియై.

మల——(చూచి) ఆర్యా! శ్రీమంతుఁడు పంపిన యలంకారత్రయము నాకుఁ జేరినది యని వ్రాసితిరే, యీనగ యామూఁడింటిలోనిది యేనా? (చూచి తనలో) ఏమీ! తండ్రిగారీ నగ పూర్వముధరించి నదియా! (ప్రకాశముగ) ఆర్య! ఈ యలంకార మెక్కడిది?

రాక్షసు——వర్తకులయొద్దఁ గొంటిని.

మల——విజయా! చూడు మీ నగ గుర్తింపఁగలవేమో?

ప్రతీ——(కన్నీరోడ్చుచుఁ జూచి) కుమారా! ఏల గుర్తింపలేను. ఇది సుగృహీత నామధేయుండగు నీ తండ్రి పర్వతేశ్వరుండు ధరించి నదియే.

మల——(కన్నీటితో)

చ. నగలుధరించిన స్మిగుల నాణెము రాఁగల నీదు మేనికిం
దగినవి చూచె యీ నగలు తండ్రి! కులాభరణంబ! వీనిచే
సొగియుచు నుండువాఁడ వలచుక్కలతోడి ప్రదోష మట్లు విం
తగ భవదాననంబు హిమధాముఁడు లేనికొఱంతఁ బాపఁగన్.

రాక్షసు——(తనలో) ఏమిది! మున్నిది పర్వతేశ్వరుఁడు ధరించినదియే యగు చున్నదే! అతని నగలు విస్పష్టములైనవియే. (ప్రకాశముగ) ఈ యలంకారములుగూడఁ జాణక్యప్రయుక్తులగు వర్తకులే నా కమ్మి నట్లు తోఁచుచున్నది.

మల——ఆర్యా! మా తండ్రిగారు ధరించినవియుఁ బిదపఁ జంద్రగుప్తుని చేతికి వచ్చినవియు నగు నగ లెవ్వరో వర్తకు లమ్మిరనుట యేమి యుక్తముగా నున్నది! నీ మదికి బాగున్నదేమో!

తే. గీ. చంద్రగుప్తుండు లోభవశంవద మగు
చిత్తమున విక్రయింపఁగఁ జెనట్టివైన
యీవు గావించి తౌర నికృష్టచిత్త
మూల్యమగు సొమ్ము భూషణమ్ములకు మమ్ము.

రాక్ష——(తనలో) ఆహా ! శత్రుప్రయోగ మెంతచక్కఁగా నున్నది!
ఏలన——

ఉ. ఉత్తరమే నెఱుంగనను టొప్పదు ముద్రమదీయమౌట, దు
ర్వృత్తయిచేసె మాశకటుఁడీగతి నన్నునుగాని మాట, కిం
చిత్తును నమ్మ రమ్మకముచేసెను మౌర్యుఁడు సొమ్ములన్నఁ, బ్ర
త్యుత్తరమిచ్చుకంటె నిఁక దోషముఁ జేసితి నన్న యుక్తమౌ.

మల——ఆర్య ! నినొక్కటి యడుగుచున్నాను.

రాక్ష——కుమార ! ఆర్యు లెవ్వరో వారి నడుగుము. మే మిపు డనార్యు
మైతిమిగదా.

మల——

సీ. చంద్రగుప్తుఁడు నీకు స్వామిపుత్రుండు మి
త్రుని పుత్రకుండ భృత్యుండ నేను
దాత నీ కాతండు ధనమిఁ గలుగు మేటి
ద్రవ్యంబు నా కిచ్చుదాతవీవు
సత్కారపూర్వంబు సచివపదంబను
దాస్యంబు వానియొద్దను ఘటించు
నా వృద్ధియంతయు నీవు చేసినదౌట
స్వామివీవే నాకు సత్యముగను
తే. గీ. నింతకంటెను నధిక మింకేది గలదు
స్వార్థసంపాదనేచ్ఛ యనార్యు నిన్నుఁ
జేయఁగా శక్తమైనది చెప్పుమయ్య
సత్యవిజ్ఞాన ! యో రాక్షసప్రధాన !

రాక్ష——కుమార ! అయుక్తవ్యవహారివైన నీవే నిర్ణయము గావించితి!

కానిమ్ము నీయందేమి దోసమున్నది. (వెనుకటి సీసపద్యము యుష్మదస్మచ్ఛబ్దములు మార్చి చదివి చివరపాదము "మలయకేతు నృపాల సంపద్విశాల" అని చదువును.)

మల—(ఉత్తరమును నగలపెట్టెను జూపించి) ఇదియేమి ?

రాక్ష—(కంటనీరు స్రవింప) ఇదియంతయు దైవవిలసితము, ఏమన—

చ. ప్రణయము గల్గువారిఁ, బరిభావము చూపఁగఁ దగ్గ భృత్యులన్
దనయులరీతిఁ జూచెడు కృతజ్ఞుల, శిక్షితబుద్ధులైన స
జ్జనుల, జగత్ప్రరీక్షకుల, స్వాములఁ జంపి మనుష్యయత్నమున్
మనుపని దైవమే యిది యొనర్చనపాతకిగూడఁ జూడగన్.

మల—(రోషముతో) ఏమి ! ఇప్పటికిని కప్పిపుచ్చుచున్నావా ? ఇది దైవము చేసెనేమి ? నీవు చేసినదికాదు ! ఓయీ ఆచార్య !

ఉ. ఎంచి విషప్రయోగ విషమేచ్ఛ మెయిన్ విషకన్య నొందు క
ల్పించి కృతఘ్న ! నీవ కెడపించితి వప్పుడు తండ్రి; నిప్పు డ
త్యంచిత గౌరవాస్పదుఁడవై రిపుతంత్రముగూడి మమ్ముఁ జం
పించియు మాంస మమ్మకొని వేడ్కపడం బ్రయతించుచుంటివే.

రాక్ష—(తనలో) ఇది ఇంకొకటి, గండముపై పిండకము పుట్టినది. (ప్రకాశముగాఁ జెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించుంగాక ! పాపము శాంతించుంగాక! నేఁబర్వతేశ్వరునిపై విషకన్యం బ్రయోగించలేదు.

మల—అటులేని మా తండ్రిం జంపిన వాఁడెవఁడు ?

రాక్ష—దైవము నడుగుము.

మల—(క్రోధముతో) దైవము నడుగుదునా ! క్షపణకుఁడగు జీవసిద్ధి నడుగవలదేమి ?

రాక్ష—(తనలో) జీవసిద్ధియుఁ జాణక్యచారుఁడేనా ! అక్కటా ! శత్రువులు నా గుండెకాయఁ గూడఁ దీసికొనిరిగదా !

మల—(క్రోధముతో) భాసురకా! శేఖరసేనుని కిట్లాజ్ఞాపింపుము. రాక్ష

సునితో మైత్రి సంపాదించి మాకు ద్రోహము సేయుతలం
చంద్రగుప్తు నారాధించుచుండు కౌలూతాధిపతియగు చిత్రవర్మ
మలయ నృపాలుండగు సింహనాదుఁడును, గాశ్మీరాధిపతిం
పుష్కరాక్షుండును, సింధురాజగు సింధుషేణుండును, పా
కాధిపతియగు మేఘనాధుండును నీ యైదుగురు రాజులం
మొదటివారు ముగ్గురును నా రాజ్యముం గోరుచున్నారు గా
వారిని లోఁతైన గోతిలోఁ బాఁతిపెట్టి కప్పివేయుమని యి
దక్కిన యిరువురును హస్తిబల కాముకులు గావున నేనుఁ
గూళ్ళచేతనే నడఁగఁద్రొక్కింపవలయుననియు నా మాటలు
జెప్పుము.

పురు.—మంచిది. (నిష్క్రమించును.)

మల—(రౌద్రాకారముతో) రాక్షస! రాక్షస! నేను విశ్వాసఘాతి
రాక్షసుఁడగాను, మలయకేతుండ, నా యెదుటినుండి లేచిపోవ
సర్వవిధముల మీ చంద్రగుప్తునే యాశ్రయింపుము. చూడు-

తే. గీ. కొనకుఁ జాణక్యుఁడును నీవుగూడ మౌర్య
గోడ నేకీభవించి పోరాడరండు
దుర్నయంబు త్రివర్గము దుంపఁ ద్రెంపు
కరణిగా నేను మీ త్రివర్గము నడంతు.

భాగు.—కుమార! కాలహరణమేల? మన సైన్యములఁ గుసుమపుర
రోధంబునకై యాజ్ఞాపింపుము.

సీ. గౌడాంగనాలోధ్రక ప్రసూనరజస్సు
గంధిగల్లములందుఁ గప్పుగూర్చి
అళికుల స్పృహణీయమైన తత్కుంచితా
లక నీలిమముతోఁ జలంబు చూపి
మింటి ముత్తైదువ కంటికింపగురీతి
దంబైన నీలి పుట్టంబు గట్టి
క్రతుభుగ్వధూస్వయంగ్రాహోత్సవారబ్ధ
కాయమాన స్తంభగరిమ గాంచి

తే. గీ. పరుఁ దురగఖురక్షతోద్ధతధరా ర
జోఘనస్తంభసంతతి ప్రముఖకరీంద్ర
మదజలాంభోధి పెనువెల్లి గదలి, శత్రు
కులశిరోభాగములమీఁద గూలఁగాత!

మల—(పరిజనముతోఁగూడ నిష్క్రమించును)

రాక్ష—(ఆవేశముతో) కటకటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! దీనులగు చిత్రవర్మాదులుగూడఁ జంపఁబడుచున్నారే! దైవమా! శత్రువినాశనమునకై రాక్షసుఁడు చేయు చేష్టలన్నియు మిత్రవినాశంబునకై పరిణమింపఁ జేయుచున్నావా? దురదృష్టవంతుఁడ నేనేమి చేయఁగలవాఁడ?

సీ. తపముసేయఁగ దపోవిపిన మేగినను నం
తర్వైర మడఁగునా దానిచేతఁ?
ప్రభువుల ననుసరింపఁ దలంచినను రిపుల్
జీవింప నది యాఁడుసేఁత గాదె!
ధైర్యముచాల్చి చూతమటన్న నక్కటా;
దైవసాహాయ్యంబు తలఁగిపోయెఁ
జాణక్యతంత్రంబు సాధింతునన్న నా
మతికి హెచ్చైపోయె నతనిబుద్ధి
తే. గీ. ఖడ్గమును గేలఁ బూని యక్కటికశత్రు
సైన్యమోపిన కొలఁదిఁగా జంపి చత్తు
నందునా, నే గృతఘ్నుఁడ నగుదు బద్ధుఁ
డైన చందనదాసుమో మరయకున్న.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షస నాటకంబునఁ బంచమాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ము ద్రా రా క్ష స ము

షష్ఠాంకము

[ప్రిదప నలంకృతుఁడై సంతోషముతో సిద్ధార్థకుఁడు ప్రవేశించును

సిద్ధా— చ. జయము పయోదనీలతనుశాలికి శౌరికి కేశిఘాతికిన్
జయ మల చంద్రగుప్తునకు సజ్జనలోచనశీతరశ్మికిన్
జయము సమస్తశత్రువులఁ జాపుటకుం బనిఁ బూని పెంపు
ది యఁట్రుబ్రహ్మచారి గురునీతికి సర్వఫల ప్రదాత్రికిన్.

ప్రియవయస్యుండగు సమిద్ధార్థకునిఁ జూచి చిర కాలమైః
(పరిక్రమించి చూచి) వీఁడే సమిద్ధార్థకుఁ డీదెసకే వచ్చుచున్నా
సమీపించెద.

(సమిద్ధార్థకుఁడు ప్రవేశించును)

సమి— తే. గీ. చందమామను జూచిన సమయమునవలె
సౌఖ్యకారణములు గృహోత్సవములందు
హృదయమునసుండువారు సుహృదయులెందు;
వారలకుఁగాని విభవంబు వంతగూర్చు.

మలయకేతు కటకమునుండి ప్రియవయస్యుఁడు సిద్ధార్థకుఁడు చ
దెంచెనని వింటిని. వానిని వెదకవలయు. (పరిక్రమించి చూచి) వీ
సిద్ధార్థకుఁడు !

సిద్ధా—(సమీపించి) వీఁడె సమిద్ధార్థకుఁడు. ప్రియవయస్య! కుశలమ
(ఒకరినొకరు కౌఁగిలించుకొందురు)

సమి— మిత్రమా! సుఖమెక్కడిది! నీవు చిరకాలము ప్రవాసముచే
వచ్చియు మా యింటి కొకసారయిన వచ్చితివి కావుగద!

సిద్ధా—నెచ్చెలీ! అనుగ్రహింపుము. ఆర్యచాణక్యుఁడు నన్నుఁ జూచిన తోడనే "సిద్ధార్థా! నీవు పోయి యీ ప్రియవార్తఁ జంద్రగుప్త మహారాజునకు విన్నవింపు"మని నా కాజ్ఞాపించెను. నేను నతని యొద్దికింబోయి తదీయానుగ్రహ మనుభవించి నిన్ను జూచుట కయి మీ యింటిదగ్గఱకే వచ్చుచున్నాఁడ.

సమి—స్నేహితుఁడా! నీవు చంద్రగుప్త మహారాజునకు విన్నవించిన ప్రియవార్త నేను వినఁదగ్గది యయినచోఁ దెలిపెదవా?

సిద్ధా—వయస్యా! నీవు వినఁదగనిది యేమియున్నది? వినుము; చాణక్య నీతిప్రయోగముచే మతిచెడి మలయకేతుహతకుండు రాక్షసుని లేవఁగొట్టి చిత్రవర్మాదులగు రాజులైదుగురం జంపించె. తరువాత నసమీక్ష్యకారియగు మలయకేతుని దురాచారంబును దుర్నయంబును జూచి నిర్విణ్ణహృదయులై తక్కిన సామంతనృపాలురందఱుఁ దమతమ దేశములకు మలయకేతు హతకుని కటకమును వీడి భయవిలోలములైన శేషసైన్యపరివారములతోఁ బోయిరి. భద్రభటపురుషదత్త డింగరాత బలగుప్త రాజసేన భాగురాయణ రోహితాక్ష విజయవర్మ ప్రముఖులు మలయకేతువుం బట్టుకొని త్రాళ్ళచేఁ గట్టిపెట్టిరి.

సమి—మిత్రమా! భద్రభట ప్రముఖులు చంద్రగుప్తునకు విరుద్ధులై మలయకేతువు నాశ్రయించిరనికదా లోకప్రసిద్ధి! ఇది యేమబ్బురము! కుకవిచేసిన నాటకంబునందువలె ముఖమం దొకటియు నిర్వహణమం దింకొకటియుఁ దటస్థించినదే?

సిద్ధా—మిత్రమా! అదృష్టవశంబున గూఢచారిణియైయున్న చాణక్య నీతికి నమస్కారము.

సమి—తరువాతఁ దరువాత?

సిద్ధా—అదిమొదలు సారసాధనసమేతుండై యార్యచాణక్యుండు సకల రాజలోకసహితంబగు మ్లేచ్ఛబలమున్నచోటికిం జనియె.

సమి—ఇప్పుడా మ్లేచ్ఛసైన్య మెచ్చట నున్నది?

సిద్ధా——తే. గీ. జలదనీలములైన దంతులు మదించి
తిరుగుచున్నవి చూడు మా దేశమందు
ధృతకశాఘాతభీతలై తిరుగుచున్న
వచట జయశబ్దకలితంబులగుచు హారులు.

సమి——మిత్రమా! ఇది యిట్లుండనిమ్ము, జనసమక్షమందుఁ జాణక్యుండు తన యధికారమును వదలెఁగదా! క్రమ్మఱ మంత్రిపద మెట్లు స్వీకరించినాఁడు?

సిద్ధా——ఇప్పుడీ వతిమూర్ఖుండవైతివి. బుద్ధిమంతుఁడగు రాక్షసామాత్యుఁడుగూఁడ దెలిసికోలేని చాణక్య నీతివిషయమును నీవు తెలిసికొనఁ గోరుచున్నావు.

సమి——చెలికాఁడా! ఇప్పుడు రాక్షసామాత్యుఁ డెక్కడ నున్నాడు?

సిద్ధా——ఆ మహాకలహము వృద్ధిఁబొందినపిదప మలయకేతుకటకంబు నుండి వెడలియుఁ దుంబురుఁడను పేరుగల యింకొక గూఢప్రణిధితో సంధించి యీ పాటలీపుత్ర నగరంబునకే చనుదెంచెనని యెవ్వరో చాణక్యునితో నివేదించిరి.

సమి——సుహృద్వరా! అప్పగిది నందరాజ్యము మరల సంపాదించుటకై యద్భుతప్రయత్నము గావించిన రాక్షసామాత్యుఁడుకృతార్థుఁడు గాకుండఁగనే మరల యీపాటలీపుత్రనగరంబునకు వచ్చినాఁడేమి?

సిద్ధా——చందనదాసుని యందలి స్నేహభరంబుచే మరల వచ్చెనని యూహించెద.

సమి——వయస్యా! బద్ధుఁడైన చందనదాసునకు మోక్షము కలుగునా!

సిద్ధా——ఈ దురదృష్టవంతునకు మోక్షమెక్కడిది? ఇప్పు డార్యచాణక్యుని మాటచొప్పున మన మిరువురమే వధ్యస్థానమునకుఁ గొంపోయి చంపవలయును.

సమి——(క్రోధముతో) ఛీ! ఛీ! చాణక్యునికంటె ఘాతుకజనుఁ డీ లోకమున లేఁడు. మనవంటివారినిగూడ నిటువంటి క్రూరకార్యముల యందు నియోగించుచున్నాఁడు.

సిద్ధా——వెఱ్ఱివాఁడ! యీ జీవలోకంబున జీవింపఁదలచినవాఁడెవ్వఁడును జాణక్యుని యానతి కన్యథా చేయలేఁడు. కావున రమ్ము. చండాల వేషములను ధరించి మన మా చందనదాసుని వధ్యస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోవుదము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

—: ఇది ప్రవేశకము :—

(పిదప రజ్జుహస్తుఁడగు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పురు——షడ్గుణ సంయోగంబున దృఢంబై యుపాయపరిపాటిచేఁ బాశాకారముఁ జెందిన చాణక్యనీతిరజ్జు శత్రువులను గట్టివేయుఁగాత! (పరిక్రమించి యెదుటఁజూచి) ఉదుంబరకుఁ డార్యచాణక్యుని ముందఱ నమాత్యరాక్షసుని సమీపంబునకు నీవు పోవలసినదని నాతోఁ జెప్పెఁగదా! నేనింక నతని యొద్దికిఁ బోవలయును. (చూచి) ఇతఁడె అమాత్యరాక్షసుఁడు. తలపై ముసుగు వేసికొని వచ్చుచున్నాఁడు. ఈ యుద్యానపాదపముల చాఁటుననుండి యెచ్చట గూర్చుండునో చూచెదను. (పరిక్రమించి కూర్చుండును)

(పిదప యథానిర్దిష్టుఁడై రాక్షసుఁడు శస్త్రహస్తుడై ప్రవేశించును)

రాక్ష——(కన్నీరొడ్చుచు) అహో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

సీ. ఆశ్రయం బెడఁబాసి యడరు లంజెవితాన
రాలచ్చి యితరగోత్రంబుఁ జేరెఁ
ద్యక్తానురాగులై తదనుచరు ల్ప్రజ
లాక్కఁజొచ్చిరి గతానుగతికులగుచు
నాప్తులై యున్నవారందఱుఁ బౌరుషం
బుజ్జగించి రనాథయువతులట్లు
కంబంబు లురలిన కాయమానం బట్లు
నియతకార్యములెల్ల నేలఁగలసె

తే. గీ. శిరములేని శరీరంబు కరణినుంటి,
నా సదుద్యోగమెల్లఁ జాణక్యనీతి
విహతమై యీ విధంబుగ వేఱుపడియె,
నేమిసేయుదు నిట్లుండె నీశ్వరాజ్ఞ !

మఱియును.

శా. లోకేశుం డభిజాతుఁ డైనపతి నెట్లోపాసి పాపాత్ముని
న్నీ ! కైకొన్నది రాజ్యలక్ష్మి వృషలస్త్రీపోల్కిఁ; గైకొంటయే
కా కీరీతి దృఢానురాగవతి కాఁగా నేమి గావింతు ; మ
ల్లాకల్వెట్టుచు దైవమిట్లు పగవాఁడై యత్నముల్మాపఁగన్.

ఉ. స్వామికటు ల్వృథాతగని చావుఘటింపఁగఁ బర్వతేంద్రుఁడ
న్నామముమీఁదనే జరపినాఁడఁ బ్రయత్నములెల్ల, నాతఁడుఁ గా,
భూమిని బాసెఁ, దత్తనయు పోడిమి యీ గతియయ్యె, విప్రుఁడిం
దేమి యొనర్చు ; దైవవిధియే యిటు నందకులంబు మాపఁగన్.

ఆహా ! మ్లేచ్ఛరాజు తెలివితక్కువ ; ఏమన :—

శా. ఏరీతిం బగవారితోఁ గలియునో ! యీ రాక్షసుం డన్వయాం
కూరంబేనియు లేకచన్న నృపులం గొల్వం బ్రయత్నించువాఁ
డౌరా ! మ్లేచ్ఛున కింతపాటియును లేదయ్యె న్వివేకంబు, నే
వారిం దూఱిన నేమి దైవహతు లబ్బంగిం బ్రవర్తింపరే ?

ఇప్పటికైనను రాక్షసుఁడు పగవారి చేతులలోఁబడియైనఁ జచ్చుంగాని చంద్రగుప్తునితో సయితము సంధి సేయఁడు. కాదుకాదు. నాకసత్యసంధుఁడన్న యపకీర్తియయినను మంచిదికాని శత్రువులకు లోఁబడెననుమాట మంచిదికాదు. (నాల్గుదెసలు పరికించి కన్నీరుఁ గార్చుచు) ఇవిగో ! నందమహారాజ పాదసంచార పవిత్రీకృతంబులగు కుసుమపురోద్యానములు. ఈ భూములందు—

మ. కవికాగజ్జువునూని కేల ధనురాకర్షంబు గావించుచుం
డ వడిన్ బోయెడు తేజినెక్కియుఁ జలల్లక్ష్యంబులం దేయ మా

యవనీశుం డెట నేర్చె నాసుమపురోద్యానాంతరాళంబు నేఁ
డవలోకింపఁగ నయ్యె నక్కట యతండచ్చోట లేకుండఁగన్.

దురదృష్టవంతుఁడ నే నిప్పు డెక్కడికిఁ బోవుదును! (కన్నెత్తి చూచి) కానీ, యీ జీర్ణోద్యానము కన్పడెఁగదా. ఇందుం బ్రవేశించి యెవ్వనివలననైనఁ జందనదాసుని వృత్తాంతము తెలిసికొనియెద. పురుషులకు రాఁబోవు మహోన్నతపదవిగాని దుర్దశగాని తెలియకుండఁగనే వచ్చుచుండుంగదా! ఏమన.

ఉ. క్రొన్నెలరీతి పౌరు లడుగోయని వ్రేళులఁ జూప రాజు తే
వన్నృపకోటి గొల్వ మును పట్టణమావల కేగువాఁడ, నా
పన్నతఁ జేరుచుంటి తనపాటు ఫలింపక దొంగపోలికన్
దన్నగరంబునం దుపవనంబునకున్ బెడదారి నక్కటా!

ఏల యీ విచారము? ఎవ్వరి యనుగ్రహమువలన నా కంతటి మహోన్నతపదవి కలిగెనో వారే లేనియప్పుడు నాపదవికా విచారించుట! (నాట్యమున నుద్యానములోనికిఁ బ్రవేశించి) అక్కటా! అంతటి యుపవన మెంతగా పాడైపోయినది!

సీ. అతిమహారంభక్రియలచేత వంశంబు
రీతి సౌధము విపరీతమయ్యె
ముఖ్యమిత్ర వినాశమున సజ్జనుండట్లు
కేళీసరస్సు శుష్కీభవించె
నిర్గుణుండైన భూనేత నీతులరీతిఁ
బాదపంబులు లత ల్ఫలము వాసె
దుర్నీతి కపటయుక్తుల నజ్ఞుఁడుంబోలె
కసవుచేత ధరిత్రి కప్పఁబడియె

తే. గీ. నెండిపోయిన మేనన నేకకీట
దంశనస్రుత నిర్యాసదంభమైన
కంటినీరోడఁగాఁ జెట్లు కాటికేగు
నట్టులున్నవి నిల్వనీడైనలేక.

మఱియును—

ఉ. గొడ్డలి దెబ్బచేత నఱకుల్వడి కొమ్మల నున్న పావురా
బిడ్డలకూఁతలన్ మిషను వృక్షము లేడ్వఁగఁ, దద్వ్రణంబులన్
గుడ్డలు చుట్టుచుండె ఫణికోటి వగర్చుచుఁ దొర్తుఁ జేసికోఁ
బడ్డ స్వమైత్రి పేర్మి పెనుపం దమ కూసముల న్నెపంబులన్.

నిర్భాగ్యులకు సులభమైన యీ యుద్యానవనమునందుఁ బగిలి పోయిన ఱాతిపలకమీఁద నే ముహూర్తకాలము విశ్రమింతును. (కూర్చుండి యాలించి) ఏమిది ? ఏదియో చప్పుడు—

మ. శ్రవణంబుల్ గడుచిన్నవాట వినువారల్ దద్దరిల్లంగ మా
డువులం దూఱుచుఁ గ్రమ్మఱ న్వెడలి పోటుంబాటుగా సర్వది
గ్వివరంబు ల్పొరఁ బారుచుండె పటహోపర్యాప్తమౌ మంగళా
రవమున్ శంఖరవంబుఁ దద్విపుల ధైర్యంబుం బరీక్షింప నాన్.

(ఆలోచించి) ఆహా! తెలిసినది. ఈ ధ్వని మలయకేతుసంయమనంబునఁ బొడమిన రాజుల యుత్సాహమునకు సూచకము. (అసూయతో) ఇది చంద్రగుప్తున కధికసంతోషమునకుఁ గారణము. అబ్బబ్బా !

క. వింటిని విన్పించినఁ గ
న్గొంటిం బగవారి సిరు లనుభవించుటకున్
గెంటుకొని పోవుటకునై
తుంటరివిధి సేయుచుండె దుర్యత్నంబుల్.

పురు—(ప్రవేశించి) ఇదిగో! నితఁడు కూర్చుండియున్నాఁడు. ఆర్యచాణక్యుని యాజ్ఞ నిర్వర్తించెద. (రాక్షసుని జూడనియట్లు రజ్జుపాశముచే నతని యెదుటఁ గంఠమునకురిఁబోసికొనుచున్నాఁడు)

రాక్ష—(చూచి) ఆత్మహత్యఁ గావించుకొను నీ దీనుఁ డెవ్వరై యుండును! కానిమ్మడిగెదను. భద్రా! ఏమిది; ఇట్లు చేయుచున్నావు?

పురు—(ఏడ్చుచు) ఆర్య! ప్రియమిత్ర వినాశంబున దుఃఖితుండగు నావంటి నిర్భాగ్యుఁ డింకేమి చేయవలయును ?

రాక్ష—(తనలో) నేను మొదటనే యనుకొంటిని. నావలెనే యెవ్వఁడో వీఁడు దుఃఖితుఁడని (ప్రకాశముగా) ఓయీ ! వ్యసనస్నేహితుఁడ! రహస్యము కాకున్నను, జెప్పుట కతిభారము లేకున్నను నీకుం గలిగిన వ్యసన మేదియో విన(గోరెద.

పురు—ఆర్య ! రహస్యముకాదు. గొప్పదియుఁగాదు. ప్రియమిత్రవినాశనంబున దుఃఖితుఁడనగు నేను త్వరగాఁ జావక యేల యీ కాలహరణము సేయవలయును.

రాక్ష—(నిట్టూర్పు నిగిడ్చి తనలో) మిత్రుఁడు వ్యసనపడుచున్నను నుదాసీనుఁడనై యున్న నన్నితని మాటలు వ్యసనపెట్టుచున్నవి. (ప్రకాశముగ) ఓయీ ! రహస్యంబును భారంబును గాకపోయిన వినుపించుము.

పురు—ఆర్యా ! నా కేటికీనిర్బంధము ? ఏమిగతి, తెలిపెదను, వినుము. ఈపట్టణంబున మణివర్తకుఁడు విష్ణుదాసుఁడను నొకఁడు కలఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఔను. చందనదాసుని స్నేహితుఁడు విష్ణుదాసుఁడు. (ప్రకాశముగా) ఉండినేమి ?

పురు—అతఁడు నాకుఁ బ్రియమిత్రుఁడు.

రాక్ష—(సంతోషముతోఁదనలో) నాచెలికాని చెలికాఁడితనికిఁ జెలికాఁడు కావున దగ్గరసంబంధమే కలదు. చందనదాసు వృత్తాంత మితనివలనఁ దెలియఁగలదు. (ప్రకాశముగా) అతని కేమి ?

పురు—అతఁడిప్పుడు సొత్తంతయుఁ బంచిపెట్టి యగ్నిప్రవేశము సేయుటకై పట్టణమునుండి లేచిపోయినాఁడు. నేనును వినఁదగని యతని చావు వినకుండఁగనే చచ్చిపోవుటకై యీ యుద్యానవనములోనికి వచ్చి యురిఁబోసికొనుచున్నాను.

రాక్ష—నీ చెలికాఁ డగ్నిప్రవేశము చేయుటకుఁ గారణమేమి ?

చ. పరిపరి మందులేనియును బాపఁగఁజాలని గొప్పరోగమా ?

పురు—కాదు కాదు.

రాక్ష—గరళముకంటెఁ బావకముకంటెను మిన్నగు రాజకోపమా ?

పురు—పాపము శాంతించుఁగాక ! చంద్రగుప్తుని దేశంబున నట్టి క్రూ
వ్యాపారమే లేదు.

రాక్ష—దొరయఁగరాని పద్మముఖితోఁ గలయం దమకించు మోహమా

పురు—(చెవులు మూసికొని) రామరామ! నా చెలికాఁడట్టి దుర్జనుఁ
కాఁడు.

రాక్ష—గొరఁగొను నీకుఁబోలెఁ గనుగొను నవశంబగు మిత్రనాశమా ?

పురు—ఔను.

రాక్ష—(గుండెలు తడఁబడఁ దనలో) చందనదాసుని ప్రియమిత్రుఁ
గదా విష్ణుదాసు· ఇతనికిఁ జందనదాసనాశనమే యగ్నిప్రవే
కారణమని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇది నిజమా ! అసత్యమా
యుక్తస్నేహ పక్షపాతంబున మనంబు చలించుచున్నది. (ప్ర
శముగ) చందనదాసు వినాశంబును సుహృద్వాత్సలుండై తద్వి
శంబున వినాశముఁ జెందఁబోవు విష్ణుదాసు సుచరిత్రంబుఁ
విస్తరముగాఁ దెలుపుము.

పురు—అయ్యా! నిర్భాగ్యుండనగు నేనింతకంటె మరణమునకుఁ గా
కారణము సేయుటకు సమర్థుఁడను గాను.

రాక్ష—భద్రా ! నేనును వినఁదగ్గదే, యీ కథ వినిపింపుమోయి.

పురు—ఏమిగతి ! ఏమి చేయను ? విననయ్యా! చెప్పెదను.

రాక్ష—వినుచున్నాను.

పురు—ఈ పురంబున మణివర్తకుఁడు చందనదాసుఁడను నొకడున్నాఁడ

రాక్ష—(విషాదముతోఁ దనలో) ఆ భగవంతుండు నా దుఃఖాలయమునకు
ద్వారము తెఱచినాఁడు; హృదయమా ! ధైర్యము వరింపుము
ఇంకను గష్టతరమైనది నీవు వినఁదగ్గ వృత్తాంతమున్నది. (ప్రకాశ
ముగ) ఎఱుఁగుదు. మిత్రవత్సలుడా సజ్జనుఁడు. అతనికేమి !

పురు—అతఁడీవిష్ణుదాసునకుఁ బ్రియమిత్రుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) దుఃఖ మను పిడుగు తలమీఁదఁ బడుటకు సమీపించు
చున్నది.

పురు—ఆవిష్ణుదాసుండు వయస్యస్నేహంబునఁ జంద్రగుప్తమహారాజుతో నొక విన్నపంబుఁ జేసికొనియె.

రాక్ష—ఏమని ?

పురు—దేవా ! నా యింటఁ గుటుంబ భరణపర్యాప్తమగు చాలద్రవ్యము గలదు. దాని నీకిచ్చెద; నా ప్రియమిత్రుండగు చందనదాసుని విడిపింపుడని.

రాక్ష—(తనలో) సెబాసు ! విష్ణుదాసా ! సెబాసు ! మిత్రస్నేహము చూపితివి.

ఉ దేనికినై పరస్పరముఁ ద్రెళ్ళుదురో జనకు ల్కుమారులున్
దేనికినై సుహృత్త్వమును ద్రెంచుదురో ఘనులైన మిత్రులున్
దేని బరిత్యజించుట లతివ్యసనంబులపోల్కిఁ గష్టమో
దానిఁ గృతార్థ! పుచ్చితివి తద్దయుఁ గోమటివయ్యు విత్తమున్.

(ప్రకాశముగ) భద్రా ! అట్లు విన్నవించిన చంద్రగుప్తుఁడేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చె ?

పురు—విష్ణుదాసుం డిట్లు విన్నవించినఁ జంద్రగుప్తుఁడు "ఓసెట్టీ! నేను జందనదాసుని ద్రవ్యార్థమై కారాగృహమందుంచలేదు. అమాత్య రాక్షసుని భార్యాపుత్రాదు లితని యింట గుప్తులై యున్నారని పెక్కుమందివలన విన్నాను. వారిని వదలిపెట్టుమని పెక్కుమం దిచే నడిగించినను నేనెఱుఁగననియె. ఇప్పుడేని రాక్షసుని కుటుం బము మా కొప్పగించినచో నాతని వదలుట నిస్సంశయము. లేనిచో నతనికిఁ బ్రాణహారమైన శిక్ష విధింతునని చెప్పి చందన దాసుని వధ్యస్థానమునకుఁ గొనిపొమ్మని నియమించె. పిదప వినఁ దగని దుర్వార్త యిందు నేమోయని భయంపడి విష్ణుదాసశ్రేష్ఠియు గృహాగ్నిప్రవేశ నిశ్చయుండై నగరినుండి వెడలిపోయె. నేనును వినఁదగని విష్ణుదాసుని చావు వినకుండఁ జావవలయునని యీ జీర్ణోద్యానమునకు వచ్చితిని.

రాక్ష—భద్రా ! చందనదాసుఁ డింకను జంపఁబడలేదుగద ?

పురు—చంపఁబడును. కాని యమాత్యరాక్షసుని కుటుంబమును సమ ర్పింపుమని మాటిమాటికి గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడిగెను మిత్ర

వత్సలుండగు నతండు సమర్పింపకున్నాఁడు. నా చావునకుఁ గాల హరణము గావింపకుఁడు.

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) సెబాసు! మిత్రమా! చందనదాసా! సెబాసు!

తే. గీ. శరణనినహాని బ్రోచిన సజ్జనుండు
శిబికి వచ్చిన సత్కీర్తి స్నేహితుండ
వైన నే లేనిసమయంబునందుఁ గూడ
గొప్పవాఁడవు నీవు గైకొంటి వవుర!

(ప్రకాశముగ) భద్రా! చావకుము! పొమ్ము, జ్వలనప్రవేశముఁ జేయకుండ విష్ణుదాసుని నివారింపుము. నేఁబోయి చందన దాసుని మరణము మానిపించెద.

పురు—నీవే యుపాయఁబునఁ జందనదాసుని మరణమునుండి తప్పించెదవు?

రాక్ష—(ఒఱనుండి కత్తిలాగి) సకలశత్రుసంహారకంబగు నీ కత్తిచేత.

మ. జలదచ్ఛన్ననభోనిభంబగుచు మహాస్త్రప్రావ్యసఖ్యంబునన్
బులకాంకూరము లుప్పతిల్లినటు లెంతో శ్రద్ధతో సంయుగ
స్థలుల న్నాఁటుటచేత నాఁడియగు మత్ఖడ్గంబు మిత్రాపదా
కులు నన్నుం బురికొల్పుచుండెఁ దెగువంగ్రూరక్రియ ల్సేయఁగన్.

పురు—అయ్యా! చందనదాస జీవితప్రదానంబునకై ప్రయత్నము సేయుచు విషమదశావిపాకమందు మునిఁగియున్న మిమ్ము నిర్ణయించుటకు నా మతి చాలకున్నది. సుగృహీతనామధేయు లగు మంత్రి రాక్షసులు కారుగద! (కాళ్ళపైఁ బడును.)

రాక్ష—లెమ్ము లెమ్ము! కాలహరణముఁ గావింపకుము. "రాక్షసమంత్రి చందనదాసుని చావుతప్పింతుననియెను గావున నీవు మరణోద్యోగము మాను"మని విష్ణుదాసునితోఁ జెప్పుము.

(" జలదచ్ఛన్న నభోనిభంబగుచు " అను పద్యముఁ జదువుచుఁ గత్తి కేల జళిపించును.)

పురు—నన్ననుగ్రహించి నా సందేహము విడఁగొట్టుము.

రాక్ష—ఏలినరాజులు నశింప మహావిపత్తికి లోనై సుహృద్వినాశంబునకుఁగూడఁ గారణభూతుండనైన రాక్షసమంత్రిని నేనే.

పురు—(సంతోషముతో మరలఁ గాళ్ళపైఁబడి) అయ్యా! దైవవశంబునం గన్పడితిరి. అనుగ్రహింపుఁడు. చంద్రగుప్త హతకుఁడు ముందుగా శకటదాసుని వధ్యస్థానమునకుం బంపించె. వధ్యస్థానంబునుండ తప్పించి వాని నెవ్వఁడో దేశాంతరంబునకుఁ బంపించె. తరువాతఁ జంద్రగుప్తుండు శకటదాసుని చావు తప్పించినవాఁ డెవ్వఁడో తెలియక వానిమీఁద మండించిన కోపవహ్నిని ఘాతుక జనులం జంపించి చల్లార్చుకొనియెను. అదిమొదలు ఘాతుకులు వెనుకముందును శస్త్రధారియగు పురుషుఁ డెవ్వఁడే నున్నాఁడేమోయని చూచుకొనుచు నతిజాగరూకతతో వధ్యుని వధ్యస్థానమునకుం గొనిపోయి చంపుచున్నారు. ఎవరిప్రాణములు వారికిఁ దీపికదా! కావునఁ దమరు శస్త్రధారులై వెళ్ళినచోఁ జందనదాసు చావతిత్వరితముగా జరుగును.

రాక్ష (తనలో) ఆహా! చాణక్య నీతిమార్గ మెంత దుర్బోధముగా నున్నది!

తే. గీ. శకటదాసుని నా సన్నిధికి విరోధు
లంపిరా, చంపనేల వధాధికృతులఁ?
గానిచో వాఁడు సేయునే కపటకృతులు?
నిర్ణయింపఁగ నా బుద్ధి నేరకుండె.

(ఆలోచించి)

ఉ కాలముకాదు కత్తికిది ఘాతుకులన్ వధియించెముందె; యే
కాలమునన్ ఫలించునో వికల్పఫలంబులు నీతిమార్గముల్,
జాలముసేయఁగాఁదగదు చందనదాసుఁడు చచ్చుచుండె; నా
పాలిటికింక నే నొనరుపందగినట్టిది దేహనాశమే.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు
ముద్రారాక్షస నాటకంబున షష్ఠాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

ము ద్రా రా క్ష స ము

స ప్త మాం క ము

(పిదపఁ జండాలుఁడు ప్రవేశించును)

చండా—లేచిపొండు లేచిపొం డొత్తిగిలుం డొత్తిగిలుండు ;

తే. గీ. ప్రాణములు భార్య బిడ్డ లన్వయము సిరులఁ
బ్రోచికొనఁగాఁ దలంచిన పురుషు లెవ్వ
రేని దూరంబుగా విసర్జింపుఁ డవని
పాలవైరాభిధేయ మపథ్య మెపుడు.

మఱియును—

తే. గీ. రోగి సేయు నపథ్యము రోగికున్న
రోగమే పెంచు, లేకున్న రోగిఁ ద్రుంచు ;
భూధవాపథ్యదోషంబు పొలియఁ జేయుఁ
జేయువారల కులమెల్లఁ జిచ్చుపగిది.

మీ రా మాట నమ్మరేని రాజాపథ్యకారి యగుటం జేసి సపుత్ర కళత్రంబుగ వధ్యస్థానంబునకుం గొనిపోఁబడుచున్న చందనదాస శ్రేష్ఠిం జూడుఁడు. ఆర్యులారా! ఇతని వదలిపెట్టించుట కేదే నుపాయమున్నదా యని యడుగుచున్నారా! ఉన్నది. రాక్షసామాత్యుని కుటుంబమును సమర్పింపవలయును. శరణాగతవత్సలుఁడైన యీ సెట్టి తన ప్రాణముకొఱకై యట్టి దుష్కార్యముఁ జేయఁ డనుచున్నారా! అటులేని పరలోకమం దితని సుఖగతికై ప్రయత్నింపుఁడు. మీకీ ప్రతీకార విచారమేటికి ;

(పిదప రెండవ చండాలుండును, శూలము భుజముపైఁ బెట్టుకొని జందనదాసుండును, నతని భార్యయుఁ బుత్రుండును బ్రవేశింతురు)

చంద—(కన్నీరు జార్చుచు) ఆహా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము. ప్రతిదినంబును సుచరిత్రంబున కేమిభంగము వాటిల్లునో యని భీతిల్లుచుఁ గాలముగడపు మా వంటివారికిఁగూడఁ జోరజనోచితంబగు మరణము తటస్థించుచున్నది. దేవా! కృతాంత! నమస్కారము. నృశంసులగు వారి కుదాసీనులైనను నితరులైనను నొకటియే

తే. గీ. మరణభయమున మాంసంబు పరిహరించి
కసవు మెసవుచు నడవిలో మసలుచున్న
హరిణములఁ జంపుకొఱకుఁ బ్రయత్నపడెడి
వ్యాధసంతతి కేమి నిర్బంధముండు.

(నలుదెసలు పరికించి) ఓ ప్రియమిత్రమా! విష్ణుదాస! పిలిచినఁ బ్రతివచనమైన నీకు న్నావు. నిన్ననేల? యిట్టిమహావ్యసనకాలంబునం దృష్టిపథంబున నుండు మనుష్యులు వేలు (కన్నీటితో) వీరే ప్రియమిత్రులు, తిలోదకము లిచ్చుపగిదిఁ గన్నీరు విడుచుచు శోకదీనవదనులై కన్నీటి చే భరంబగుదృష్టితో విడిచిపోలేక నన్ను ననుసరించుచున్నారు (పరిక్రమించును)

చండా—అయ్యా; చందనదాస! వధ్యస్థానమునకు వచ్చితిమి. కావునఁ బరిజనమునకు సెలవిమ్ము.

చంద—కుటుంబినీ! కుమారునితో మరలిపొమ్ము, ఇంతకంటె నీవనుసరించి వచ్చుటకు వీలులేదు.

చందనదాసుభార్య—(కన్నీరు విడచుచు) ఆర్య! పరదేశమునకైనఁగాదు. పరలోకమునకే పోవుచుంటివా!

చంద—తరుణీ! మిత్రునికై నా ప్రాణములు వదలుచున్నానుగాని నేఁ జేసిన దోషముచేతఁ గాదుకదా; యేల విచారించెదవు.

భార్య—ఆర్యా! అటులేని మీకులజనము మిమ్ము విసర్జించు కాలము కాదు.

చంద—కాక నీ వేమి చేయఁదలచుకొన్నావు ?

భార్య—మీ పాదపద్మముల ననుసరించుటంజేసి యాత్మను గృతార్థప
దలఁచుచున్నాను.

చంద—అది తప్పుతలంపు ; లోకవ్యవహార మెఱుఁగని బాలుఁడు
కుమారుఁడు వీనిపై ననుగ్రహ ముంచవలయును.

భార్య—దేవతలే యనుగ్రహింపవలయును. తండ్రీ ! కుమార ! మీఁ
గారి పాదములకుఁ జరమాభివందనముఁ గావింపుము.

పుత్రు—(పాదములపైఁబడి) తండ్రీ ! భవద్వియుక్తుండనగు నేను
వలసిన పనియేమి ?

చంద—కుమార ! చాణక్యుఁడులేని దేశంబున వసియింపుము.

చండా—ఆర్య ! చందనదాస ! శూలము పాఁతితిమి. కావున సన్నద్ధ
వగుము.

భార్య—ఆర్యులారా ! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

భార్య—ఆర్యురాల ! ఏల యేడ్చెదవు ? దేవతలు స్వర్గగతుఁడగు
బంధువులపై దయయుంచెదరు. అదియునుంగాక నేను మిత్రుఁ
నశించుచున్నాఁడనుగాని యయుక్తకార్య మాచరించి క
కావున నీవు సంతోషింపఁదగిన విషయము. విచారించెదవేల

ప్రథమచండా—ఓరీ బిల్వపత్ర ! చందనదాసునిం బట్టుకొనుము. పరిజ
తనంతన పోఁగలదు.

ద్వితీయచండా—ఓరీ వజ్రలోమ ! పట్టుకొనుచున్నాఁడను.

చంద—భద్ర ! ముహూర్త మాగుము. కుమారు నూఱడించె
(కొడుకుతలపై మూర్కొని) తండ్రీ ! చా వవశ్యము రాఁ
యప్పుడు రాఁదగినదియే. కాని నాకు మిత్రకార్యంబును
ఋనఁ దటస్థించినది. కాన విచారింపకుము.

పుత్రు—తండ్రీ ! ఇదియుఁగూడఁ జెప్పవలయునా ? మన కిట్టి
సనాతనధర్మమే. (పాదములపైఁ బడును)

చండా—ఓరీ ! పట్టుకొనుమురా !

భార్య—(బొమ్మ బాదుకొనుచు) ఆర్య! రక్షింపుము రక్షింపుము!

రాక్ష—(పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) పూజ్యురాల! భయపడకుము. ఓరోరి శూలారోపకులార! చందనదాసుం జంపకుఁడు.

ఉ. వైరికులంబురీతిఁ బ్రభువంశమడంగ నెవండు చూచెనో,
ఘోరతరాపదం జెలులు గుందుట యెవ్వని కుత్సవంబో, నిం
డారఁ బరాభవంపడిన యాత్మయు నెవ్వనికిం బ్రియంబో యా
క్రూరుని కంధరంబునఁ దగుల్పుఁడు దారుణ మృత్యుపాశమున్.

చంద—(కన్నీరోడ్చుచుఁ జూచి) అమాత్య! ఏమిది?

రాక్ష—నీ సుచరిత్రైకదేశమునకుఁ దగినదియే యిది.

చంద—అమాత్యా! ఇట్లు నా సాహస ప్రయాసములను నిష్ఫలము జేయుచుంటివేమి?

రాక్ష—మిత్రమ! నాస్వార్థమును నేను జేసితిని. ఏల నిందించెదవు! భద్రముఖ! చండాల! దురాత్ముఁడగు చాణక్యునితో నిట్లు నివేదింపుము.

ప్రథ—ఏమని?

రాక్ష—

మ. కలికాలంబునఁ బ్రాణనాశమయినం గష్టంబుగా నెంచ కా
ర్తుల రక్షించి యుశీనరాధిపుని కీర్తుల్మించె నెవ్వండు, బు
ద్ధులకంటెన్ బరిశుద్ధిమంత మగుచేతోవృత్తి యెవ్వాని, దీ
యలఘుం డెవ్వరికై శ్రమపడియెనో యాతండ నేనేసుఁడీ!

ప్రథమచండా—ఓరీ బిల్వపత్రక! నీవీ చందనదాసునిం బట్టుకొని యీశ్మశాన పాదపచ్ఛాయయందు ముహూర్తముండుము అమాత్యరాక్షసుఁడు దొరకినాఁడని నేఁబోయి చాణక్యునితో నివేదించెదను.

ద్వితీయ చండా—సరియే పొమ్ము. (సపుత్రదారుండగు చందనదాసునితో నిష్క్రమించును.)

ప్రథమచండా—అమాత్య! ఇటు రమ్ము! (రాక్షసునితోఁ బరిక్రమించి) ఇదె యమాత్యుని గృహము. నందకుల నగకులిశంబును మౌర్యకుల ప్రతిష్ఠా కారణంబునగు నార్యచాణక్యున కిట్లు నివేదింపుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఇదియును వినవలయునా ?

చండా—ఆర్య! భవదీయ నీతిసంయమితబుద్ధియగు నమాత్యరాక్షసుఁడు దొరకినాఁడని.

(పిదప యవనికావృతశరీరుండై ముఖమాత్రదృశ్యమానుండై చాణక్యుఁడు ప్రవేశించును)

చాణ—ఓరీ! భద్ర! చండాల! చెప్పుము చెప్పుము.

సీ. ముడిచె నెవ్వఁడు పటంబున ఘనజ్వాలాక
రాళమైన దవాగ్ని గోళకంబు
బంధించె నెవ్వండు పంజరంబున దంతి
దానవాసిత సటంబైన హరిని
నిలిపె నెవ్వఁడు పగ్గములచేతఁ గట్టి క
ల్పాంతకాలాకులంబైన గాలి
నీఁదె నెవ్వాఁడు బాహాదండముల నక్ర
భీకరంబైన రత్నాకరంబు

తే. గీ. లీలఁగొనవ్రేలఁ బెకలింపఁజాలె నెవఁడు
త్రిపురసంహార కాలోగ్ర దేవదేవ
కంఠభూషణ ఫణిఫణాకలితరత్న
కోరకంబులతోఁగూడఁ గొండలెల్ల.

చండా—నీతినిపుణబుద్ధియగు దేవరయే.

చాణ—కాదు కాదు. నందకులవిద్వేషియగు దైవమని చెప్పుము.

రాక్ష—(తనలో) వీఁడు దురాత్ముఁడు. కాఁడు కాఁడు చాణక్యుఁడు మహాత్ముఁడే.

తే. గీ. రత్నములకునిక్కపట్టంబు రాశియైన
యట్టు లీబ్రాహ్మణుం డాటపట్టు సర్వ
శాస్త్రముల; కట్టివాఁడు మత్సరులమైన
మాకుమాత్రము కాఁడయ్యె మంచివాఁడు.

చాణ — (చూచి సంతసముతోఁ దనలో) ఇతఁడే మహాత్ముఁడగు నమాత్య రాక్షసుఁడు. ఈ సూక్ష్మబుద్ధి—

తే. గీ. మిగుల జాగ్రత్తగా నుండఁదగిన గొప్ప
పన్నుగడ లెన్నియేనియుఁ బన్ని యీ మ
హానుభావుఁడు కాఁడె యాయాసపెట్టె
మౌర్యసైన్యంబుఁ జాణక్యు మతియుఁగూడ.

(యవనికం జేతితోఁ దీసివేసి) ఓయి! అమాత్యరాక్షస! విష్ణు గుప్తుఁడు నీకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాక్ష — (తనలో) అమాత్యయను విశేషణము మాత్రము లజ్జాకరముగా నున్నది (ప్రకాశముగ) విష్ణుగుప్త! చండాలస్పర్శదూషితుండగు నన్ను నీ వంటి బ్రాహ్మణుఁడు తాఁకఁగూడదు.

చాణ — ఓయీ! రాక్షసామాత్య! వీరు చండాలురు కారు. ఇతఁడు నీవు చూచినసిద్ధార్థకుఁడను రాజపురుషుఁడు. రెండవవాఁడు సమిద్ధార్థ కుఁడు. దీనుఁడగు శకటదాసుఁడాయుత్తరము వ్రాయలేదు. ఆ కపటలేఖ నేనే కల్పించి వ్రాసితిని.

రాక్ష — (తనలో) శకటదాసునిపైఁగల దురూహ నేఁటితోఁ దీఱినది.

చాణ — అయ్యా! వేయేల! సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

శా. తద్రీతిన్నగ లమ్మఁజేయుటయు సిద్ధార్థుండు సాక్షాద్భవ
న్ముద్రాముద్రితమైన కమ్మయు భదంతుండు న్భవన్మిత్రుఁడో
భద్రా! భద్రభటాది భృత్యులను సర్వంబు న్మహాశోకభా
రద్రాఘిష్ఠతఁగన్న సెట్టి భటుఁడారామాగతుం డిన్నియున్.

(కొంచెము సిగ్గుపడి)

తే. గీ. చంద్రగుప్తునకును నీకు సంధిచేసి
యతని రాజ్యంబు భవదీయమతివిశేష
మాన్యముగఁ జేయఁదలఁచిన మామకీన
వర్ణనీయనయప్రభావమ్ము సుమ్ము.

దీనికేమి. వృషలుఁ డొకసారి నిన్నుఁ జూడదలఁచుచున్నాఁడు

రాక్ష—(తనలో) ఏమిగతి, చూచెదను.

(పిదప రాజు విభవోచితమగు పరివారముతోఁ బ్రవేశించును)

రాజు——దోర్బల ముపయోగింపకుండఁగనే యార్యచాణక్యుఁడు దుర్జయమగు పరబలమును జయించుటం జేసి మదిలో సిగ్గు వొడమచున్నది.

తే. గీ. అమ్ములెల్లను సుఫలయోగమ్ముఁ జెంది
యును విపక్షత్వమును బూనియుంటఁ జేసి
వంతచేఁబోలి తలవంచి సంతసమ్ము
గాఁదలంపవు తూణీర గాఢనిద్ర.

అదియునుంగాదు—

తే. గీ. ధనువు కేల ధరింపకున్నను సమర్థుఁ
డితఁడు జేతవ్యుల జయింప; నెల్లవేళ
నేను నిదురించుచున్నను నా నిమిత్త
మార్యులే జాగరూకత నందినారు.

(చాణక్యుని సమీపించి) ఆర్య! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

చాణ——సర్వాశీర్వాదములు నీయందు ఫలించియే యున్నవి. పూజ్యుఁడగు రాక్షసామాత్యునకు నమస్కరింపుము.

రాక్ష—(తనలో) ఇతఁడు సంబంధము కలుపుచున్నాఁడు.

చాణ—(రాజును సమీపించి) అమాత్యరాక్షసుఁ డిదె వచ్చినాఁడు; నమస్కరింపుము

రాజు—(రాక్షసునిఁ జేరి) అయ్యా! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాక్ష—(చూచి తనలో) చంద్రగుప్తుఁడా!

తే. గీ. బాలుఁడయ్యును సర్వసంభావ్యమగుగ ను
హోదయముఁ జెంది క్రమముగా యూధనాథ

పదవిఁ గైకొన్న మత్తద్వీపంబు పగిదిఁ
బడసె రిపురాజసామ్రాజ్యపద మితండు.
(ప్రకాశము) రాజా ! విజయముఁ జెందుము.

రాజు—తే. గీ. గురువులగుమీర లిరువురుఁ గూర్చుకరుణ
కలిగియుండఁగ నాకు లోకములనెందు
నజిత మనుమాట యుండునే యార్యవర్య !
సర్వమును మీ కృపావిశేషమ్ముగాదె.

రాక్ష——(తనలో) ఈ కౌటిల్యశిష్యుఁడు నన్ను భృత్యునిగాఁ జేసికొననెంచుచున్నాఁడు. కాదు. ఇదియంతయు నితని వినయాతిశయమే. నాకున్న మాత్సర్యము విపరీతోహ కలిగించుచున్నది. సర్వవిధములఁ జాణక్యుఁడు కీర్తిశాలి యనఁదగినవాఁడు.

తే. గీ. జయముఁగొను మందబుద్ధిమంత్రియు నదృష్ట
వంతుఁడైన జగీషుఁ జేపట్టెనేని;
కాని నిర్భాగ్యు గొల్చువాఁడైన నిపుణ
మంత్రియును గూలుఁ గూలద్రుమంబుభాతి.

చాణ——రాక్షసామాత్య ! చందనదాసు బ్రతుకుట నీకిష్టమేనా ?

రాక్ష——విష్ణుగుప్త ! సందేహమెందులకు ?

చాణ—మఱెందులకును లేదు. నీవు వృషలు ననుగ్రహించుటకై యమాత్య ఖడ్గము ధరింతువో లేదోయని సందేహము. నీవు చందనదాసుఁడు బ్రతుకఁ దలంచితివేని మంత్రిశస్త్రమిదె స్వీకరింపుము.

రాక్ష——విష్ణుగుప్త ! మేమీ కత్తిఁ బూనుటకుఁ దగమఁదును, నీవు ధరించినది బొత్తిగా ధరింపఁదగము.

చాణ—— నేను యోగ్యుఁడను, నీవు కావు అను మాటలేల ? చూడుము.

ఉ. సంచితయుద్ధభారమున స్నానముపాసము భోజనమున్ విస
ర్జించి ఖలీనలీనములు జీనులువాయని వారువంబులున్
బూంచు కుథంబుల న్నడుము పుండ్లయియున్న గజంబులున్ ద్వప
ఖ్యాంచితమైన బుద్ధియును బౌరుషమున్ వెలిపుచ్చుచుండెడిన్.

వెయ్యేల ; నీవు శస్త్రగ్రహణము చేయకున్నఁ జందనదాసు బ్రతుకఁడు.

రాక్ష.—(తనలో)

ఉ, నందులప్రేమ వాయదు మనంబున; భృత్యుఁడనై తి విద్విష
ద్బృందము సేయు మాయలకుఁ; బెంచిన చెట్లనె ద్రుంచినాఁడ నే
మందు ; ధరింతుఁ గత్తిఁ జెలిప్రాణము నిల్పుటకై ; వశత్వముం
జెందక యుండ రాదు విధిసేతలకున్ విధికైన నక్కటా.

(ప్రకాశముగా) విష్ణుగుప్త! సర్వకార్యప్రవృత్తిమూలంబగు మిత్రస్నేహంబునకు నమస్కారము. గతిలేక మీకు నమ్రుఁడనగు చున్నాను.

చాణ—వృషలా ! వృషలా ! రాక్షసామాత్యుఁడు నిన్ననుగ్రహించినాఁ డింక నీవు వర్ధిల్లుము.

రాజు—ఆర్యప్రసాదమె చంద్రగుప్తుఁ డిట్లనుభవించుచున్నాఁడు.

పురు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా ! జయము జయము ! భద్రభటభాగురాయణ ప్రముఖులచేఁ గాళ్ళుచేతులు కట్టఁబడి తేఁబడిన మలయకేతువు ద్వారమునందున్నాఁడు. దేవరవారి చిత్తము !

చాణ—రాక్షసామాత్యునితో విన్నవింపుము. అతని చిత్తము.

రాక్ష—(తనలో) ఈ కౌటిల్యుఁడు నన్ను దాసునిగాఁ జేసికొని విన్నపములకై నన్ను ముఖరునిఁ జేయుచున్నాఁడు. ఏమిగతి! (ప్రకాశముగా) రాజా ! చంద్రగుప్త! నీకుఁ దెలిసినవిషయమే. మేము మలయకేతువు నొద్దఁ గొన్నాళ్ళు భృత్యులమై యున్నాము. కావున నతని ప్రాణములు రక్షింపుము.

రాజు—(చాణక్యుని ముఖమువంకఁ జూచును.)

చాణ—అమాత్యరాక్షసుని ప్రథమ స్నేహము మనము మన్నింపవల యును. (పురుషునితో) ఓరీ భద్రా ! భద్రభట ప్రముఖులతో నా మాటలుగా "రాక్షసామాత్యుఁడు చంద్రగుప్తునితో మలయ కేతువు ప్రాణముఁ గాపాడుమని విన్నవించెను. రాజును మలయ

కేతువు తండ్రిరాజ్యము మలయకేతువున కిప్పింపుమనియె. కావున మీరందఱేగి యతనిఁ దద్రాజ్యమున నిల్పి మరల రం" డని చెప్పుము.

పురు—చిత్తము. (అని పోఁబోవును)

చాణ—ఓరీ! ఉండు ముందుము రా! అమాత్యరాక్షస లాభంబునఁ బ్రీతుఁడగు చంద్రగుప్త మహారాజు చందనదాసశ్రేష్ఠికి సర్వనగర శ్రేష్ఠిపద మిప్పింపు మన్నాఁడని దుర్గపాలునితోఁ గూడఁ జెప్పుము. మఱియును గుఱ్ఱము లేనుగులుతప్పఁ దక్కినచందనదాసు ద్రవ్యమంతయుఁ జందనదాసున కిప్పింపుమనుము. పోనీ! అమాత్యరాక్షసుఁడు ప్రభువై యుండ లేనిపోని గొడవ నాకేటికి?

తే. గీ. గుఱ్ఱముల కేనుగులకుఁ దప్ప గొడవ కాని
కెల్ల బంధనముక్తి చేయింపుమనుము;
మించి గాఢప్రతిజ్ఞ చెల్లించుకొంటిఁ
గనుక నా జుట్టు ముడివేసికొనుదు నింక.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

చాణ—ఓ రాజా! చంద్రగుప్త! ఓ అమాత్యరాక్షస! మీకు నే నింకను జేయఁదగిన ప్రియ మేదియో తెలుపుఁడు.

రాజు—ఆర్య! మా కింతకన్నఁ బ్రియ మేమున్నది.

తే. గీ. మైత్రిదొరకెను రాక్షసామాత్యుతోడ
మద్వశముఁ జేయబడియె సామ్రాజ్యపదవి
మాసి రెల్లరు నందులు; మాకుఁ జేయఁ
గాఁదగిన మంచి ప్రియకృత్య మేదియింక?

రాక్ష—అయినను ఇట్లగుఁగాక!

(భరతవాక్యము)

చ. జగదవనంబు సేయుటకుఁ జాలినయాదివరాహమూర్తియే
జగతి ధరించెఁ గోరకొన సర్వజగత్ప్రళయంబునందు నా

జగతిని మ్లేచ్ఛబాధితభుజంబుల నిప్పుడు మ్రోయుచున్న చా
రుగుణుఁడు చంద్రగుప్తుఁడిలఁ బ్రోచుత శ్రీయుత బాంధవంబుగన్

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి బాల సరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వ రాంధ్రీకృతంబై విశాఖదత్త రచిత ముద్రారాక్షస నాటకంబున సప్తమాంకము సర్వంబును సంపూర్ణము.

కొన్ని సవరణలు.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
6	25	యడల	యెడల	45	7	ల్పన	ల్చన
17	12	నట్లు	నిట్లు	47	12	యంచూ	యంజూ
23	25	సిద్ధార	సిద్ధార్థక	50	21	గ్రము	గ్రహము
27	16	పమును	పమున	51	14	లోచుం	లౌచుం
31	7	ఇదుగో	ఇడుగో	57	2	కంగా	కముగా
35	4	ననబ్ర	వవప్ర	68	26	కుకూడ	పుఁగూడ
35	22	ససంచి	సరించి	74	19	ముచే	ములే
36	10	వారు	దారు	81	5	యొఁ	యొక
40	28	ప్రయ్యో	ప్రయ్యో	95	3	నెటో	వెట్లో
44	4	వినో	విరో	110	17	నాఁడి	వాఁడి

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులొనర్చిన

తెలుగు పుస్తకములు

—: లఘు కావ్యములు :—

	రు.	పై.
వ్రతకథలు	2	00
పురాణగాథలు	2	00
రసికానందము	0	19
శనిగ్రహము	0	19
గ్రామసింహము	0	25
బిడాలోపాఖ్యానము	0	25
వైరాగ్యశతకము	0	25
వ్యాసనిష్కాసము	0	12
దైవతంత్రము	0	50
శుకరంభాసంవాదము	0	50
కాశీసహస్రమ్ (సంస్కృతం)	0	75
ధాతురత్నాకరమ్ (డిటో)	2	00
క్షమాపణమ్ (డిటో)	1	50

—: శతకములు :—

	రు.	పై.
కామేశ్వరీశతకము	0	25
ఆరోగ్య కామేశ్వరి	0	25
ఆరోగ్యభాస్కర స్తవము	0	25
మృత్యుంజయ స్తవము	0	25
నమశ్శివాయస్తోత్రము	0	50
సౌభాగ్యకామేశ్వరి 1 వ భా॥	1	00
డిటో (2-3 భాగములు)	2	00
శివ స్తవము	1	00
కాళికాదిస్తోత్రమాల	1	00

—: చాటువులు :—

	రు.	పై.
నానారాజసందర్శనము	5	00
కలగూరగంప	2	00
శతావధానసారము	3	00

—: వచనములు :—

	రు.	పై.
కథలు-గాథలు 1వ భా.	13	00
డిటో 2వ భా.	13	00
డిటో 3వ భా.	9	00
హర్షచరిత్రము	1	00
చంద్రప్రభచరిత్రము	1	50
విక్రమాంకదేవచరిత్రము	1	50
సారస్వతవిమర్శలు 1-2 భాగములు	10	00
కాశీయాత్ర	0	75
విక్రమ చెళ్ళపిళ్ళ	0	50
షష్టిపూర్తి	0	50
సతీజాతకము	0	75
దివాకరాస్తమయము	0	75
భారతవీరులు	0	50
ఆంధ్రభోజుఁడననేమి ?	0	25
పూర్వశాకుంతల విమర్శనము	0	62

—: పరిశిష్టములు :—

	రు.	పై.
శ్రీశివశంకరవిజ్ఞప్తి	0	50
దివ్యతిరుపతి	0	50
దాసభకుమారుఁడు	0	50

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O. తూ॥ గో॥ జిల్లా.

—: క్యాలికో బైండు చేయబడిన :—

తిరుపతి వేంకటకవుల గ్రంథములు

1.	కథలు-గాథలు – ప్రథమభాగము	రు. 13	00
2.	కథలు-గాథలు – ద్వితీయభాగము	13	00
3.	కథలు-గాథలు – తృతీయభాగము	9	00
4.	దేవీభాగవతము – పురాణము	16	00
5.	ప్రబంధములు – 1 సంపుటము	10	00
6.	చాటుపద్య సంపుటము	9	00
7.	జాతకచర్య – ఇటీవలిచర్య వెం॥ శా॥ జీవిత చరిత్రము	8	00
8.	గీరతము – వివాదగ్రంథము	6	50

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం - P. O.

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

అవంతీ ప్రెస్ – నాళంవారి సత్రంవద్ద, రాజమండ్రి.